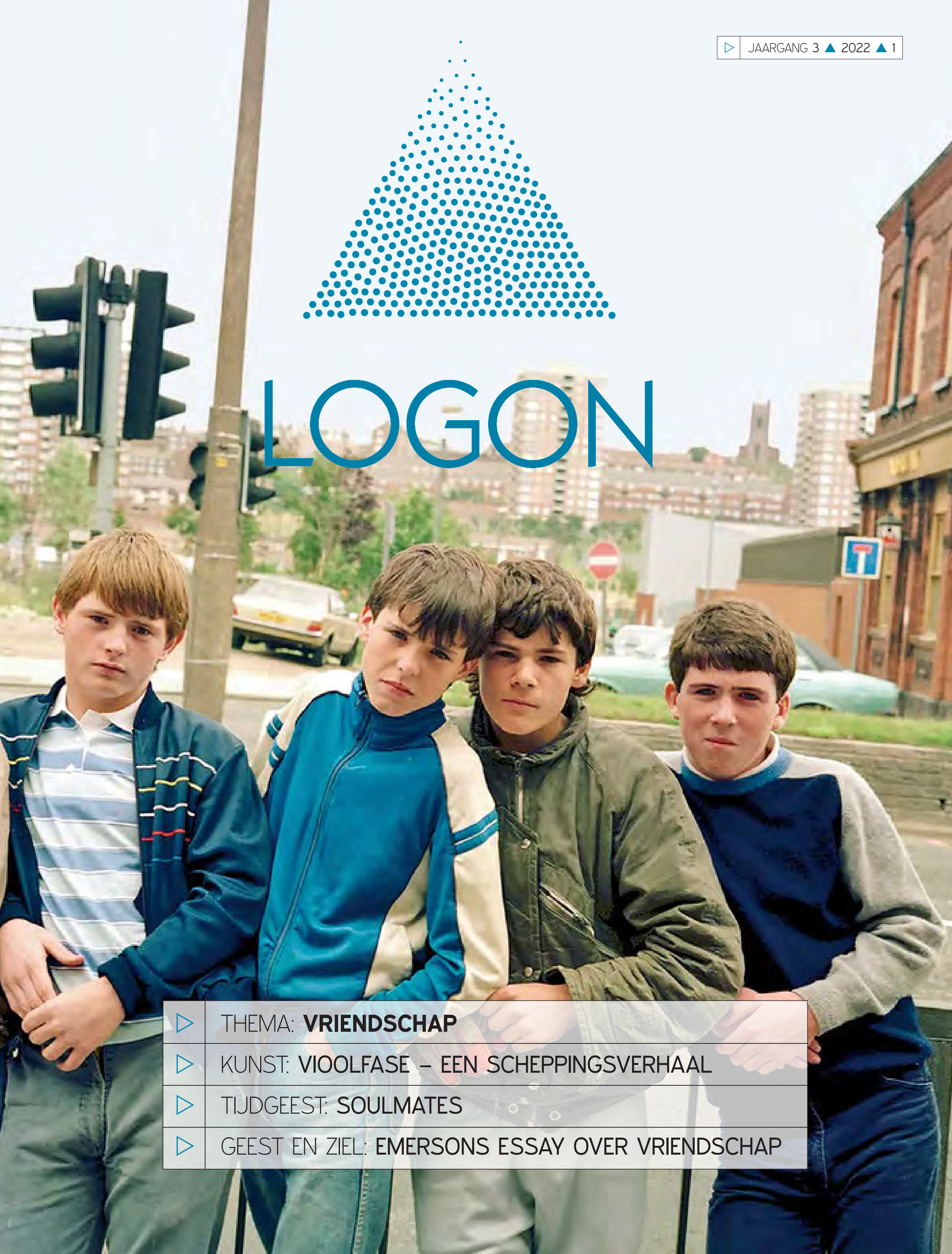
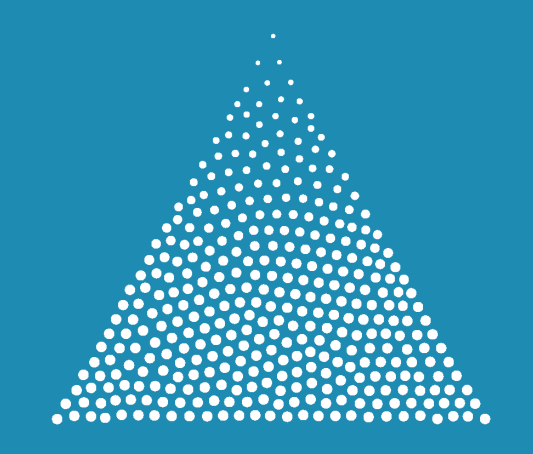
JAARGANG 3 ▲ 2022 ▲ 1

LOGON

LOGON richt zich tot mensen die fundamentele vragen stellen aan hun leven. Zij voelen zich gegrepen door 'iets' dat hun de ogen opent en hen laat herkennen dat er, voorbij dagelijks geluk en problemen, nog iets anders moet zijn. Als vanaf een bergtop werpt **LOGON** een nieuwe blik op de ontwikkeling van de mens en het doen en laten van de maatschappij in de 21ste eeuw, dat zichtbaar wordt in religie, kunst en wetenschap.
LOGON richt zich tot mensen die op zoek zijn naar de zin van hun leven. Wij publiceren bijdragen van auteurs die op een of andere manier geraakt zijn door de vraag naar de 'zin'.
Dat zijn vragen vanuit een universele dimensie. Er zijn geen eenvoudige antwoorden, gebaseerd op vast liggende meningen. Zulke vragen zijn als deuren die leiden naar de innerlijke kern van het zijn – vanuit vele verschillende richtingen. Innerlijke ervaring en inzicht moedigen ons aan om onze houding te veranderen en zo uiteindelijk de loop van ons leven te bepalen, dat wat we geloven, en onze ontmoetingen.
We hopen dat **LOGON** iets aan uw leven kan toevoegen, u zal inspireren om nieuwe vragen te stellen en uw zoektocht naar antwoorden vleugels kan geven. Uw feedback is welkom.

LOGON

Dat was gheselscap goet ende fyn …

Egidius, waar bestu bleven?
Mi lanct naer di, gheselle myn!
Du coors [koos] die doot, du liets mi leven –
Dat was gheselscap goet ende fijn.
Het scheen: één moeste ghestorven syn.

Nu best in den troon [hemel] verheven,
claerer dan der sonnen scyn –
alle vreught is di gegheven.

Egidius, waer bestu bleven?
Mi lanct naer di, gheselle myn –
du coors die doot, du liets mi 't leven.

Nu bidt voor mi, ick moet noch sneven [sappelen, zwoegen]
ende in de wereld liden pyn:
verwaere mijn stede u beneven [houd een plaatsje naast jou vrij],
ic moet noch singen een liedekyn;
nochtan moet emmer gestorven syn.

Egidius, waer bestu bleven?
Mi lanct naer di, gheselle myn.
du coors die doot, du liets mi 't leven –
dat was ghselscap goet ende fyn.
Het scheen: één moeste gestorven syn.

Brugge ca. 1400 (zie p. 5)

Inhoud

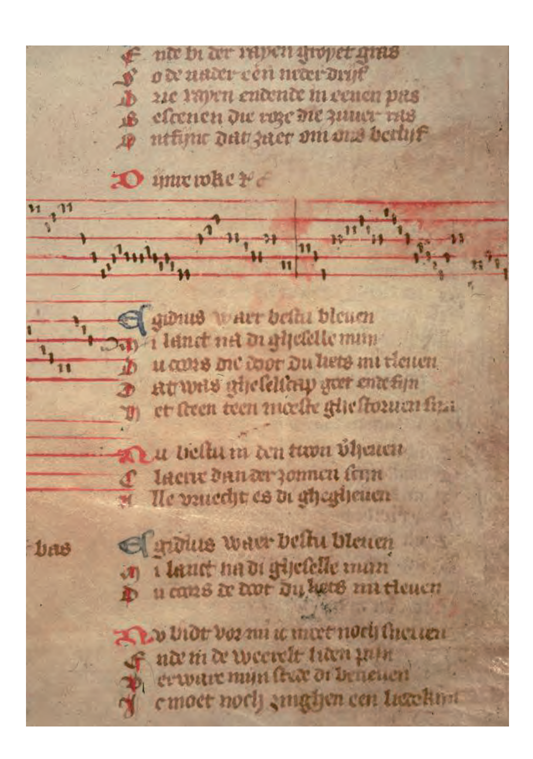
Martin Buber en prinses Beatrix tijdens de uitreiking van de Erasmusprijs in 1963. Buber stierf in 1965. (zie p. 49)

TEKST: DICK VAN NIEKERK
LAND: NEDERLAND
BEELD: ARCHIEF ERASMUSPRIJS
RUBRIEK: KUNST

Over Vriendschap

Er is bijna geen bloemlezing over Nederlandstalige poëzie te vinden waar dit lied niet in staat. Het Egidiuslied – het is geschreven om gezongen te worden – is een aangrijpende tekst over vriendschap, die over de dood heen gaat. De achterblijvende dichter moet hier nog *een liedekyn* blijven zingen maar van harte gaat het niet meer: hij moet nog *in de werelt liden pyn*. Terwijl vriend Egidius de vreugden van de tijdloze zaligheid smaakt, geeft de achterblijver ontroerend blijk van zijn eeuwige vriendschap met de vraag om alvast een plekje naast hem vrij te houden!

/Kunst

Egidius, waar ben je?
Ik mis je zo, mijn kameraad.
Jij koos de dood, liet mij het leven.
Je vriendschap was er vroeg en laat,
maar 't moest zo zijn, een van ons gaat.
Nu ben je in 't hemelrijk verheven,
helderder dan de zonneschijn,
alle vreugd is jou gegeven.
Egidius, waar ben je gebleven?
Ik mis je zo, mijn kameraad.
Jij koos de dood, liet mij het leven.
Bid nu voor mij, ik ben verweven
met deze wereld en zijn kwaad.
Bewaar mijn plaats naast jou nog even,
ik moet nog zingen, in de maat,
tot de dood, die elk te wachten staat.
Egidius, waar ben je gebleven?
Ik mis je zo, mijn kameraad.
Jij koos de dood, liet mij het leven.
Je vriendschap was er vroeg en laat,
maar 't moest zo zijn, een van ons gaat.

(vertaling Willem Wilmink)

Vioolfase

een scheppings-verhaal

Dit is een verhaal van herinnering. Het is de neerslag van een terugblik en een onderzoek vertrekkend van een nog steeds in mij levende fascinatie door een voorstelling van enkele decennia terug. Ook de voorstelling blijft levend: zij is nu nog te zien in het Concertgebouw, in Brugge.

/Tijdgeest

▷	TEKST:	ERIC OP 'T EYNDE
▷	LAND:	BELGIË
▷	BEELD:	MICHEL HOUSSIAU
▷	RUBRIEK:	TIJDGEEST

De dans

Proficiat! Je hebt een ticket eerste rang voor deze voorstelling. Je zakt lekker weg in de zachte theaterzetel. Je kijkt van de eerste rang naar schepping. Wat je ziet is zo fascinerend dat het je in je zetel drukt, je meeneemt in die wordende wereld. De violen klinken dwingend. Iets in je wil ontsnappen aan deze dans. Iets anders wordt meegenomen, ver weggevoerd, wil dat het nooit eindigen zal. De filmversie ziet er zo uit:
Een veelsprong van paden en een bredere weg in het Zoniënwoud met midden op de kruising een zwart podium, bestrooid met wit zand. Een vrouw in het wit, op een stukje cirkelboog. Enkele ogenblikken later zul je zien dat in het zand een grote cirkel getrokken is en het middelpunt aangestipt. De beuken staan zomers groen in alle richtingen. De vrouw met kort zwart haar, in een bijna witte jurk boven witte sokjes en stevige schoenen. Beweging. Dans. Aarzelend eerst, bijna twijfelend of ze wel aan deze dans beginnen zal. Stationair. Een pivot met de armen zwaaiend. Een omkering met de armen kort tegen de borst. Enkele stappen als wandelend. Eerst stapt ze zo al dansend de cirkel rond. Er is muziek, een stuk van Steve Reich voor vier violen. De vrouw danst niet op de muziek, zij danst met de muziek, als een extra instrument. Zij trekt nu stralen in het zand, omgeeft segmenten van de cirkelomtrek met ronde wervelsporen. De sporentekening waar de zwarte bodem door het witte zand komt, wordt een spakenwiel, of eerder nog een roos, of een levensbloem. Opeenvolgende paden, nieuwe perspectieven, diep door het woud. Je herkent delen van de beweging, ziet ze zich herhalen als letters in een woord, woorden in een zin, steeds nieuwe woorden, nieuwe zinnen met diezelfde eenvoudige, zich herhalende bewegingen. Het draaien wordt feller, de jurk zwiert, zwaait omhoog, laat een witte slip zien. De beweging wordt geïnjecteerd met een dosis vrouwelijkheid, de armen van heel hoog langs het lichaam naar beneden brengend. Af en toe hoor je ademen. De dans voert langs een stukje omtrek, straalsgewijs naar het middelpunt en weer terug. Met de wijzers van de klok en dan weer omgekeerd. De camera doet een *travelling*, wandelt het bospad af onder de gotische beukenbogen. Beweegt dan mee in de rondte, maar op een afstand, zodat het bos gaat tollen. Het gaat door en door en door en dan plots stopt de dans. De vrouw in het middelpunt kijkt langs de verticale as omhoog, de handen dichtgeklemd voor het hart, buigt dan het hoofd. Stilte.
En jij, de toeschouwer, wilde dat het nooit eindigen zou en nu, abrupt is er het einde van de dans en de muziek. Waarom beginnen al die mensen nu meteen te applaudisseren? Ik moet nog mijn adem hervinden, terugkomen helemaal uit die andere ruimte waar scheppend werd gedanst. Wacht nou toch even…
Ik maakte dit mee in de Blauwe Zaal van de Singel in 1997. De voorstelling is dan al zo'n vijftien jaar oud, sinds enkele jaren weer in productie genomen. Anne Teresa De Keersmaker danst zelf de solo van vioolfase als het derde stuk van vier dansen op muziek van Steve Reich die één geheel vormen. De andere dansen zijn duo's. De dans in het bos is de videoversie. De fascinatie is gebleven. Zelfs nu nog lijken de elementaire bewegingen waarmee de dans is opgebouwd in mijn eigen lichaam als een fysieke herinnering aanwezig te zijn. Ik ben geen danser. Zelfs nu nog is er in de plotse stilte een diepe ontroering.

De partituur

Er is een boek gemaakt dat *Partituur van (of voor) een choreograaf* heet. Het vertelt het verhaal van het ontstaan

En jij, toe-schouwer, wilde dat het nooit eindigen zou...

van deze dans. Het vertelt een scheppingsverhaal. Het beschrijft in woorden en videobeelden de structuur van de dans. Het schetst het 'imaginarium', de creatieve ruimte, de omgeving waarin de dans ontstond, werd samengesteld, gecomponeerd. Het is een neerslag van het scheppingsproces waarin een kunstenaar Gods aangezicht zichtbaar maakt. Een boek Genesis.
De muziek van Steve Reich is onlosmakelijk verweven met de dans. Vier violen – of één viool en vier *tapes*. Eén viool speelt een zin van een aantal tonen en herhaalt die. De tweede, derde en vierde viool doen hetzelfde. De muzikale zinnen vallen soms met elkaar samen in unisono, maar het grootste deel van de tijd lopen ze naast en uit elkaar. De woorden in de ene zin verschuiven geleidelijk ten opzichte van de woorden in de andere zin, van de ene viool weg van de andere viool. Zo ontstaan nieuwe stapelingen uit faseverschuiving, af en toe een verrassend stukje melodie. Herhaling, verschuiving, in fase, uit fase. Een opgebouwd begin. Een willekeurig vallend einde als de vier violen plots ophouden te klinken. Minimale muziek. Muziek die wat met je doet. Er komt iets in je binnen dat diep aangrijpt.
Reich schreef in 1973: 'Er is behoefte aan een werkelijk nieuwe westerse danskunst, met bewegingen die natuurlijk zijn voor de persoonlijkheid van iemand die hier en nu leeft, die georganiseerd zijn in een helder – dat is: universeel – ritmische structuur en die aan het basisverlangen voldoen naar gewoon ritmisch bewegen, dat de voornaamste impuls was en zal blijven zijn om te dansen.
Anne Teresa nam deze muziek mee in haar koffer toen ze, heel jong nog, naar New York vloog om daar haar dansopleiding voort te zetten. De avonden van volle opleidingsdagen danste ze in haar studio op deze muziek. Ontdekte, ontwikkelde, ontvouwde daarbij haar eigen bewegingen. Improviserend op Reich én op Bach. Nieuwe lettertekens maken waarmee ze dan in wisselende volgorde woorden en zinnen kon bouwen. Een choreografie. Heel eenvoudige bewegingen die dicht bij natuurlijk bewegen staan maar net wat zijn geabstraheerd en daar gefixeerd. Zodat perfecte herhaling van de letters, woorden en zinnen mogelijk is. Herhaling geeft continuïteit aan de dans. Uit die continuïteit ontspringt geleidelijke transformatie en stapeling. Zo dicht bij menselijk bewegen nog, dat van het kijken naar haar dansen een bewegingsherinnering in je eigen lichaam achterblijft.
Over dat herinneren zegt ze zelf: 'Ik was er nieuwsgierig naar als naar iets dat je opnieuw van de zolder haalt. Het lichaam merkt het meest op, herinnert zich het meest. Bij het weer opnemen van Fase kwamen de geur, de kleur, de atmosfeer echt terug, gewoon door de bewegingen te doen; dat was een ketting. Je werd geleid, niet door je mentale herinnering maar door de motoriek van de zaken. Alle dingen die goed gemaakt zijn, blijven je bij; alles wat niet helemaal juist zat, was vergeten. Bij mij was dat zo. Alles wat met een bepaalde logica in elkaar zat kwam zo terug. Het gevoelsmatige was veel moeilijker te herinneren. Of het moest uitzonderlijk lichamelijk genot in zich dragen, in de beweging, in het draaien.'

Een scheppingsverhaal
Op het moment van de schepping van de wereld en van de schepping van de mens door God heeft het energetische principe van het inblazen een actieve beweging doen ontstaan, van dan af gezamenlijk in beweging gehouden door God en de mens.

(Eric Palazzo – *De adem van de Geest en spirituele energie*, vertaald)
Beuys (Duits hedendaags kunstenaar) had een speciaal orgaan voor deze vormgevende krachten, bijvoorbeeld toen hij

eens in een interview vertelde dat zijn 'etherisch beeld' er heel anders uit zou zien als hij zijn tekst niet alleen uitsprak, maar ook zong of danste. De inhoud van zijn toespraak – zoals Beuys die waarschijnlijk bedoelde – zou dan gaan bewegen, sensueler en vrijer gaan vibreren en, wanneer hij danste, uiteindelijk de meest volmaakte en mooiste vorm aannemen: de 'etherische zwaanfiguur'.
(Tattva Viveka 87; vertaald)

Dans is beweging. Het danstheaterstuk heet *Phase, Four movements to the music of Steve Reich.* Vioolfase is een van die bewegingen. Het is de eerste beweging van vier, die eerst werd gedanst en dan in haar ontwikkelde vorm vastgelegd als een danspartituur. De danseres en de choreografe zijn dezelfde jonge vrouw. Een fase is een structureel deel van een golf. Als we twee gelijkvormige golven grafisch vergelijken, kunnen we een afstand vaststellen tussen een vergelijkbaar vormfragment in beide golven. Die afstand heet de faseverschuiving.
De dansen in Fase visualiseren de golfbeweging – herhalende patronen in de tijd – en de faseverschuiving. Faseverschuiving in de relatie tussen twee danseressen of in de relatie tussen de danseres en de muziek of in de relatie tussen de patronen in de muziek of in de relatie tussen de toeschouwer en wat hij hoort en ziet. Faseverschuiving en de interactie tussen verschoven golven is als het zichtbaar worden van het aangezicht van God. In het evolueren van de golfbewegingen ten opzichte van elkaar ontstaat een nieuw, een hoger niveau van beweging. Een emergente 'melodie'.
Misschien heb je ze wel eens gezien: een kleine fontein in een rond bekken, gemetseld in strakke natuursteen. Drie fijne straaltjes water spuiten op uit een in steen gekapte vorm, die in het midden lijkt te drijven op het wateroppervlak. De bereikte hoogte en de plek waar de waterdruppels in een mooie boog opnieuw het oppervlak raken, varieert een beetje. Op het punt van inslag wordt een patroon van concentrische, cirkelvormige golfjes gegenereerd. Dat hele patroon verschuift dus ook telkens een beetje. Waar de drie cirkelgolven elkaar ontmoeten, ontstaat een nieuwe figuur uit het wederzijds versterken of uitdoven van de golven. Alles beweegt. Alles reflecteert het licht van de zon. Alles is als een dans.
Dit ontstaan van iets nieuws uit de interactie van scheppingen is al zo in de muziek, in deze context de eerste schepping, die door de schepper als het ware wordt ingeblazen in de dans.
De repetitieve muziek wil een proces zijn dat (enkel) de genese is van zichzelf, in tegenstelling tot het klassieke muziekmodel dat representatief is en een verhaal vertelt, opgebouwd uit dialectische tegenstellingen.
In de muziek van Violin Phase komt uit de interactie van vier muzieklijnen op de violen, die onderling in fase verschuiven, af en toe een stukje nieuwe melodie naar voren die dan door een van de violen wordt opgepikt en geaccentueerd. Voor de danseres is dat een uitnodiging om op te springen van plezier. Dat is trouwens ook zo voor rond en rond draaien. De muziek is strikt gestructureerd, volkomen gedetermineerd maar niet causaal en niet narratief. Toch ontstaat er door interferentie af en toe een fragmentje harmonie. Door de interactie met de luisteraar die de muziek niet kan bedenken, die niet kan anticiperen op het verdere verloop van het muziekproces, van de creatie, ontstaat in de luisteraar een sterke emotie.
Het scheppingsproces van de dans verloopt intuïtief, het resultaat van het doorlopen proces is rationeel en logisch. Het wordt in de partituur genoteerd.
De choreografe gaat intuïtief om met de gedeeltelijke concretisering in de repetitieve muziek. Deze eerste schepping

De dansen in Fase visualiseren de golfbeweging – zich herhalende patronen in de tijd

geeft aanleiding tot haar eigen tweede schepping in het bewegen, in de dans. Ook deze is nog vooral abstract. De bouwstenen zijn door haar gemaakte abstracties van concrete alledaagse bewegingen. Daarin is er dus de beweging omhoog, van concreet naar abstract. Schepping gebeurt op de verticale lijn tussen abstract – helemaal boven – en concreet – helemaal beneden. De scheppende mens staat in de middenpositie: hij reikt tot in het concrete en kan met zijn vermogens enigszins omhoog reiken in het abstracte. In de richting van de waarheid.
Van wat hij waarneemt in het concrete kan hij een abstractie maken. De concrete details worden achtergelaten en er blijft een meer essentiële vorm. Omgekeerd kan hij wat hij abstract grijpt uit het hogere in een concrete vorm brengen voor daar beneden. Die concrete vorm is waarneembaar en dus deelbaar, een voorwerp van communicatie.
Op het podium in het bos zijn een cirkel en zijn middelpunt getrokken in het witte zand. Zij lokaliseren de danscreatie in de scheppingsruimte van het podium. Ergens in de dans zal Anne Teresa met de vuist op de vloer kloppen. 'Dat was ik die de ruimtepunten van de cirkel raakte.'
Aan de cirkel en het middelpunt zijn al eerder overdenkingen besteed. (Pentagram 2019-2)
De ronddraaiende bewegingen in de ruimte van de cirkel doen denken aan chakra's, elk op zich in bovenaanzicht een cirkel-met-middelpunt in een draaiende beweging. De bron van schepping, de bron van leven. Energietransformatie. Vormgeving.
De cirkel kan je ook zien als een afbeelding van het atoom en zijn kern. Een gedefinieerde scheppingsruimte, een microkosmos.
De dans zal zich ontwikkelen tussen die cirkelomtrek en het middelpunt. Hij eindigt in het middelpunt. 'Het stoppen is echter het resultaat van het opbouwen van een fysieke spanning in het herhalen van bewegingen met een hoge intensiteit. Daarbij verberg ik noch de pijn, noch het plezier van deze worsteling om precieze, ingewikkelde patronen zo lange tijd vol te houden.'
Als we toch al een verhaal zien in de afwikkeling van de dans is het een lijn van stijgende vreugde en toenemende heftigheid van de bewegingen. En toenemende vrouwelijkheid in de bewegingen van het lichaam en het jurkje van de danseres. Tot het finaal bereiken van het middelpunt, stop, stilte. Een dichtvouwen van handen, armen en het lichaam en het weer openvouwen. Einde.
De mens op de omtrek hoort de muziek. De muziek is geconstrueerd uit toonlijnen en hun interferenties. Het is een soort supra-muziek, een patroon boven op de golven die elkaar soms doen uitdoven, soms versterken. Muziek is de eerste schepping, de eerste verworven vorm. De mens vertrekt op de omtrek en danst. Hij danst op het patroon van de muziek. Hij danst op de omtrek. Hij danst naar en van het midden. In die dans maakt hij bewegingen die uit het dagelijkse leven licht zijn geabstraheerd om de kwaliteit schoonheid te verwerven. In die dans trekt hij sporen in het zand. De danser schept de roos in de cirkel. De mens tekent de roos als een etherische structuur in de microkosmos. De roos is in deze werkelijkheid die gevangen ligt in de tijd semipermanent. Misschien is er een tijdloze wereld waarin de door de dansende mensenziel gecreëerde roos blijvend is?
In oktober 2021 danste Anne Teresa De Keersmaker opnieuw solo. Ze danst de Goldbergvariaties van Bach. Wat in 1981 nog de verborgen bleef in het weefsel van het creatieve proces mocht nu zichtbaar worden.

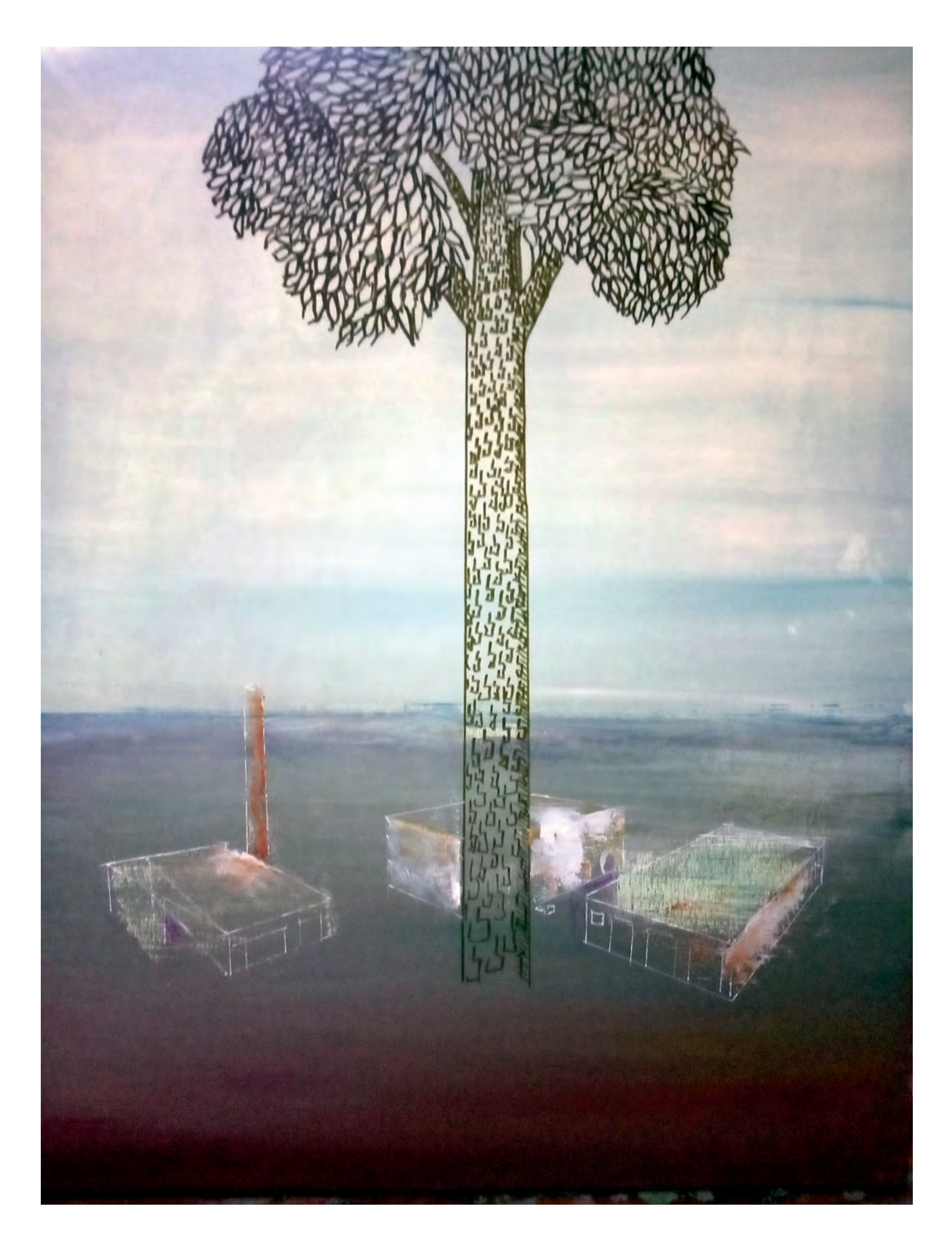
Dit kan een multimedia projectje zijn. Check de video op YouTube onder Violin Phase.

• Anne Teresa De Keersmaeker / Rosas Fase programmabrochure De Singel 3 – 6 juni '97
• A Choreographer's Score
Fase, Rosas danst Rosas, Elena's Aria, Bartók
by Anne Teresa De Keersmaeker & Bojana Cvejic. Mercatorfonds – Rosas. 2012
• Rosas FASE A film by Thierry De Mey 2002

Een uitgestoken hand

Een internaat in Engeland in 1970, met 75 meisjes, of eigenlijk jonge vrouwen, tussen de 19 en de 25, uit twintig landen.
Binnenkort komen ouders uit al die landen kennismaken met de nieuwe directrice en dat moet een groot feest voor hen worden. Er wordt niets besproken met de bewoonsters, wel hangt er opeens een pamflet in de gang:
Dat is schrikken! Waarom in 's hemelsnaam? Vanwaar die vijandige benadering? En wat was het gevolg? Alles werd zo verschrikkelijk opgeruimd dat de kamers er net zo ongezellig uitzagen als wanneer je arriveerde: bruin, met een bed en een kast per persoon. Gelukkig voor de nieuwe directrice waren er een paar die niet meededen aan dit protest, zodat de ouders, van wie één stel met een privévliegtuig uit Mozambique was gekomen, toch iets leuks te zien kregen. Wat zij dus niet zagen, was de werkelijkheid. De sfeer van: jullie zullen wel dwarsliggen dus we kunnen beter meteen dreigen.
Wat zou er zijn gebeurd als er was gezegd: zullen we het met z'n allen gezellig maken hier?
Maar dat zou natuurlijk alleen gezegd zijn als er een basis was geweest van respect en vriendschap. Als er bij je komst een hand was uitgestoken: 'Welkom! We hopen dat je hier een fijne tijd zult hebben. En als er wat is, kom maar bij me langs.'
Wie gewoon een wandeling maakt, struikelt over de bordjes 'Verboden toegang', 'Hier geldt de wegsleepregeling', 'Hier waak ik!', 'Fietsen worden verwijderd', en akelige teksten als: 'Als je hond hier schijt, ben je je tanden kwijt'.
Dat is natuurlijk niet zomaar begonnen; zo is de maatschappij gegroeid en de vriendschap kan niet van één kant komen. De vraag is of we bij iedere overtreding altijd een vijandig geluid moeten laten horen. Het is heel bijzonder hoe mensen reageren als je het anders doet, als je een keer uitlegt dat als er fietsen tegen je raam worden gezet, je er niet meer bij kunt om het schoon te maken. Of dat er steeds maar mensen naast je huis parkeren zonder in de gaten te hebben dat jij dan niet meer uit je garage kan. Hoe de parkeerplaatsen van de fysiotherapeut steeds bezet worden door klanten van een supermarkt, terwijl zijn cliënten vaak slecht ter been zijn.
Je hoeft niet steeds naar buiten te sprinten om het hele verhaal nog eens uit te leggen. Het kan ook op een bordje. Ik zocht er een paar:
Laatst zei een buschauffeur, na een beroep op mensen te hebben gedaan om hun mondkapje op de juiste manier te dragen: 'En moet ik het nog een paar keer vragen, dan mag u van mij met de benenwagen.' Wat volgde was gelach en opgetrokken mondkapjes. Die chauffeur bedoelde het niet zo kwaad. Hij moest daar nu eenmaal op letten.

▷ TEKST:	ANNEKE MUNNIK
▷ LAND:	NEDERLAND
▷ BEELD:	ANNEKE MUNNIK
▷ RUBRIEK:	SPIRIT & SOUL

De boom uit

Maximale controle is als een stuwdam in een rivier, die ons de sprankelende tinteling van haar altijd bruisende stroom onthoudt.

/Spirit & soul

Ik had gewoon een eigen bedrijfje opgezet, in apparaatjes waarmee mensen op afstand van alles konden bedienen: de tuinsproeier, de garagedeur, de telefoon en de voederautomaat van de hond en nog veel meer in één dingetje, de Pepper. Het was meteen een succes en na korte tijd moest ik personeel inhuren. Ik vond twee aardige, goedkope jongens. De een was goed in rekenen en de ander werkte graag met zijn handen. Dat gaf rust. Wel moest ik die twee scherp in de gaten houden, want je weet het maar nooit met die jongelui en ik kon me geen verliezen veroorloven.
De handige jongen ontwierp machines voor mij waardoor we in één dag zoveel apparaatjes konden maken, dat we die niet allemaal in doosjes konden doen om ze op tijd te verschepen. Ja, verschepen, want al gauw kwamen de orders van alle kanten. Ik nam dus meer jongelui in dienst. Jonge mensen zijn natuurlijk goedkoper en je kunt ze nog wat leren. Maar ze zijn ook brutaler, merkte ik en er waren erbij die de kantjes eraf liepen.
Nu stonden er aardig wat bomen op het terrein, en toen ik daar eens omheen liep tijdens een inspectie, bedacht ik dat het veel gemakkelijker zou zijn als ik de boel van bovenaf zou kunnen zien. Met een klein opstapje zou ik bij de onderste tak kunnen komen en als ik dan één dikke tak hoger klom, dan zat ik zelfs helemaal verscholen in de bladeren. Wat een idee! Maar ja, dan moesten ze eigenlijk niet weten dat ik daar zat. Ik wachtte tot iedereen naar huis was en haalde het opstapje. Ja, je had hier een goed overzicht.
De volgende morgen ging ik vroeg naar mijn bedrijf en klom met behulp van het opstapje, gewapend met een pen en een bloknoot naar boven. Het opstapje paste mooi over de tak en kon dienen als schrijftafeltje. Ideaal! Ik had een rugzak met een thermoskan met koffie en ik kon met mijn rug tegen de stam zitten om de éne kant te zien, en om de stam heen kijkend de andere kant inspecteren.

De mensen beneden zochten me eerst en ik hoorde ze aan elkaar vragen waar ik nou was, maar al gauw waren ze allemaal aan het werk. Ja, wáren ze allemaal aan het werk? Die vent daar bij de slijperij, die stond anders verdacht lang met die lange vrouw te praten. Hè, lastig! Hoe kreeg ik hem nou weer naar zijn plek? Tot de orde ROEPEN, bedacht ik met een sprankje humor, maar dat was geen goed idee. Als ze wisten dat ik daar zat zouden ze kunnen zorgen dat ik hen niet zag. Opeens wist ik het: een megafoon! Als je door een megafoon spreekt, is het heel moeilijk om te detecteren waar het geluid vandaan komt.
Ik kocht dus een megafoon en bracht de hele boel aan het schrikken toen ik de volgende morgen opeens schreeuwde: 'Hé jij, aan het werk!' De bedoelde persoon steigerde zowat terwijl hij naar zijn plek struikelde. Nu was iedereen in rep en roer. Ik hoorde ze zeggen dat het mijn stem was en dat ik duidelijk boven hen stond. Grappig genoeg gingen er na mijn schreeuw meer mensen schielijk naar hun plek toe, zodat ik in de gaten kreeg dat er veel meer hadden staan lanterfanten.
De situatie beviel mij bijzonder goed en de productie ging omhoog natuurlijk, met iedereen hard aan het werk. Weer moest ik personeel aannemen en het kwam zover dat ik niet meer het gehele werkterrein kon overzien. Ik klom een paar takken hoger en ja, toen ging het weer. Mijn mensen wenden gauw aan mijn geschreeuw en na een poosje hoefde ik het al haast niet meer te doen. Maar bij iedere uitbreiding begon het verhaal opnieuw en ik was inmiddels zo hoog geklommen, dat mijn stem ondanks een grotere megafoon niet meer ver genoeg reikte. Inmiddels had ik een plan ontworpen om daarin te voorzien. Er was namelijk, precies in het midden van het terrein een absurd hoge boom en ik was van plan die te beklimmen.
Ik riep mijn medewerkers van het eerste uur bijeen, die erg verbaasd waren dat ik beneden rondliep, en zij waren niet de enigen. Mensen schoten bij me vandaan, dus ik kon rustig praten met die twee. Naar hen had ik al jaren niet hoeven schreeuwen. Ik liet ze eerst geheimhouding zweren en vertelde mijn hele verhaal. Ik zei dat zij nu ook hoger geplaatst zouden worden, en zette de twee in de dichtstbijzijnde boom, maar zichtbaar voor iedereen, met een kleine megafoon. Dat liep uitstekend. Ze waren blij met de promotie en zaten in hun lagere bomen voor mij uitstekend in het zicht, zodat ik kon controleren of zij hun werk goed deden.
Dat viel niet tegen. Een paar harde aanwijzingen waren genoeg. Uiteraard hield ik hen in de gaten. Deze methode werkte zo goed, dat ik bij iedere uitbreiding meer bomen door chefs kon laten bemannen. Die zaten op het laatst wel erg ver weg en dat was lastig. Ik moest het wel kunnen zien. Mijn megafoon en verrekijker waren inmiddels zo zwaar geworden, dat ik een van de chefs opdracht gaf om een katrol aan te brengen.
Iedere morgen, voordat iemand binnen kon komen, hees ik de zware spullen op, klom in de touwladder en trok die op en ook de kabel van de katrol. Vanuit die hoge positie kon ik het hele bedrijfsterrein overzien en ik zag dat het goed was. Een puik systeem dus, maar op de zesde dag gebeurde er iets ontzettends. Ik hees de megafoon op, net als anders, maar toen hij bijna boven was brak de kabel van de katrol en de megafoon stortte boven op mij. Helaas raakte ik niet buiten westen. De pijn was verschrikkelijk en dat niet alleen: ik zag in een flits mijn hele succes in elkaar storten. Ik bloedde erg en mijn been lag in een rare knik, zag ik, dus ik durfde me niet te bewegen. Vol afgrijzen zag ik een type op me afkomen die ik altijd extra goed in de gaten moest houden, omdat hij met Jan en alleman aanpapte en als het even kon lachend andere werknemers van hun werk hield. Juist hij! Ik wilde mijn gezicht van hem af draaien, maar kromp ineen van de pijn. Hij knielde naast me, bekeek me van alle kanten en vroeg of ik hem hoorde en zag. Ja helaas, ik hoorde

Wat zijn dit voor mensen, dat ze opeens zo aardig doen?

en zag hem. Tot mijn verbazing streek hij plotseling met zo'n grote vuile hand heel zachtjes over mijn haar. 'Wat zult u geschrokken zijn,' zei hij vriendelijk, 'wat is er gebeurd?' Vol afgrijzen voelde ik een traan uit mijn oog wellen. Een dergelijke zwakheid kon ik me niet veroorloven dus zei ik bars dat iemand iets zwaars op me had laten vallen en of hij niet aan het werk moest. De man glimlachte en streek weer over mijn haar. Een collega van hem kwam met een opgevouwen overall en vroeg: 'Zal ik dit onder zijn hoofd leggen?'
Ik begon me behoorlijk vreemd te voelen. Wat was dit? Wat dachten ze hiermee voor elkaar te krijgen? Weer die zachte stem: 'Uw been is gebroken, denk ik, dus blijft u alstublieft liggen, dan halen we de bedrijfsarts. Die kwam inderdaad even later met een jonge vrouw in zijn kielzog, althans, dat dacht ik. Het bleek andersom te zijn. De jonge vrouw glimlachte ook al en ik werd een beetje week vanbinnen. Wat zijn dit voor mensen, vroeg ik me af, dat ze opeens zo aardig doen. 'We hebben elkaar nooit gezien, maar ik herken uw stem,' zei de arts, die een kuiltje in haar wang kreeg als ze glimlachte. 'Ik werk hier al tien jaar en ik weet nog dat u iedereen altijd aan het werk hield.'
Dat was zeldzaam vriendelijk uitgedrukt, dacht ik nu enigszins beschaamd. Toen de ambulance kwam, begon ik me af te vragen of het door de klap op mijn hoofd kwam, of had ik het al die tijd verkeerd gezien? Toen de ambulance over het terrein wegreed, zag ik mannen en vrouwen zwaaien en sommigen bogen zelfs voor me. Terwijl ik dat altijd als het summum had gezien, als mensen voor je bogen, begon ik me te schamen, zó erg, dat de broeder die naast me zat schrok omdat ik zo rood werd. 'We zijn er zó,' sprak hij troostend terwijl hij mijn bloeddruk nog eens opnam, 'en u bent zó weer boven Jan'.
'Boven Jan,' mompelde ik wazig. Ik voelde al aankomen dat ik van nu af aan liever naast Jan zou zijn dan erboven. Dat proces nam nog wel enige tijd in beslag. Steeds meer ontdekte ik en heus niet alleen mooie dingen, maar ik merkte dat ik al die tijd niets echt gezien had. Zo bleek, na een gesprek met de man die meteen op me af was gekomen na het ongeluk, dat hij opzichter was en mensen steeds oppepte om met plezier aan het werk te gaan. Dat zag ik niet, vanuit mijn boom. De lange vrouw, die ik ook in de gaten hield, was de boekhoudster, die alles natrok wat niet klopte. Aardig vond ik haar nog steeds niet, maar ik kreeg waardering voor haar nauwkeurigheid en correctheid.
Wat ik al die tijd had gedacht dat 'hoog' was, was veel minder interessant dan het leven hier op de begane grond. En zo leuk, de mensen begonnen me bij mijn voornaam te noemen en me te groeten als ik langskwam. Niet als de baas, maar meer als een vriend. Vroeger zou ik het onuitstaanbaar hebben gevonden als mensen 'Hé hallo!' tegen me riepen; nu zwaaide ik vrolijk terug. En toch was ik blij dat ik zo hoog had gezeten, omdat ik het verschil voelde. Als ik iemand tegenkwam die hoog in de boom zat, kon ik met een enkel woord soms zo'n touwladdertje naar beneden trekken en die kerel of vrouw verleiden een stapje naar me toe te doen. Dat lukt juist omdat ik hun positie uit eigen ervaring kende.
Het was een geluk bij een ongeluk. Trouwens, de portier blijkt Jan te heten. Dat had ik nooit geweten. Elke morgen sta ik eerst een poosje naast Jan om te horen hoe het met hem is en met zijn dochtertje van vier dat erg ziek is geweest. Ik sla dat nooit over. Daarna ga ik altijd even langs de hoogste boom, om die te bedanken dat hij mij heeft gedragen. De megafoon die mij zo zwaar verwond had, ligt in een vitrine in mijn kantoortje, naast een stuk van de gebroken kabel. Het onderschrift luidt: goddelijk instrumentarium.

Nieuwe ogen

ontvangen

Vorig jaar was het zevenhonderd jaar geleden dat Dante Alighieri, verbannen uit zijn geliefde Florence, op 54-jarige leeftijd overleed in Ravenna. Over de hele wereld wordt hij herdacht met nieuwe vertalingen, biografieën, lezingen en exposities. Hij schreef *La Divina Commedia*, bij ons bekend als *De Goddelijke Komedie*, in drie delen: Inferno, Purgatorio en Paradiso – hel, louteringsberg en paradijs. Zonder Dante geen Poorten van de hel van Auguste Rodin, geen *Inferno* van Dan Brown, geen gravures van Gustave Doré. Als er over Dante gesproken en geschreven wordt, is het meestal over zijn hel, ook nu in het nieuws. De expositie 'Inferno' in de Scuderie del Quirinale in Rome toont bijvoorbeeld dit jaar tweehonderd kunstwerken in bruikleen gegeven door musea over de hele wereld en privécollecties die alle geïnspireerd zijn op Dantes reis door de hel of zijn visie daarop. Waarom zo weinig aandacht voor zijn hemelgang?

Door zeven eeuwen heen klinkt zijn stem tot ons, levend en uitnodigend: 'In het midden van de reis door ons leven, hervond ik mij in een duister woud, want de rechte weg was geheel verloren.' *(Inf. I, 1-3)* Dante betrekt ons erbij. Hij zegt niet: 'In het midden van de reis door *mijn* leven', maar 'door ons leven'. Met dat ene woord 'ons' maakt hij zijn werk universeel en geldig voor alle tijden. Natuurlijk is zijn werk gekleurd door gebeurtenissen en stromingen van zijn tijd, door de verering voor zijn jonggestorven jeugdliefde Beatrice. Maar tijdens zijn verbanning, in de stilte van zijn studeerkamer, moet Dante een intens proces hebben doorgemaakt van verinnerlijking die hem in staat stelde zo'n meesterwerk te schrijven, zo'n visionaire reis vanuit de duisternis van de hel tot in het licht van de hemel. Bladerend door *De Divina Commedia* valt het me op hoe vaak Dante schrijft over hoe 'ogen' eruitzien. Er zijn wenende ogen, neergeslagen ogen van schaamte, liefdevolle ogen. Ogen die verblind zijn. De ogen worden hem gesloten voor de verschrikkelijke Medusa en gewassen in de Lethe. De ogen van Beatrice stralen als sterren. Woorden van Gustav Meyrink komen in mij op. In mijn herinnering staat in een van zijn boeken of in zijn biografie, geschreven door Frans Smit: 'Ik heb mijn oude

▷	TEKST: ANKIE HETTEMA
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: BARTOLOMEU VELHO, 1568
▷	RUBRIEK: LEVENDE GESCHIEDENIS

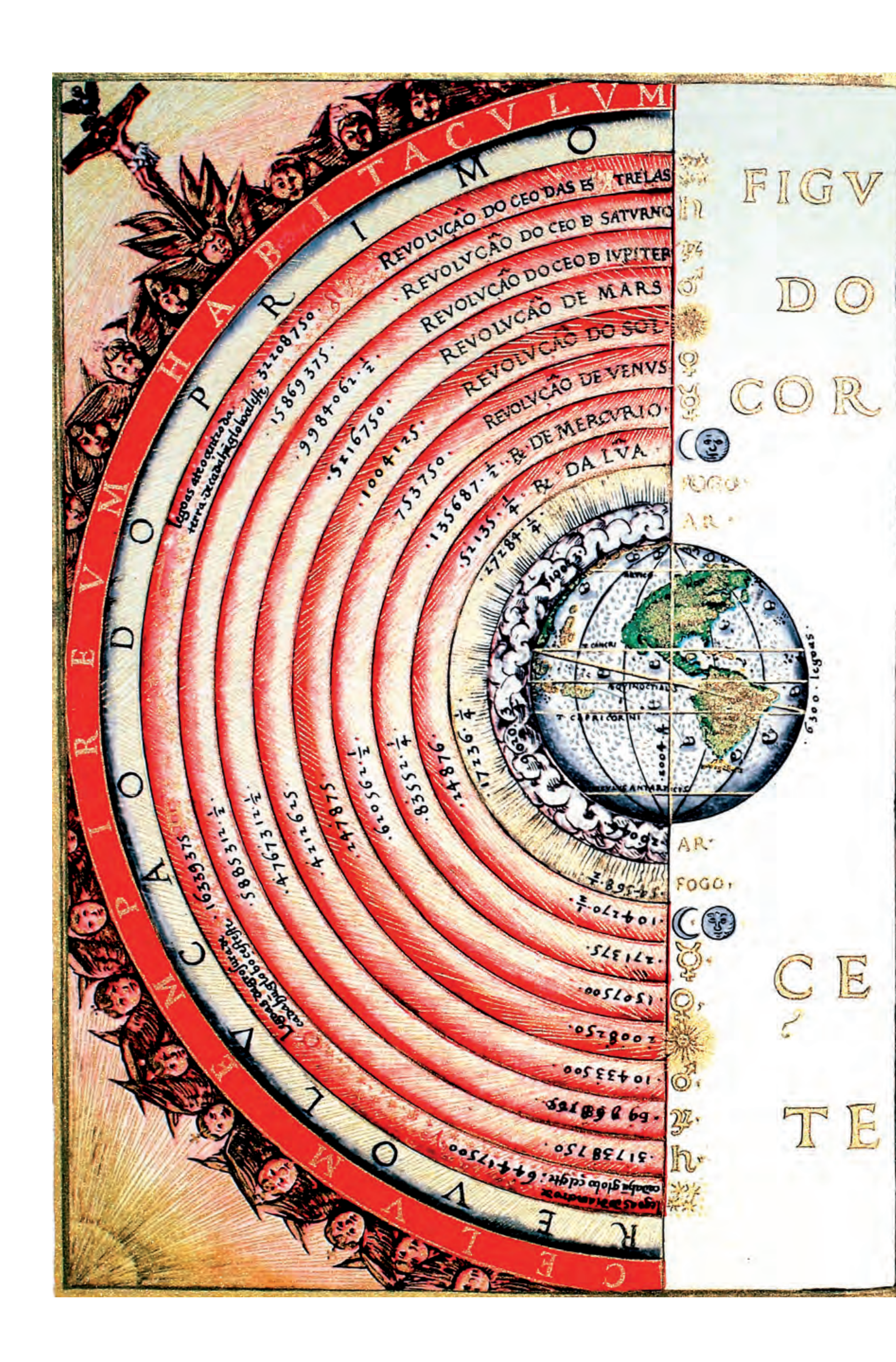
ogen uitgeweend en nieuwe ogen ontvangen.' Nieuwe ogen ontvangen. Zou het de bedoeling van Dante zijn ons de ogen te openen voor de realiteit van een lichtwereld, een geestelijke wereld die is binnen te gaan? Precies zoals hij dicht: 'O, mens geschapen om tot God te vliegen, hoe werpt een weinig wind u reeds ter aarde.' *(Purg. XII, 95)*. 'Beseft ge niet dat wij de rups gelijken, waaruit de hemelvlinder zich ontwikkelt, die onverhuld ten oordeel op moet stijgen?' *(Purg.X, 124-126)*

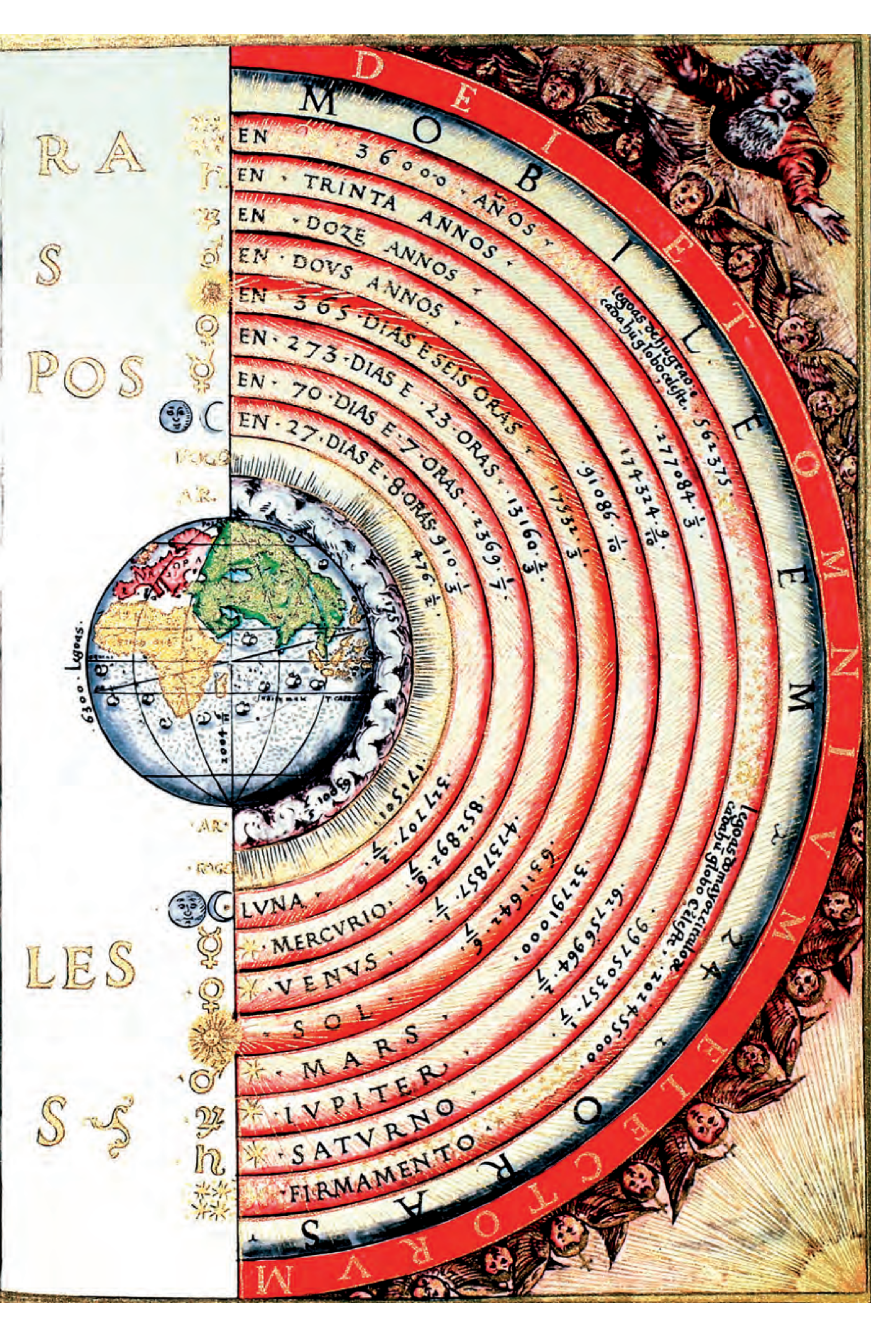
Zijn wij, gericht op de uiterlijke, zichtbare, tastbare wereld, die mogelijke hemelreis van Dante vergeten? Waarom wordt de hemel buiten het leven, vaak na de dood geplaatst? Nemen zoveel aangrijpende en pijnlijke gebeurtenissen ons bewustzijn in beslag – oorlogen, concentratiekampen, aanslagen, milieu en klimaat, ziekten en dood – dat we ons nog weinig kunnen voorstellen van een hemel? Dat we denken: de hel die Dante beschrijft, dat is onze actuele werkelijkheid? 'Zo is het nu eenmaal.' Maar als de hel in de wereld is, dan moet daar toch ook de hemel zijn? Hermes Trismegistos schrijft in een van zijn definities: 'God is in de hemel, en de hemel is in de wereld.'[1] En de Chinese filosofie stelt zich op vele wijzen de vraag hoe de mens in harmonie kan leven met hemel én aarde. 'Zij die niets weten van de hemel, weten niets van de mens,' zegt Zhuangzi.[2] Hoe hervinden wij het paradijs? Met welke ogen kunnen wij nieuw leren zien? De ogen zijn de spiegels der ziel, zegt men.

Dante neemt ons mee op zijn tocht het donkere bos in en naar de hel met de grote klassieke dichter Vergilius als gids. Hij ziet daar verschillende zielegestalten. Met grote verbijstering ontmoet hij de geteisterde mensenzielen, ontdekt wat er gebeurd is, hoe verstarring in hun ziel optrad, en waardoor verhitting, en wat de levenskracht in hun ziel doodde. Deze zieletoestanden maakt Dante aanschouwelijk. Zielen die vastzitten in een ijszee, meegenomen worden in een vuurrode kokende rivier of wonen als dorre struiken in een bos waar tranen druppen uit de bomen. Dante heeft de moed de eigen hel, de hel van zijn tijd aan te zien voor wat het is. Waar een oneindige smart heerst, 'waar ge de droeve zielen aanschouwt – die het hoogste geestesgoed verloren.' *(Inf. III, 14-18)* 'Zijn ogen lopen over' wanneer hij geconfronteerd wordt met de gevolgen van leven dat zich afgescheiden heeft van de geest. De aanblik laat Dante van smart en medelijden schreien. Zijn ogen zagen, hij weet – erkent de uitzichtloosheid.

Bovengekomen uit het dieptepunt, ziet hij weer de sterren en 'steeg omhoog de bergtop, mijn oog verwinnend'.

Het beeld doet denken aan Psalm 121: 'Ik hef mijn ogen op naar de bergen: vanwaar zal mijn hulp komen?' Tijdens de beklimming van de louteringsberg richt Dante opnieuw en meerdere malen het woord tot 'ons'. 'O lezer, vestig uw ogen op de waarheid.' *(Purg. VIII:19)* Durf oog in oog te staan met de onafwijsbare waarheid, ontdek buiten het licht te staan. Hier vloeien de tranen van berouw. Berouw tonen wil zeggen, inzien waar het misging, bereid zijn te veranderen. Tranen, zo gelaten, spoelen de ziel rein. De louteringsberg beschrijft het innerlijk landschap van een mens, dwalend door angst en twijfel, schaamte en spijt. Die bemoediging en hulp nodig heeft en door volharding en een groot aangeboren verlangen naar licht, gereinigd wil worden, waardoor de zeven p's, de *peccata*, de zonden die

CELVM EMPIREVM HABITACVLVM
DEI ET OMNIVM ELECTORVM
MOBILE PRIMVM
REVOLVCÃO DO CEO DAS ESTRELAS
REVOLVCÃO DO CEO D SATVRNO
REVOLVCÃO DO CEO D IVPITER
REVOLVCÃO DE MARS
REVOLVCÃO DO SOL
REVOLVCÃO DE VENVS
REVOLVCÃO DE MERCVRIO
R. DE MERCVRIO
R. DA LVA
FOGO
AR
FOGO
6300. legoas
FIGV
DO
COR
CE
TE

Figuur van hemellichamen. ontleend aan Cosmographia (1568). Dit geocentricsch beeld van de kosmos zoals ook Dante het voor zich zag, werd door Bartolomeu Velho gemaakt. Hij werkte als Portugese cartograaf en kosmograaf onder andere voor Sebastian !ste van Portugal.. Rond 1567 verhuisde hij naar in Parijs, waar hij in 1568 zijn verhandeling Cosmographia, publiceerde in 1568, het jaar van zijn dood. Hij overleed in Nantes (Fr). Bibliothèque nationale de France

hem scheiden van het licht en als tekens bij binnenkomst op het voorhoofd zijn gedrukt, gewist kunnen worden. Het is onmogelijk jezelf te reinigen. Dante wordt aangeraden zijn hart te openen voor de zuivere zielestromen, de ineigen bron. 'Dat wat ge zaagt, moet u begerig maken uw hart te ontsluiten voor die vredesstromen, die aan de bron der eeuwigheid ontspringen.' *(Purg. XV: 130-132)* Het hart openen is waar het om gaat, met het hart leren zien, die vredesstromen die ontspringen aan de eeuwige ene levensbron. Ruimer, weidser en grootser leren zien. Niet langer met de beperkte ogen van het ik, maar met de ogen van de ziel. Het is een cruciaal moment, dat niet voor niets halverwege de louteringsberg en in het midden van *De Divina Commedia* plaatsvindt. Met het licht van de ziel in het hart, gaat de wereld en het leven er anders uitzien. Het verkrijgt een onverklaarbare glans. Er kan dieper worden waargenomen. De Bergrede wijst op 'de reinen van hart, die God zullen zien'. Wanneer Dante bijvoorbeeld de kring nadert waar zielen van afgunst en nijd gelouterd worden, ziet hij dat hun ogen *dichtgenaaid* zijn. Het is niet wat het lijkt. De ogen zijn dichtgenaaid om hen te beschermen tegen de jaloezie, die in hun ziel opwelt bij het zien van het geluk van een ander. Dante spreekt hen moed in: 'O zielen, die zeker eens het hoge licht ziet stralen, het enig goed, waar nog uw hart naar hunkert, zowaar genade 't schuim van uw geweten wegspoelt.' *(Purg. XIII, 85-88)* Achter iedere loutering kunnen wij met de innerlijke ogen van de ziel de drijvende kracht zien van genade en liefde om de ziel opnieuw weer te kunnen heffen in het éénmakende licht en het ikgerichte, afgescheiden leven te overwinnen.
Martin Zichner verwoordt in *De grote levensspiraal* die kracht achter de smart als 'de geheimenis der eeuwigheid', als 'de nalatenschap van wijsheid en liefde'. 'Smart,' zegt hij, 'is de trouwste begeleider van het leven, even eeuwig en ondoorgrondelijk, waarvan de mens zich kan bevrijden door smart als loutering aan te zien. Door smart vanuit het standpunt van de ziel tegemoet te treden. Dat zal de macht van de smart en de grondstemming van het inferno, het gevoel te leven in een hel, wegnemen.'
Wanneer Dante hevig ontroerd zijn grote eerste liefde terugziet, Beatrice, houdt zij hem de spiegel voor van zijn ontrouw aan het licht. Hij weent zijn oude ogen uit. Zijn ogen worden ondergedompeld en gewassen in de Lethe, de rivier die de herinnering aan alle tekortkomingen uit zijn geheugen wist. En de onderdompeling in de rivier de Eunoë, die samen met de Lethe ontspringt in het hemels paradijs, hergeeft Dante de oorspronkelijke levenskracht en de herinnering aan het ware goede.
'Ik keerde weer vanuit de heilge golven, herboren zoals planten in de lente met al de schoonheid van hun nieuwe lover, rein en bereid te stijgen naar de sterren.' *(Purg. XXXIII: 142-145)*
Door de ogen van Beatrice, door de ogen van de ziel wordt Dante opgetrokken naar de hoogste hemel. 'De ingeschapen en eeuwige dorst naar het Godgelijke rijk droeg ons opwaarts, bijna zo snel als ge de hemel ziet wentelen.' *(Par.II, 19-21)* In het alom fonkelende licht ziet Dante de gouden hemelladder, die hoger reikt dan hij bevatten kan. Langs zijn treden ziet hij zielen als zuivere vlammen opklimmen en weer afdalen. Telkens verblind door Beatrice's ogen en lach, leert hij het allerhoogste licht van de liefde kennen en te verdragen. 'Ons wordt het leven rechtstreeks ingeademd door 't hoogste goed, dat ons ontsteekt in liefde, zodat we God steeds zoeken vol verlangen.' *(Par.VII: 142-144)* In de sfeer van louter licht, het Empyreum, is Dante nauwelijks nog

De grote levensspiraal, Dantes spirituele boodschap, Martin Zichner

Als er één boek is dat door zijn geweldige beeldenrijkdom een hoge spiritualiteit uitstraalt, is het wel *De Divina Commedia*. Toch deinzen velen ervoor terug zich in dit klassieke werk te verdiepen, vanwege de omvang en de schijnbare ondoorgrondelijkheid.

Wie geïnteresseerd is in de 'goddelijke komedie', heeft met De grote levensspiraal een bijzondere sleutel in handen tot begrip van het mysterie Dante.

Wie Dantes gang door het Inferno op zich laat inwerken, zal constateren dat daarin elke mogelijkheid tot verzoening of oplossing ontbreekt. De diepere zin daarvan is dat in de pelgrim Dante juist door deze neerdrukkende hellegang een diep en onstilbaar verlangen tot ontwikkeling komt. In het Purgatorio zal dit verlangen nu diep genoeg zijn om alle dwaling op te lossen en de geest van liefde op de juiste wijze te benaderen. Het verlangen en de vaste hoop die daarvoor nodig zijn bepalen de grondstemming op de Louteringsberg.

De Louteringsberg mag dan wel als een brug naar het Paradiso beschouwd worden, maar het is de ziel die in zichzelf deze brug moet bouwen. Het gaat hier immers niet om een automatische overgang, maar om een reinigingsproces.

(. . .)

Het uitzichtloze rondcirkelen van de zielen in het Inferno, wordt in het Purgatorio een zich spiralenderwijs ontworstelen aan belemmeringen, in een gericht-zijn op de sferen van de Geest. Inferno en Louteringsberg corresponderen met elkaar ook in die zin dat de negen kringen van het Inferno het spiegelbeeld vormen van de negen richels die de Louteringsberg omlijsten.

(. . .)

Op zeven richels zal een van de p's* uitgewist moeten worden:

1. De reiniging van de hoogmoed
2. De reiniging van de afgunst
3. De reiniging van de toorn
4. De reiniging van de traagheid
5. De reiniging van de hebzucht
6. De reiniging van de vraatzucht
7. De bevrijding van de zinnelijkheid

(. . .)

Vele, vele beelden worden ons op de verheven en lange weg door de hemelsferen getoond. Al deze beelden duiden op de fundamentele geestelijke veranderingen van de ziel. Door het bewuste begrip van de wetmatigheden in het Inferno, het Purgatorio en nu in de hemelsferen, komt de ziel tot diep inzicht. Tegelijk moet ze ook de aardse natuur van binnenuit bewust doorzien en procesmatig achter zich laten. Dantes ziel is nu tot een ware hemelburger gerijpt.

*Voordat de poort tot de louteringsberg geopend kan worden, schrijft een engel zeven P's van de zeven *Peccata* op Dantes voorhoofd. Dit zijn de zeven zonden, die uitgeboet moeten worden op de zeven ommegangen van de Louteringsberg.

in staat uit te drukken wat hij beleeft. Hij wordt boven zichzelf uitgetild. 'Een hoger zien voelde ik in mij ontstoken, zodat geen enkel licht, hoe klaar en helder, ooit breken zou de weerstand van mijn ogen.' *(Par. XXX: 58-60)* Dante beleeft het eeuwige licht: 'Sinds was in mij de kracht tot zien veel sterker dan die der taal *(Par. XXXIII, 55)* en smeekt door liefde gedreven in de laatste zang van het paradijs: 'O hoogste licht, dat boven 't menselijk denken zo hoog verheven is, geef aan mijn ogen iets weer van al het schone, daar verschenen, en maak mijn taal in klank en beeld zo machtig, dat zij een enkele sprankel van uw glorie, beware voor de komende geslachten!' *(Par.XXXIII, 67-73)* 'Reeds bewoog mijn wensen en mijn willen, gelijk een wiel in vaste gang bewogen, de liefde, die beweegt en zon en sterren.' *(Par.XXXIII, 143-145)* Met de liefde die zon en sterren beweegt, eindigt Dante *De Divina Commedia*.

Op de bodem van onze ziel liggen inzichten waarvan wij ons maar weinig bewust zijn en die pas levend beginnen te worden wanneer zij geformuleerd zijn. Dante roept met verbeeldingskracht het hemels perspectief wakker. Een verlangend, geopend hart naar licht, om licht te kunnen zijn voor anderen in de wereld, ontvangt de innerlijke nieuwe ogen van de ziel. Zijn taal in klank en beeld is zo krachtig dat het niet een enkele sprankel maar vele lichtsprankels voor ons bewaard heeft. Het is mogelijk tot een andere vorm van zien te komen. We kunnen dat vermogen aanspreken 'opdat alle nacht uit de ogen wijke'. *(Par. XXVI, 76)* Nu zijn hemelontsluiters nodig!

Noten:

1: Van den Broek, R., Hermes Trismegistos, In De Pelikaan, Amsterdam 2006

2: Zhuangzi, Filosofenkalender

Vriendschap

▷	TEKST: ANKIE HETTEMA
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: VITTORIA GERARDI
▷	RUBRIEK: TIJDGEEST

is een wonderlijk weefsel

'Een dag zonder een vriend is als een pot zonder honing.' Winnie-de-Poeh vertelt hoe bijzonder vriendschap kan zijn en dat we eigenlijk ook niet zonder kunnen. 'Iedereen ter wereld weet, dat een beer graag honing eet. Brom-Brom-Brom, maar niemand weet waarom.' Wat is vriendschap en wat haar betekenis?

/ Tijdgeest

We kunnen verschillende soorten vriendschappen met verschillende gradaties van intensiteit onderscheiden. Er zijn de dagelijkse sociale vriendschappen, die gebaseerd zijn op een duidelijk omlijnd gemeenschappelijk doel. Deze zijn te verdelen. Met de één ga je naar de film; met een ander zit je op de mountainbike; met weer een ander werk je samen. Je waardeert de humor van de één, de opgewektheid of de kundigheid van de ander. We zouden kunnen zeggen dat deze vriendschappen meer aan de oppervlakte liggen, hoewel ze natuurlijk samen kunnen gaan met een dieper gelegen vriendschap.

In *De kleine Prins* schrijft Antoine de Saint-Exupéry over het prinsje dat op zoek gaat naar vrienden. Wanneer het de vos vraagt om samen te spelen, antwoordt deze dat dat niet gaat omdat hij niet tam is. 'Tam' is een vergeten woord, legt hij uit. Het betekent 'verbonden worden', alleen zo kan je de dingen leren kennen. Mensen kopen dingen kant en klaar in winkels maar vrienden zijn niet te koop. Als je mij tam wilt maken, zegt hij, dan moet je geduld hebben. 'Kom iedere dag een beetje dichter bij me zitten. (…) We zullen elkaar nodig hebben. Dan ben jij voor mij enig op de wereld en ben ik voor jou enig op de wereld… Dan wordt mijn leven vol zon. Dan ken ik voetstappen, die van alle andere verschillen. Voor andere voetstappen kruip ik weg onder de grond, maar jouw stap zal me juist uit mijn hol roepen, als muziek.' De vriendschap die de vos hier voorstelt, heeft tijd nodig om te groeien en schenkt een gevoel van genegenheid en verbondenheid. Hier gaat het over een samenzijn dat gevoed wordt door een aandachtvolle gevoelsuitwisseling. Deze vriendschap raakt aan de binnenwereld.

De Libanese schrijver en dichter Kahlil Gibran noemt zo'n vriend 'een antwoord op je verlangen'. 'Hij (of zij natuurlijk) is je tafel en haardvuur. Je komt tot hem met je honger en bij hem zoek je rust.' Hij schrijft verder over de vriend 'die je zijn eigen geest ontsluit' en naast een gevoelsuitwisseling een vertrouwelijke gedachte-uitwisseling opent. En hoe je hart dan blijft luisteren naar zijn hart, ook wanneer hij zwijgt. Hoe zonder woorden alle gedachten, alle verlangens, alle verwachtingen geboren en gedeeld kunnen worden. En dat dit samenzijn een en al vreugde is. Vriendschap noemt hij 'de openbaring van een mysterie'.

Respect en trouw zijn de pijlers waarop vriendschap gebouwd wordt. Respect voor wie de ander is en voor wat nog worden kan, worden moet, wat verborgen in hem te wachten ligt. Trouw in het besef dat ieder in ontwikkeling is, waarbij soms woorden gesproken kunnen en moeten worden die een harde waarheid brengen. Waarbij ook vergissingen aan het licht komen, en opnieuw gemaakt worden, maar in het gesprek kunnen zij voor de een en/of voor de ander naar nieuwe ontdekkingen en inzichten leiden. Vriendschap geeft vrijheid in verbondenheid. Meningen kunnen verschillen, eigen keuzes worden gemaakt, maar er is openheid tot uitwisseling. De grondtoon is begrip en anders acceptatie. Vriendschap kan groeien en zich verdiepen met de jaren. Meestal worden dingen zwakker naarmate zij ouder worden, maar bij vriend-

schap is het andersom. Zij wordt sterker naarmate zij langer duurt.
Maar vriendschap kan er soms ook onmiddellijk, vanaf het eerste moment zijn. Het verrast je wel maar je bent toch niet verbaasd. Ergens wist je het al. En je herkent het nu direct, iets in die ander. Een gebaar of een klank. Misschien dat het al heel oud is, van vroeger, van voor je tijd. Een onverklaarbare lotsbestemming of zielsverwantschap. Onontkoombaar. Het overkwam de Franse filosoof Michel de Montaigne. Hij schrijft hierover in zijn Essays. Al voordat de eerste ontmoeting had plaatsgevonden, vertelt hij, was er al sprake van vriendschap. 'Een vriendschap die persoonlijke redeneringen te boven ging, ontstaan 'door een of andere beschikking des hemels. (…) Het was niet één speciale beweegreden, het waren er ook geen twee of drie of vier of duizend, maar een ongrijpbare essentie van dit alles tegelijk, die zich volledig meester maakte van mijn wil en deze ertoe bracht te verzinken en zich te verliezen in de zijne. (…) Ik mag waarachtig zeggen 'verliezen', want we hielden niets over voor onszelf, niets wat alleen van hem of alleen van mij was. (…) Het was zelfs zo dat ik liever op hem vertrouwde dan op mijzelf. (…) Als men bij mij zou aandringen te zeggen waarom ik van hem hield, voel ik dat dat alleen uitgedrukt kan worden door te antwoorden: omdat hij het was; omdat ik het was.'

Een band, een fluïde, onzichtbaar, ongrijpbaar, **een klank en een vibratie, zo is echte vriendschap**

Bij de beelden

De foto's van Vittoria Gerardi zijn net als de oude stad Pompeï, aan de vergetelheid ontrukt. Vittoria Gerardi gebruikt twee verschillende materialen om de rijkdom van Pompeii visueel te vertalen. Ze roept een herinnering aan de stad op door het plastische gips. Als een metafoor komt haar 'terugkeer tot het licht' tevoorschijn door de zilvergelatine van het fotomateriaal. 'De foto's die ik van de stad heb kunnen maken, zitten gevangen in het negatief, Ze sluimeren, latent, maar de beelden worden onthuld door een positieve print. Maar wat in Pompeii wordt onthuld, is nog steeds enigszins versluierd!" legt Vittoria Gerardi uit.

Een oude wijsheid zegt dat wanneer iemand trouw en liefdevol is tegenover één vriend, hij hiermee leert hoe hij zijn hart kan openen ook voor anderen, omdat hij in zichzelf die eigenschap ontwikkeld heeft. Zo kan vriendschap ook van één kant komen. Zij kan ook worden afgewezen. Vriendschap kan verwateren of verbroken worden zodra het leven voor een van beiden een nieuwe wending neemt. Maar vriendschap reikt ook over tijd en ruimte heen. Twee vrienden die elkaar lange tijd niet gezien hebben, gaan verder met het gesprek waar zij gebleven zijn. We spreken wel van 'sterke vriendschapsbanden', tegelijkertijd is vriendschap uiterst kwetsbaar, subtiel ook. Een onzichtbaar, ongrijpbaar fluïde, een klank of vibratie die mensen naar elkaar toe doet trekken. Een gelijkstemmigheid. Een gecompliceerd patroon van lijnen dat van de een naar de ander loopt. Een wonderlijk weefsel van oude verbindingen waarin nieuwe geweven worden, waar hier en daar knooppunten oplichten. Vriendschap vergroot geluk en zij vermindert narigheid, door vreugde te verdubbelen en verdriet te delen. Zij is van grote en diepe waarde. Zij is een van de waarden van de ziel. Vriendschap mogen we zien als een eigenschap van het goddelijke deel in de ziel. Dat deel is de verbindende kracht tussen geest en stof. Het bezit het vermogen alle dingen harmonisch te verbinden.

In de brieven die Marsilio Ficino zijn vrienden schrijft, getuigt hij van de hermetische visie 'de mens is een groot wonder'. Bij het vertalen van de geschriften van Plato en Hermes Trismegistos ontdekte hij de mens als microkosmos en zag hoe het mogelijk was de verbinding tussen God, kosmos en mens te herstellen. Uit zijn brieven blijkt dat vrienden, die met dezelfde ijver naar deugdzaamheid en herstel streven, die elkaar helpen zich innerlijk te ontwikkelen, voor hem onmisbaar zijn. Hoe het gelijkgerichte zielsverlangen in de vriendschap een nieuwe dimensie van vertrouwelijkheid en inzichten opent. Vriendschap noemt hij 'een opperste harmonie van twee mensen die het Godgelijke vereren'. Dan kan er geen sprake meer zijn van alleen twee vrienden; 'Het moeten er altijd drie zijn: twee mensen en God; Hij verenigt ons tot één.' In dit licht krijgt het woord 'verliezen' meerwaarde en reikwijdte. 'Wie zijn leven zal willen verliezen om mijnentwil', wie zijn ik zal willen verliezen in het licht van de ziel, omwille van de eenheid met het goddelijke, zal hét leven vinden. Samen optrekken op basis van het licht, met het licht als richtsnoer, geeft vriendschap eeuwigheidswaarde. Ficino schrijft: 'Een vriendschap door God gesmeed is duurzaam'.

GOD is

een essay van Ralph Waldo Emerson

▷	TEKST:	D. VAN NIEKERK/R.W. EMERSON
▷	LAND:	NEDERLAND/VERENIGDE STATEN
▷	BEELD:	DIVERSEN
▷	RUBRIEK:	ESSAY

VRIENDSCHAP

Deze verhandeling van Emerson over vriendschap heeft hij niet alleen achter zijn schrijftafel bedacht. Hoewel oorspronkelijk bedoeld als een lezing, werd deze nooit gehouden. In plaats daarvan blijft het een van Emersons meest opvallende gepubliceerde essays. Door een brief op te voeren aan een hypothetische vriend, suggereert Emerson dat vriendschap een misvatting is die alleen waar kan zijn wanneer de band tussen twee individuen aardse banden overstijgt. Het essay is ook de echo van een reeks van ingrijpende persoonlijke ervaringen. Kort voordat hij 'Vriendschap' schreef, overleed zijn eerste vrouw, evenals zijn moeder en zijn jongste broer. Tegelijk leerde hij twee vrienden kennen die hij zijn leven lang niet meer zou loslaten en die voor een grote schok zorgden in zijn tot dan toe zo gelijkmatige gevoelshuishouding.
Margaret Fuller was de eerste Amerikaanse vrouwelijke journaliste en feministe; zij was als eerste in staat om Emerson op zijn kwetsbare plekken te raken en om hem in vuur en vlam te zetten. De twaalf jaar jongere, hoogst begaafde natuuronderzoeker Henry David Thoreau, die zelfs vrijwel onmiddellijk bij hem kwam wonen, stelde bijna dagelijks Emersons hiërarchie van waarden ter discussie. Emersons jongste broer groeide *post mortem* geleidelijk uit tot een *emblema*, een rolmodel van wat een vriend voor Emerson moest zijn. Maar we doen Emerson tekort door zijn inspiratie voor 'Vriendschap' alleen aan familie en vrienden toe te schrijven. Zijn rijke, veelbewogen leven levert ook tal van aanknopingspunten voor de gedachten die we in 'Vriendschap' aantreffen.

Ralph Waldo Emerson.
Ets door S. A. Schoff

Ralph Waldo Emerson (1803-1882) was een uiterst veelzijdig Amerikaanse denker, essayist, auteur en dichter die zijn leven lang pleitbezorger was van tal van maatschappelijke hervormingen. Zo weerde hij zich krachtig tegen de wetten die de slavernij mogelijk maakten. Hij maakte zich sterk voor een krachtig Amerikaans zelfbewustzijn waarin niet langer plaats was voor Europese invloeden: 'Europa is als een oud en versleten doodsgewaad' (uit: 'Vriendschap') en 'Wij hebben te lang geluisterd naar de muzen van Europa'. Zijn beroemde rede 'The American Scholar' (1837) waarin hij met hartstocht pleitte voor meer innerlijkheid, meer individualisme, meer zelfvertrouwen en meer natuurlijkheid in de meest letterlijke zin van het woord, wordt door velen gezien als de Tweede Onafhankelijkheidsverklaring van Amerika.

In religieus opzicht noemde Emerson zich een transcendentalist. Transcendentalisten stonden kritisch tegenover de 'gedachteloze conformiteit' van hun samenleving en drongen erop aan dat elke persoon op zoek ging naar wat Emerson 'een oorspronkelijke relatie met het universum' noemde. Ter ondersteuning van die zoektocht werden vaak oosterse spirituele teksten geraadpleegd maar ook het Corpus Hermeticum, waaruit Emerson vanaf 1840 met enige regelmaat fragmenten publiceerde in het tijdschrift 'The Dial'. Dat was erop gericht om de lezers tot een hoger bewustzijnsniveau te stuwen en ze anders te laten gaan denken.
Centraal in het transcendentalisme is het geloof in de inherente goedheid van zowel de mens als de natuur. Transcendentalisten geloofden dat de maatschappij en haar instellingen, met name georganiseerde religie en politieke partijen, de onschuld van het individu corrumpeerden. De mens was op zijn best wanneer hij zelfstandig en zelfvoorzienend leefde. Een ideale gemeenschap kon alleen uit zulke individuen samengesteld zijn. Hier werd de grondslag gelegd voor wat nu de deep ecology heet: een natuurfilosofie die leven in harmonie met de natuur nastreeft. Leidende gedachte is de vereniging van denken, gevoel, spiritualiteit en handelen. De mens dient zich vooral bewust te zijn van zijn rol als bewaarder, eerder dan als profiteur en vernietiger van de natuur.

Emerson gaf ruim anderhalve eeuw geleden al zijn grote vriend Thoreau de gelegenheid hiermee te experimenteren. Eind 1844 kocht Emerson grond bij Walden Pond (Massachusetts) en kon Thoreau er een hut gaan bouwen, waar hij in alle rust zijn boek Walden or Life in the Woods kon schrijven. Thoreau wilde in de bossen een 'leven van eenvoud, onafhankelijkheid, grootmoedigheid en vertrouwen' leiden. Hij wilde zichtbaar maken dat iemand een actieve relatie met de natuur kon onderhouden die niet gebaseerd was op romantische overwegingen en verdedigde daarbij een eenvoudig leven als alternatief voor de moderne samenleving. Het voorbeeld van Emerson en Thoreau kreeg in 1898 navolging bij de Nederlandse schrijver en psychiater Frederik van Eeden (auteur van onder andere De kleine Johannes en van Jezus' leer en verborgen leven) die op het landgoed Cruysbergen in Bussum met veertig anderen de gelijknamige commune 'Walden' oprichtte. Na negen jaar ging de kolonie ter ziele maar de schrijvershut van Van Eeden – gemaakt naar het model van Thoreau en Emerson – staat er nog steeds.
Van het grote oeuvre van Emerson is maar weinig in het Nederlands vertaald. Voor de hier gepresenteerde versie van 'Vriendschap' heeft de bewerker gebruikgemaakt van een gedateerde poëtische Nederlandse vertaling van de auteur Justus Havelaar en diens vrouw uit 1914 en van een Engelse tekst uit 1841. In twijfelgevallen was de Engelse tekst leidend.

‘Hoe meer men weet, hoe meer men liefheeft.’

VRIENDSCHAP
Wij hebben veel meer vriendelijkheid in ons dan we ooit uiten. Ondanks alle zelfzucht die verkillend als de oostenwind over de wereld gaat, is toch heel de mensheid gedrenkt in een element van liefde, zo fijn als ether.
Hoeveel mensen ontmoeten we met wie we nauwelijks een woord wisselen, terwijl wij hen toch eerbiedigen evenals zij het óns doen. Hoe velen zien we er niet op straat of in de kerk, met wie het ons – zij het in stilte – zo goed doet samen te zijn! Vang alleen al de blik van die elkaar zoekende ogen. Onze zielen verstaan elkaar. Het brengt een gevoel van vervoering in ons teweeg als we aan die menselijke drang tot liefde toegeven. Wat wij aan vriendelijkheid en welgezindheid jegens anderen voelen, wordt zowel in poëzie als in de omgangstaal soms met de werking van het vuur vergeleken; zo snel, ja, veel sneller nog en veel actiever en opwekkender dringen deze fijne uitstralingen van de ziel door. Van de hoogste vorm van de hartstochtelijke liefde af tot de laagste van de gewone goedhartigheid toe, maken zij de bekoring uit van het leven. Ons intellectueel en ons praktisch vermogen nemen toe naar gelang we meer liefde in ons hebben.

De geleerde zet zich neer om te schrijven en al de jaren van meditatie die hij achter zich heeft, bezorgen hem niet één goede gedachte of gelukkige uitdrukking. Maar als hij aan een van zijn vrienden een brief moet schrijven, dan zal onmiddellijk een menigte vriendelijke denkbeelden in uitgelezen vorm bij hem opkomen! Let eens – in een huis waar deugd en zelfrespect de overhand hebben – op de verwachtingsvolle bewogenheid die de komst van een vreemdeling teweegbrengt. Een vreemdeling die ons is aanbevolen, meldt zich aan: dadelijk vervult een onbehaaglijk gevoel tussen blijdschap en bezorgdheid alle gemoederen van het huisgezin. Zijn komst wekt bijna iets van vrees op in de goede mensen die hem straks graag zullen verwelkomen. Het huis wordt schoongemaakt, alles haastig op zijn plaats gezet, het oude kostuum voor een nieuw verwisseld en zo mogelijk moet een diner worden aangeboden. Wie een vreemdeling aanbeveelt, brengt enkel zijn goede eigenschappen over zodat we ook niets anders dan dat goede en kenmerkende over hem te horen krijgen. Hij verpersoonlijkt voor ons de mensheid. Hij is voor ons een ideaal. En nu we hem in onze verbeelding zo mooi mogelijk gemaakt hebben, vragen we ons af hoe wij in gesprek en omgang tegenover zo’n mens zullen komen te staan. En we zijn onrustig van spanning. Juist die gedachte echter die we ons van hem vormen, verheft het gesprek dat we met hem voeren. We praten beter dan gewoonlijk. We tonen de sprankelendste verbeelding en een rijker geheugen dan anders en onze kwade geest is voor het ogenblik ván ons geweken. Lange uren achter elkaar kunnen we reeksen van ernstige, geestige en rijke gedachten blijven uitspreken die we vanuit onze oudste en geheimste ervaringen opdiepen, zodat de aanwezigen – onze familieleden en vrienden – zich over onze onbekende vermogens uiterst verbaasd zullen voelen. Maar zo gauw de vreem-

Openingsfoto

Some Things Last A Long Time: An Ode To The Loss Of Photographer Daniel Ribar's Best Friend

deling zijn vooroordelen, zijn begrenzingen en zwakke kanten in het gesprek gaat mengen, is het met dit alles gedaan. Hij heeft nu het eerste, het laatste en het beste woord van ons gehoord dat hij ooit horen zal. Hij is nu geen vreemdeling meer. Banaliteit, onwetendheid, misvatting, zij zijn toch oude bekenden? (…)

Wanneer hij nu nog eens komt, kan hij het opgeknapte huis krijgen en het mooie kostuum en het diner, maar niet meer de warme hartenklop en de zielsontboezemingen.
Wat is zo heerlijk als zo'n uitstorting van het gemoed die de wereld weer nieuw voor mij maakt? Wat zo verrukkelijk als dit: elkaar in een gedachte, in een gevoelen volkomen te begrijpen? Hoe mooi zijn de bewegingen en is de gestalte van de begaafden en oprechten wanneer ze mijn bewogen hart naderen! Het moment dat we onze gevoelens de vrije loop laten, verandert de wereld van aanzien. Er is geen winter en geen nacht meer. Alle ellende en verveling wijken, ja, ook alle plichten. Niets dan de gestalten van degenen die we liefhebben, vervullen dan de vloeiende eeuwigheid. Wanneer de ziel er maar innerlijk van overtuigd zou zijn in het heelal ergens haar gelijke te zullen ontmoeten, dan zou zij nog met een duizendtal jaren in eenzaamheid tevreden en blij zijn. (…)

Deze morgen ontwaakte ik met een gevoel van vrome dankbaarheid voor het bezit van mijn vrienden, de oude even goed als de nieuwe. Moet ik niet in God die zich dagelijks in deze, zijn gave, openbaart, de schoonheid zelf zien? Ik veracht het gezelschapsleven en zoek eenzaamheid, toch ben ik niet zo ondankbaar dat ik het wijze, liefelijke of nobele niet zien zou in mensen die van tijd tot tijd mijn deur voorbijgaan. Wie mij hoort, wie mij begrijpt, wordt de mijne, een bezit voor altijd. Ook is de natuur niet zo arm, of ze verschaft me deze vreugde meermaals. Zo spinnen we op onze manier de draden van de gemeenschap: een nieuw web van onderlinge verhoudingen. En daar veel opeenvolgende gedachten gestalte aannemen, zullen wij te eniger tijd ons in een nieuwe wereld bevinden: een wereld van ons eigen maaksel. Niet langer zullen we dan vreemdelingen en pelgrims zijn in een wereld vol verouderende vormen. Ongezocht zijn mijn vrienden tot mij gekomen. De grote God gaf ze mij. Ik vind ze krachtens een zeer oud recht en dankzij een heilige harmonie tussen al wat deugdzaam is. Of liever: niet ik ben het die ze vindt, maar het goddelijke dat zowel in mij als in hen leeft, doet de zware muren vallen van ons persoonlijk karakter, van onze verhoudingen, leeftijd, sekse en van onze omstandigheden; muren die we meestal stilzwijgend erkennen. En zo wordt het vele één.

Mijn dank aan U, o voortreffelijke dragers van de liefde, u die mij de wereld in een nieuwe en nobele betekenis hebt doen zien en de zin van al mijn gedachten verruimd hebt. U bent als de nieuwe poëzie van de eerste zanger, een poëzie die nooit verarmt – hymne, ode en epiek tegelijk – een poëzie die nog steeds vloeiend is, alsof Apollo en zijn muzen nu nog jubileren! Zullen ook zij weer van mij weggaan? Of enkelen van

'Niet ik ben het die mijn vrienden vindt, maar het goddelijke dat zowel in mij als in hen leeft,' betoogt Emerson. Heel sterk vinden we dat al terug bij de Britse monnik en filosoof Aelred van Rievaulx (ca. 1110 -1167). In een doorwrocht betoog over vriendschap (*De spirituali amicitia*) komt hij tot de vaststelling dat God niet alleen Liefde is maar dat God ook Vriendschap is, ja, zonder vriendschap kan de mens geen moment want 'een leven zonder vriendschap is beestachtig'. God zoeken en groeien in vriendschap lopen voor Aelred parallel. Aan het begin van zijn verhandeling raakt hij in een dialoog met een vriend meteen de kern van zijn verhandeling over vriendschap, 'de warme wijsheid van het hart': 'Hier zijn we dan, jij en ik, en ik hoop dat een derde, Christus, in ons midden is.' Een ware vriendschapsrelatie met een of meer anderen bestaat in zijn optiek dus alleen met Christus als de samenbindende kracht. Verwijzend naar het evangelie van Johannes met de overbekende zin 'God is Liefde', gaat Aelred nog een stapje verder: 'God is Vriendschap' (*Deus amicitia est*). Aelred van Rievaulx erkent onmiddellijk dat zijn stelling niet het gezag heeft van de Bijbel 'maar ik aarzel niet op de vriendschap toe te passen wat er (bij Johannes) volgt over de liefde: Wie blijft in de vriendschap, blijft in God en God in hem.'

hen misschien? Ik weet het niet maar ik ben er geenszins bang voor, want mijn verhouding tot hen is zó zuiver dat we door onze zielsverwantschap alleen al worden samengehouden en, omdat de zin van mijn leven op deze manier toch maatschappelijk is, zal – waar ik me ook moge bevinden – diezelfde zielsverwantschap haar macht uitstrekken over ieder, die even nobel is als deze mannen en vrouwen.
(…)

Toch, zoals ons hart inkrimpt en zich uitzet, is ook onze liefde aan eb en vloed onderhevig. Vriendschap schijnt als de onsterfelijkheid van de ziel 'te mooi om waar te zijn.' De minnaar die zijn geliefde aanschouwt, beseft vagelijk dat zij niet waarlijk gelijk is aan het beeld van zijn verering. En in het gouden uur van de vriendschap zien wij nog verwonderd schimmen van wantrouwen en ongeloof opdoemen. Wij twijfelen of we onze held niet enkel tooien met de deugden waarin hij schittert en achteraf het beeld vereren dat wijzelf tot woonplaats, het immanente gebied van die goddelijke eigenschappen verklaarden.
Ik hoor wel wat u zegt over de bewonderenswaardige eigenschappen en het beproefde karakter van de door u geprezen man; maar ik weet maar al te goed dat ik – zijn purperen mantel ten spijt – niet van hem zal houden, tenzij hij per slot van rekening net zo'n arme heiden is als ikzelf. Ik kan het niet ontkennen, o mijn vriend, dat de brede schaduw van het wonderbaarlijke ook jou met haar veelvormige en kleurige grootheid omhult, ook jou naast wie al het andere slechts schaduw schijnt. Je bent niet iets essentieels, zoals waarheid en gerechtigheid dat zijn. Je bent niet mijn ziel, maar alleen een weerspiegeling en een beeld daarvan. Zojuist pas kwam je bij me en nu al grijp je naar je hoed en jas. Zoals de boom zijn bladeren voortbrengt om ze later, bij het uitbotten van de nieuwe knoppen, weer af te laten vallen – schept zich ook zó onze ziel niet haar vrienden? Eindeloze wisseling is de wet van de natuur. Alles wat elektrisch is, wekt als vanzelf zijn tegenstroom op. Onze ziel omringt zich met sympathieën om zelfstandiger te worden en een grootse zelfkennis te verwerven. En ze gaat een tijd alleen haar eigen weg opdat onze innerlijke verhouding tot anderen van een hoger gehalte moge worden. Deze methode is tijdens ons hele leven in onze betrekkin-

gen tot de wereld nawijsbaar. De ingeboren behoefte aan liefde wekt telkens weer de verwachting op dat we ons met onze kameraden kunnen verenigen en de terugkerende behoefte aan afzondering gaat die drang opnieuw weer tegen. Zo brengt iedereen zijn leven door in het zoeken naar vriendschap en indien hij zich van zijn werkelijke gevoelens rekenschap moest geven, zou hij ieder die naar zijn liefde zou dingen, in deze geest schrijven:

Beste vriend,
Indien ik zeker van je was, zeker van je kunnen, zeker dat mijn eigen stemming met die van jou zou harmoniëren, dan zou ik nooit meer kleinmoedige gedachten hebben ten opzichte van je komen en gaan. Ik ben niet bijzonder wijs; mijn stemmingen zijn heel makkelijk na te voelen en ik eerbiedig je geestesgaven die ik tot nu toe zelfs nog niet heb gepeild. Toch durf ik niet te verwachten dat je me volledig begrijpt en zo ben je voor mij een verrukkelijke kwelling.
Voor altijd of nimmer de uwe.'

Deze moeilijke genietingen en genotvolle moeiten echter zijn goed als curiosa; ze zijn niet van het werkelijke leven. Men moet geen spinnenweb weven, maar laken. Onze vriendschappen komen snel en onverwachts tot een armelijk einde omdat we ze tot een weefsel van exaltatie en dromerij hebben gemaakt en niet tot vezels zelf van het menselijk hart. De wetten van vriendschap zijn streng en eeuwig: ze zijn samengegroeid met de natuur- en zedewetten.
Maar we hebben een vluchtige en onwaardige winst gezocht om er direct genot uit te puren. Uit heel Gods gaarde begeren we juist de vrucht die het langzaamst – na veel zomers en winters – rijpt. Niet in heilige gestemdheid zoeken we onze vriend maar in overspelige hartstocht: we zouden hem een stuk van ons zelf willen maken. Vergeefs! Heel ons wezen is vol kleine tegenstribbelingen die, zodra we elkaar ontmoeten, in werking treden en alle poëzie tot stug proza maken. Bijna iedereen verlaagt zich als hij met anderen om wil gaan. Elke verbintenis betekent: iets prijsgeven; ja, wat erger is, wanneer twee schone zielen elkaar naderen, gaat het beste en het fijnste van hun beider natuur verloren. Wat voor een voortdurende teleurstelling is voor ons in deze tijd het gezelschapsleven, zelfs dat met de meest rechtvaardigen en rechtschapenen. Nadat een samenkomst lang en zorgvuldig is voorbereid, worden we ten slotte gepijnigd door verraderlijke tegenslagen, door plotselinge en ontijdige apathieën, geestelijke en lichamelijke inzinkingen, en dat dan op het hoogtepunt zelf van vriendschap en bezieling. Onze geestesgaven laten ons in de steek en beide partijen voelen zich pas weer opgelucht in de eenzaamheid.
Ik behoor de gelijke te zijn van ieder van mijn vrienden. Het maakt niets uit hoeveel vrienden ik heb en hoeveel voldoening ik kan vinden in de omgang met ieder van hen, zolang er één bij is wiens gelijke ik me niet voel. Als de minachting van één mij heeft vernederd, wordt de vreugde die alle anderen me geven, minderwaardig en laag. Ik zou mijzelf moeten haten als ik dan nog bij mijn andere vrienden mijn toevlucht zocht.

Vriendschap door Myonghi Kang. Myonghi Kang is een kunstenares die werd geboren in 1947 in Daegu, Zuid-Korea, waar ze opgroeide tijdens de Koreaanse oorlog. Terwijl het land werd verscheurd, vond de jonge Kang troost in de natuur en in de schilderijen van Courbet en Cézanne die ze in tijdschriften zag. Ze is niet geïnteresseerd in de kunstmarkt en ze maakt haar werk zonder compromissen. Ze bouwt bruggen met het verleden, met de natuur, met mensen, met licht, met schaduwen, maar niet met de markt – daar wil ze niet aan meedoen. 'Voor mij was naar de natuur kijken een manier om niet naar oorlog te hoeven kijken,' zegt Myonghi in een zeldzaam interview.

The valiant warrior famoused for fight,
After a hundred victories, once foiled,
Is from the book of honour razed quite,
And all the rest forgot for which he toiled.
(Shakespeare)

'De dapp're strijder, om zijn krijgskunst befaamd,
die eindelijk toch één s werd verslagen,
hij wordt geheel uit de annalen geschrapt
waarbij we al zijn moeiten vergaten.'

Ons ongeduld dus wordt streng gestraft. Beschroomdheid en apathie zijn als de taaie bolster die een gevoelige natuur behoedt voor een te vroegtijdige ontwikkeling. Zij zou verloren zijn, zo zij tot zelfbewustzijn kwam nog vóór zij in contact kon komen met een waarlijk verheven geest. Eerbiedig de *Naturlangsamkeit*, het onaantastbare ritme van de natuur, die de robijn pas na een miljoen jaar doet verstenen en met een tijdsduur rekent waarin de Alpen en het Andesgebergte als regenbogen rijzen en weer verdwijnen. De goede genius van ons leven heeft geen hemel beschikbaar om de haastigheid te belonen. De liefde die de essentie is van God gelooft niet in vluchtigheden maar eist alle krachten van de mens op. Laat er geen kinderachtige lichtzinnigheid, maar de strengste ernst in onze oogopslag zijn; laten we tot onze vriend komen met onbeschroomd vertrouwen op de waarachtigheid van zijn gevoelens, op de niet te verwrikken hechtheid van zijn diepste zelf.
Ik kon de bekoring van dit onderwerp niet weerstaan en op dit ogenblik laat ik elke behandeling van ondergeschikt maatschappelijk belang achterwege, om slechts te spreken over die uitverkoren en gewijde verstandhouding die in zekere zin absoluut is en die zelfs door haar grote zuiverheid de taal der liefde verdacht en banaal doet schijnen. Niets ter wereld is zo heilig.
Ik wens niet over vriendschapsverhoudingen te spreken met elegante luchtigheid maar met de ruigste moed. Indien vriendschap iets werkelijks is, dan is ze ook niet zo broos als gesponnen glas of als ijsbloemen maar integendeel: het hechtste ding dat we kennen. Want wat weten we thans na zoveel eeuwen ervaring van de natuur of van onszelf af? De mens is in de oplossing van het noodlotsprobleem geen stap gevorderd. Heel de mensheid treft het vonnis van haar eigen dwaasheid. Maar de milde waarachtigheid van vreugde en vrede die voortvloeit uit de band tussen mij en de ziel van mijn naaste, is de kern zelf van die vrucht waarvan alle natuur- en geestesleven slechts de ombolstering uitmaken. Gelukkig de woning die een vriend herbergt. Al werd die woning, bij wijze van een feestelijke ereboog, gebouwd om hem een enkele dag te bekoren, de moeite zou voldoende beloond zijn. Gelukkiger nog, indien hij de heiligheid van deze verstandhouding beseft en haar wetten eert!
Hij die dit verbond durft aan te gaan, trekt als een olympiër op naar de grote spelen waar slechts de uitverkorenen der wereld mededingers zijn. Hij maakt zich gereed voor de strijd waar tijd, gebrek, en gevaar onder de tegenstanders geschaard staan. Slechts hij is daar overwinnaar die van nature genoeg overtuiging in zich heeft om de teerheid van zijn ziel te hoeden voor het geweld van hen allen. (…)

Een vriend vervrolijkt mijn leven zonder daarvoor in ruil iets terug te ontvangen

Er zijn twee elementen die samen de vriendschap opbouwen, elk zo essentieel dat ik geen van beide de voorrang kan geven en geen reden vind om een ervan het eerste te noemen.
Het ene is waarheid. Een vriend is iemand met wie ik oprecht kan zijn. In zijn tegenwoordigheid mag ik hardop denken. Eindelijk bevind ik mij in gezelschap van een mens, zo waarachtig en zo gelijk aan mij, dat ik zelfs de verborgenste vermommingen, die men anders nooit aflegt, de vermommingen van veinzerij, beleefdheid en bijgedachte, ver van mij weg kan werpen.

Mijn verhouding tot hem zal eenvoudig en volkomen zijn, twee atomen kunnen niet anders dan ineenvloeien. Oprechtheid is een weelde die – evenals het koningschap en het opperste gezag – slechts de hoogste rang ten deel mag vallen. Slechts dezen immers kunnen zich veroorloven de waarheid te spreken, omdat ze niemand boven zich hebben die ze moeten vleien of naar wie ze zich dienen te voegen. Ieder mens in zijn eenzaamheid is oprecht. Zodra een ander binnenkomt, begint hij te huichelen. Wij weren onze medemens af met complimenten, praatjes, grappen en zakelijkheden. Onder talloze omhulsels verbergen wij onze gedachte. Ik heb iemand gekend die, gedreven door godsdienstig fanatisme, deze tooi liet vallen, iedereen die hij toesprak in zijn geweten zocht te treffen en die dat met fijn inzicht en grote schoonheid wist te doen. Eerst vond hij verzet en scheen iedereen het erover eens dat hij niet goed wijs was. Maar nadat hij – door zijn natuur gedrongen – enige tijd op die manier voortgegaan was, verwierf hij ook het voorrecht dat hij tot al zijn kennissen in een zuivere verhouding kwam te staan. Het zou in niemand opkomen onoprecht met hem te zijn, of zich met beurs- en sociëteitspraatjes van hem af te maken. Maar iedereen voelde zich door zoveel goede trouw genoodzaakt op even eenvoudige wijze met hem om te gaan. En al wat men aan natuurlijkheid, aan poëzie en aan waarheidszin in zich had, dat tenminste toonde men hem! De meesten van ons krijgen echter de maatschappij nooit in het gelaat te zien: zij wendt zich van ons af. In een huichelachtige tijd zuiver tegenover de mensen staan, is dat niet een beetje krankzinnigheid waard? We kunnen maar zelden rechtop door het leven gaan. Bijna iedereen die we ontmoeten eist van ons enige vormelijkheid, eist meegaandheid. Hij heeft zijn reputatie, zijn talent, een kleine godsdienstige of filantropische manie in het hoofd, dingen waar niet aan geraakt mag worden en die elk gesprek ongenietbaar maken. Een vriend echter is een gezond mens, die niet mijn vernuft scherpt maar mijn wezenlijke zelf [zie ook kader Jan Hus]. Mijn vriend vervrolijkt mijn leven zonder daarvoor iets in ruil terug te ontvangen. Daarom is een vriend een soort paradox in de natuur. Ik, dit is de voor mij enig bestaande ik, die in de natuur niets gewaarwordt waarvan ik het bestaan met evenveel zekerheid bevestigen kan als het mijne, ik aanschouw nu het beeld van mijn wezen in heel zijn grootte, veelvormigheid en eigenaardigheid maar in een andere gestalte herboren. Men kan dus veilig zeggen dat een vriend het meesterwerk van de natuur is.

Het andere element van vriendschap is tederheid. Wij voelen ons door velerlei banden met onze medemensen verenigd, door bloedverwantschap, door trots, vreesachtigheid, hoop, winzucht, wellust, haat en bewondering, door omstandigheden, door partijbelang en beuzelarijen – maar we kunnen nauwelijks geloven dat in een ander zoveel karakter kan zijn dat hij zich door liefde aan ons verbonden voelt. Kan een ander zo begenadigd zijn en wij zo rein dat we in staat zijn hem onze tederheid te geven? Wanneer iemand me dierbaar wordt, heb ik het einddoel van het geluk bereikt.
(…)

Er wordt gezegd dat voor vriendschap een zo zeldzame en kostbare aard is vereist, beiden zo goedgehumeurd en gelukzalig aangepast, en bovendien zo geconditioneerd (want zelfs in dit specifieke opzicht zegt de dichter dat liefde eist dat beide partijen zich volledig met elkaar verenigen), dat tevredenheid maar zelden een zekerheid is. Sommige wetenschappers in deze warme wijs-

Voor altijd of nimmer de uwe

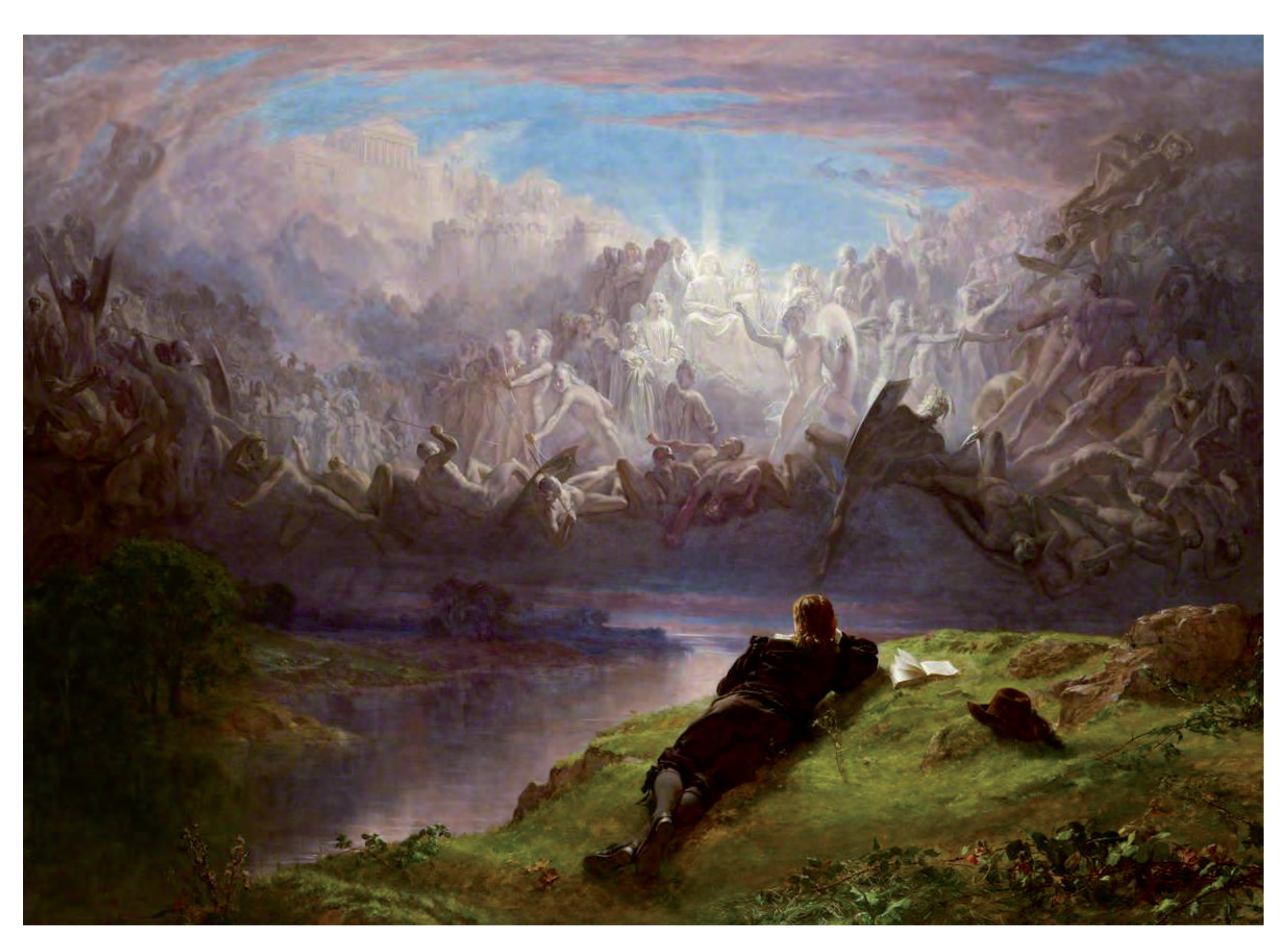
Door het hele essay is Emerson kwistig met stijlfiguren. In het oog springen de zogenaamde hypophora, dat is het stellen van retorische vragen en dan onmiddellijk het antwoord geven. Door de vragen te beantwoorden die hij stelt, creëert Emerson een zuiverend en benadrukkend effect, waarbij lezers onmiddellijk oplossingen en ideeën krijgen aangereikt om over na te denken.
Door diverse paradoxen of oxymorons te gebruiken, zoals ‘heerlijke kwelling’, ‘mooie vijand’, en ‘zoet vergif’, vat Emerson steeds de paradoxale aard van vriendschap samen. Deze uitdrukkingen tonen de tweevoudige sensatie van genoegen en pijn die men binnen vriendschap kan meemaken, alsook het belang van een gevoel van nabijheid en afstand tot een ander iemand. In Emersons brief aan een hypothetische vriend, tekent hij met ‘voor altijd de uwe of nimmer de uwe.’ Vriendschap is volgens Emerson altijd een proces van wederkerigheid of niet – met andere woorden: het gevoel de jouwe te zijn of niet de jouwe.
De Amerikaanse schrijfster en psychotherapeute Lillian Rubin (1924-2014) trok wereldwijd de aandacht met haar boek *Just Friends*, waarin zij vooral deze ook door Emerson als tegenstrijdig ervaren aspecten van het ‘ongrijpbare’ begrip vriendschap onderzocht. Toen Rubin met haar boek begon, startte er in haar woonplaats een campagne waarin de waarde van vriendschap voor ons lichamelijk en geestelijk welzijn werd aangeprezen. ‘Maak een vriend’ was de slogan, een vriend kan je een arts besparen. Voor haar was dit het bewijs dat vriendschap met een ‘waas van dubbelzinnigheid’ is omgeven. Enerzijds is vriendschap voor de mens van jong tot oud essentieel, anderzijds is zij nog steeds een ‘verwaarloosde relatievorm’. Toen zij aan haar onderzoeksgroep de vraag voorlegde: ‘Wat is een vriend?’, kwam ieder daar met een geïdealiseerde aanduiding wel uit: vertrouwen, eerlijkheid, respect, betrokkenheid, geborgenheid, steun, onbekrompenheid, loyaliteit, wederkerigheid, standvastigheid, begrip, tolerantie. Maar toen zij vroeg hoe haar respondenten in werkelijkheid met hun vrienden omgingen, kwam er een stevige, ook al door Emerson aangevoelde discrepantie aan het licht. Als voorbeeld de vraag: heb je een boezemvriend of hartsvriendin en zo ja wie is dat? Daarna nam ze met alle genoemde boezemvrienden contact op. Wat bleek daarbij? Bij 64% stond de oorspronkelijk door Rubin geïnterviewde niet op het lijstje boezemvrienden. Slechts bij 14% stond de genoemde boezemvriend bovenaan! Maar Emerson vraagt zich af of dat wel betreurenswaard is. Ware vriendschap is niet afhankelijk van kleinmenselijke gevoelens als wederkerigheid maar overstijgt ze verre: ‘Men beschouwt onbeantwoorde liefde als een schande. De groten zullen zien dat ware liefde niet onbeantwoord kan zijn. Ware liefde overstijgt onwaardige doelen. Zij leeft en denkt in het eeuwige en wanneer de armzalige en tijdelijke schijn wegvalt, bedroeft zij zich niet, maar voelt zij zich verlost van al dat materiële en beseft zij des te stelliger haar onafhankelijkheid.’

heid van het hart zeggen dat het niet in perfecte vorm kan bestaan tussen meer dan twee mensen. Zelf ben ik niet zó streng in mijn voorwaarden, misschien omdat ik zelf nooit zo'n hechte vriendschap heb gekend.

Ik stel me liever voor dat ik me bevind in een gemeenschap van god-gelijkende mannen en vrouwen die, ook al zijn ze onderling totaal verschillend, door een hechte geestverwantschap met elkaar verbonden zijn. Toch vind ik deze wetmatigheid van één-op-één dwingend voor een gesprek, dat de praktijk en bezegeling van vriendschap is. Verschillende wateren moeten niet té veel vermengd worden. Niets mengt zich zo rampzalig als goed en kwaad. Op uiteenlopende momenten zal je met twee verschillende mensen een erg vruchtbaar en enerverend gesprek kunnen voeren, maar wanneer je met z'n drieën samenkomt zal er niet één nieuw en hartelijk woord gesproken worden. Twee kunnen er spreken en één luisteren; maar drie kunnen niet aan een gesprek deelnemen wil het volkomen oprecht en waarheidzoekend zijn. Zelfs in goed gezelschap zullen twee tafelgenoten nooit zo'n goed gesprek kunnen voeren als wanneer ze alleen gelaten worden. In goed gezelschap laten de individuen hun eigen ego opgaan in de gemeenschappelijke ziel die even groot is als de som der delen van het totale geestelijke bewustzijn van de aanwezigen. Geen partijdigheid van vrienden, geen genegenheid van broeder tot zuster of echtgenote tot echtgenoot komt eraan te pas. Integendeel zelfs. Alleen hij die mee kan gaan met de algemene gedachtegang van het gezelschap zal kunnen spreken en zal niet alleen beperkt worden door die van zichzelf. Welnu, zo'n gesprek, waarvoor gezond verstand is vereist, vernietigt de ultieme vrijheid van een geweldig gesprek waar een totale samensmelting van twee geesten voor vereist is.
(…)

Vriendschap vereist om als een religie behandeld te worden. We zeggen wel dat we onze vrienden kiezen, maar vrienden zijn zelfverkozen. Eerbied maakt hier een belangrijk deel van uit. Behandel je vriend als een schouwspel. Natuurlijk heeft hij verdiensten die jij niet hebt en die je niet kunt waarderen zolang je hem met alle macht naar je toe wilt trekken. Neem een stapje terug; geef ruimte aan die verdiensten; laat ze ontwikkelen en gedijen. Ben je de vriend van je vriend om zijn materiele verworvenheden of vanwege zijn gedachten? Voor iemand met een groot hart zou hij nog steeds een vreemde in duizend gedaanten zijn die de heiligste grond mag betreden. Laat het maar over aan de jongens en meisjes die een vriend als eigendom beschouwen en er zó kortstondig plezier aan beleven in plaats van de nobele voordelen.

Laat ons een plaats in dit gilde verkrijgen door de lange proeftijd. Waarom zouden we een nobele en mooie geest ontheiligen door ons op te dringen? Waarom zou je streven naar een overhaaste, persoonlijke relatie met je vriend? Waarom zou je naar zijn huis gaan of zijn moeder en broer en zussen kennen? Waarom zou je door hem bezocht worden? Zijn deze dingen wezenlijk voor ons verbond?

The Poet's Dream door John Faed, in de Royal Academy of Scotland. Faed, een Schotse kunstenaar uit de negentiende eeuw, schilderde dit schilderij ca 1882-1883

Laat dit duwen en trekken achterwege. Laat hem een geest voor me zijn. Een boodschap, een gedachte, een waardigheid, een blik van hem is wat ik wil, maar geen nieuwtjes en ook geen dinertjes. Politiek, geklets en buurtroddels hoor ik al van minder gezelschap. Zou het bijzijn van mijn vriend niet uit zichzelf al poëtisch, puur, universeel en groots van aard moeten zijn? Zou onze band als profaan moeten voelen in vergelijking met de wolken die voorbij zweven door de lucht, of dat stukje golvend gras dat de rivier opsplitst? Laten we de vriendschap niet vijandig maken, maar op waarde schatten. Die open, tartende blik, die minachtende schoonheid van zijn houding en handelen, zet jezelf niet aan om dit te temperen, maar vergroot en versterk het juist. Eer waar hij superieur in is; veracht hem niet in gedachten, bescherm hem als je tegenhanger. Laat hem voor altijd een soort schitterende tegenstander voor je zijn, ontembaar, vroom vereerd en geen triviaal gemak dat je snel ontgroeit en

Laat ons stil zijn zodat we het gefluister van de goden mogen horen

aan de kant kunt schuiven. De kleurenglans van een opaal, het licht van de diamant, kunnen niet aanschouwd worden als je er van té dichtbij naar kijkt. Ik schrijf een brief aan mijn vriend en van hem ontvang ik een brief terug. Dat lijkt misschien een kleinigheid voor jou. Voor mij is het voldoende. Het is een spiritueel geschenk dat hij waardig is om te geven en voor mij waardig om te ontvangen. Het verlaagt niemand. In deze hartelijkheid kan het hart uitgestort worden zoals het gesproken woord dat niet kan en zo kan de profetie van een goddelijker bestaan zich verder verspreiden dan al het goeds dat is gedaan in heldensagen.
(...)

Dat wat zo geweldig is als vriendschap, laat dat ons verder brengen door middel van de grootsheid van de geest. Laat ons stil zijn, zodat we het gefluister van de goden mogen horen. Laten we niets tussenbeide laten komen. Wie heeft je ertoe aangezet over wat je tegen de uitverkoren zielen zou moeten zeggen of hoe überhaupt iets te zeggen? Ongeacht hoe ingenieus, gracieus en vriendelijk het zou zijn. Er zijn ondenkbaar veel gradaties van dwaasheid en wijsheid en iets zeggen is op zijn minst frivool. Wacht en je hart zal spreken. Wacht zo lang als nodig is en het onuitputtelijke neemt bezit van je totdat dag en nacht zich eigen maken van je woorden. De enige beloning van deugd is deugdzaamheid; de enige manier om een vriend te hebben is een vriend te zijn. Dichter bij een mens kom je niet dan in zijn huis te komen. Als jullie niet bij elkaar passen, dan zal zijn geest zich sneller voortbewegen dan die van jou en zo zal je nooit de ware glinstering in zijn ogen kunnen zien. We zien nobele geesten alleen van een afstand en ze weren ons af; waarom zouden we ons opdringen? Laat – veel te laat – zullen we zien dat schikkingen, introducés, culturele gebruiken of gewoontes niets uit zullen maken bij het opbouwen van zulke vriendschappen met hen als we dat zouden willen. Alleen wanneer onze ware aard zich spiegelt met eenzelfde aard in hen, dan zullen we elkaar ontmoeten als water met water en als we hen dan nog niet ontmoeten, dan zouden we hen niet willen, want dan zijn we hen al. In de laatste analyse is liefde alleen de reflectie van iemands eigen waardigheid in de ander. Mensen hebben soms namen uitgewisseld met hun vrienden alsof ze hiermee wilden aangeven dat ze in hun vriend de liefde voor hun eigen ziel gevonden hebben.

Naarmate we van vriendschap een hogere opvatting hebben, zal het ons uiteraard vanzelf moeilijker vergaan om haar in vlees en bloed verwezenlijkt te zien. We gaan eenzaam en alleen door de wereld. De vriend van ons verlangen is droom en verlangen. Maar het vertrouwend gemoed koestert altijd de sublieme verwachting dat ergens elders, in andere regionen van 't heelal, op dit ogenblik strevende, duldende en moedige zielen leven, die in staat zijn ons lief te hebben en die ook wij kunnen liefhebben. We mogen onszelf een schouderklopje geven over het feit dat de periode van kinderlijkheid, van dwaasheid, van blunders en van schaamte in alle eenzaamheid voorbij is en wanneer we vervolmaakte mensen zijn, zullen we als helden de handen ineenslaan. Wees

alleen gewaarschuwd voor wat je nu al ziet, om geen vriendschap te sluiten met minderwaardige personen waar geen vriendschap uit kan opbloeien. Ons ongeduld verraadt ons en leidt tot onbezonnen en dwaze verbintenissen waarop geen zegen rust. Door standvastig te zijn op je pad, door het kleine te laten gaan, zal je het grote bereiken. Je bewijst jezelf een grote dienst door jezelf te distantiëren van valse vriendschappen. Daarmee zal je de edelen der aarde aantrekken – die zeldzame pelgrims waarvan er maar een of twee per keer over de aarde ronddwalen en voor wie de oppervlakkigheid alleen als schimmen en schaduwen voorbijtrekt. Het is dwaas om bang te zijn voor het leggen van té spirituele contacten alsof we zo iets van argeloze liefde zouden kunnen verliezen. Ongeacht welke bijstelling we van binnenuit ook maken van onze algemene denkbeelden, de natuur zal ons steunen en ook al lijkt het dat het iets van ons plezier zal wegnemen, ze zal ons er uiteindelijk rijkelijk voor belonen. Laat ons het absolute isolement van de mens voelen als we willen. We kunnen er zeker van zijn dat we alles in onszelf hebben.
(…)

De laatste tijd lijkt het me mogelijk – meer dan ik ooit vermoedde – om aan de ene kant een hechte vriendschap mee te dragen, zonder dat deze beantwoord wordt aan de andere kant. Waarom zou ik er zo om treuren dat de ander niet de volheid van mijn liefde in zich kan opnemen? [lees hierbij het kader met Lillian Rubin: Voor altijd of nimmer de uwe.]
Het deert de zon niet dat sommige stralen tevergeefs neerdalen in ondankbare ruimte en dat alleen maar een klein deel ervan teruggekaatst wordt op de planeet. Moge de grootsheid die in u is een vormende kracht zijn voor uw onbeschaafde en nuchtere makker. Als hij u niet waardig is, zal hij spoedig zijn eigen weg gaan. Maar het licht dat van u uitging, heeft u zelf verhelderd en – de laagheid van de wereld ontgroeid – heft u stralend op naar de opperste godenwereld. Men beschouwt onbeantwoorde liefde als een schande. De groten zullen zien dat ware liefde niet onbeantwoord kan zijn. Ware liefde overstijgt onwaardige doelen. Zij leeft en denkt in het eeuwige en wanneer de armzalige en tijdelijke schijn wegvalt, bedroeft zij zich niet, maar voelt zij zich verlost van al dat materiële en beseft zij des te stelliger haar onafhankelijkheid. Toch kunnen deze dingen nauwelijks uitgesproken worden zonder dat een soort van verraad gepleegd wordt tegen de vriendschap zelf. Het wezen van vriendschap is heelheid, volkomenheid, een absolute grootmoedigheid en een volstrekt vertrouwen. Zij moet in de ander geen gebrekkigheid veronderstellen noch zich naar het gebrekkige richten. Zij beschouwt het voorwerp van haar liefde als iets goddelijks, opdat het mét haar geheiligd moge worden.

Lliteratuur op aanvraag bij de redactie

Ontmoeten is geluk

Ontmoetingen vormen een onmisbaar enzym voor iedere vriendschap. Zonder ontmoetingen, zonder fysieke nabijheid verpietert vriendschap. 'Ontmoeten is geluk,' is in Macedonië een geliefd spreekwoord. Het lijkt erop dat de zeggingskracht van zo'n uitdrukking in de periode van afstand houden en beperkte bezoeken alleen maar sterker is geworden.

Zo vreemd is dat nou ook weer niet. Basaal menselijk contact is de voornaamste pijler van ons welzijn en onmisbaar in het proces van persoonlijke groei. Sterker nog: ontmoetingen kunnen ons aanzetten tot een veranderingsproces. Carl Gustav Jung daarover: 'De ontmoeting tussen twee persoonlijkheden is als het contact tussen twee chemische stoffen: als er een reactie plaatsvindt, zijn ze allebei veranderd.'

Ontmoetingen kunnen ons bevrijden van hardnekkige vooroordelen en vastgeroeste ideeën; ze kunnen ons hart ontdooien. Wat eerst altijd volgens een bepaald patroon moest, blijkt opeens ook anders te kunnen. Ontmoetingen kunnen dan als verlossend werken. Maar we hoeven het ook niet te idealiseren: soms is er totaal geen chemie en wordt de ontmoeting tot een 'mismoeting'.

HET WARE LEVEN IS ONTMOETING

'Het ware leven is ontmoeting,' zei de filosoof Martin Buber (1878-1965). In onze ontmoetingen weerspiegelt zich wat in ons innerlijk groeiende is. Bij en na iedere stimulerende ontmoeting krijgen we de kans om de daardoor deels nieuw ontwikkelde menselijke staat van zijn uit te dragen. Zelf heb ik de ervaring dat de mens die ik werkelijk ontmoet me in een of ander opzicht iets te bieden heeft dat boven mezelf uitstijgt, dat groter is dan mijzelf. Daarom kan ik iets van hem of haar leren, met zo'n persoon omgaan en tegelijk beseffen hoe verrijkend zo'n ervaring is. Het is inderdaad niet onvoorzichtig om met Buber te zeggen dat we door de ontmoeting waarlijk leven.

Vaak ontbreekt het besef dat de mens zonder de ander niet kan bestaan en dat dan zijn leven geen betekenis heeft. De mens kan zich pas meten door de ander, hij kan pas liefhebben door de ander; hij kan zich niet spiegelen zonder de ander. U heeft vast wel eens een ontmoeting gehad die u zo op een nieuw, lichtend spoor bracht.

Zo'n ervaring kan naar binnen leiden. Geleidelijk maakt dat ons innerlijk rijp voor de ontmoeting met de diepste wezenskern in onszelf: de parel, het geestvonkatoom, dan wel de 'ander'. Het zijn tekortschietende aanduidingen voor iets groots, iets onzegbaars, voor dat wezenlijk andere binnen in ons.

Het merkwaardige is dat iedere mens wel een zekere angst kent als hij hiermee te maken krijgt. Alsof hij de confrontatie niet aandurft met dat imago coelestis, met dat grootse beeld van de hemel in hem. De 'eerste angst' wordt dat ook wel genoemd. Die angst kan ons verlammen maar we kunnen haar door ons verlangen naar vervolmaking verjagen en overstijgen. We vinden dan pas rust in een hogere vorm van bewustzijn. Door het welwillend geworden hart opent zich een eigenschap waarmee we het gebied van de geest kunnen waarnemen, de plaats waar eeuwigheid en tijd elkaar ontmoeten. De ware mens verrijst en doet de overheersing van de doorgaans zo kille krachten om ons heen teniet. Beeldender dan door de Perzische soefidichter Shabistari (in: *De verborgen Rozentuin*) kan dit moment niet beschreven worden: 'Ieder atoom verhult achter zijn sluier de zielsverrukkende schoonheid van het gelaat van de Geliefde.' En elk van deze atomen hunkert ernaar om zich weer met de bron te verenigen.

Steen voor steen

Ze konden zich niet herinneren wanneer ze hier terecht waren gekomen, en ook niet precies hoe. Wel dat ze eens samen waren geweest, ongescheiden één, ergens ver van de plaats waar ze nu waren. En dat iemand ze deze vorm had gegeven, een tijd geleden, tenminste, dat hadden ze zo ervaren.

/Kunst

Niet dat 'tijd' op zich veel voor hen betekende, ze waren immers al eeuwen oud. Al hadden ze sinds ze deze vorm en plaats hadden gekregen, wel een beetje meer begrip gekregen voor wat mensen bedoelden met 'tijd'. Er was in ieder geval één ding dat ze zeker wisten, en dat was dat ze bij elkaar hoorden.
Maar de laatste tijd was de een niet meer zo tevreden. Knorrig, kortaangebonden ook. De ander begon zich daar een beetje aan te storen, aan het geërgerde gekreun, het gekwelde zwijgen.
'Wat heb je toch? Ik snap niet wat er met jou aan de hand is. Dit is nou al de zoveelste keer dat ik je dit vraag, en we kennen elkaar goed genoeg dat je me een antwoord kunt geven.'
Na een korte stilte kwam er een brommerig antwoord: 'Hm, nou, ik begin er een beetje genoeg van te krijgen hier te moeten liggen, in deze positie met jou.'
'Wat? Jij leunt op mij, ik ondersteun jou! En we liggen hier mooi, beschut en lekker warm als er zon is, en de regen spoelt ons schoon. Bovendien hebben we mooi zicht op de baai tussen de bomen door.' Ze kon erg genieten van het geluid van de zee en de koesterende warmte van de zon, die een groot deel van de nacht werd vastgehouden.
Hij zuchtte weer. 'Ja, ik weet dat jij anders tegen de dingen aankijkt. Maar wat voor nut heeft het hier te liggen? En ik heb ook heimwee naar hoe het eerst was, voordat we deze vorm kregen.'
De ander was even stil. Het heimwee voelde zij ook wel, en ze had bezoekers er ook wel eens over horen praten.
Maar er was ook een besef van iets anders, iets wezenlijks in deze vorm. Hij ging nog even verder: 'En al die domme opmerkingen van de mensen over ons, die beginnen me ook tegen te staan.'
'Domme opmerkingen?'
'Waarom we speciaal deze vorm hebben, en wat dat betekent, soms op het banale af.' Hij zuchtte geërgerd.
'Ach, ja een enkele keer is dat zo, maar verder valt het toch wel mee. En luister je wel goed? De meeste mensen kijken heel intensief, en ze raken bijna altijd aan de praat als ze bij ons staan, vragen zich dingen af die veel verder gaan dan onze vorm en plaats hier. Vaak maken ze een vergelijking met hun eigen leven.'
Na een lange stilte klonk heel zacht:
'Maar er gebeurt niks, tenminste, ik merk niets van een ontwikkeling. En ze moeten toch verder?'
'Nou, als je het mij vraagt… Goed, wij liggen nu hier, en dat is niet zomaar. Ik denk dat er juist heel veel gebeurt in de hoofden van de mensen, ook als ze hier

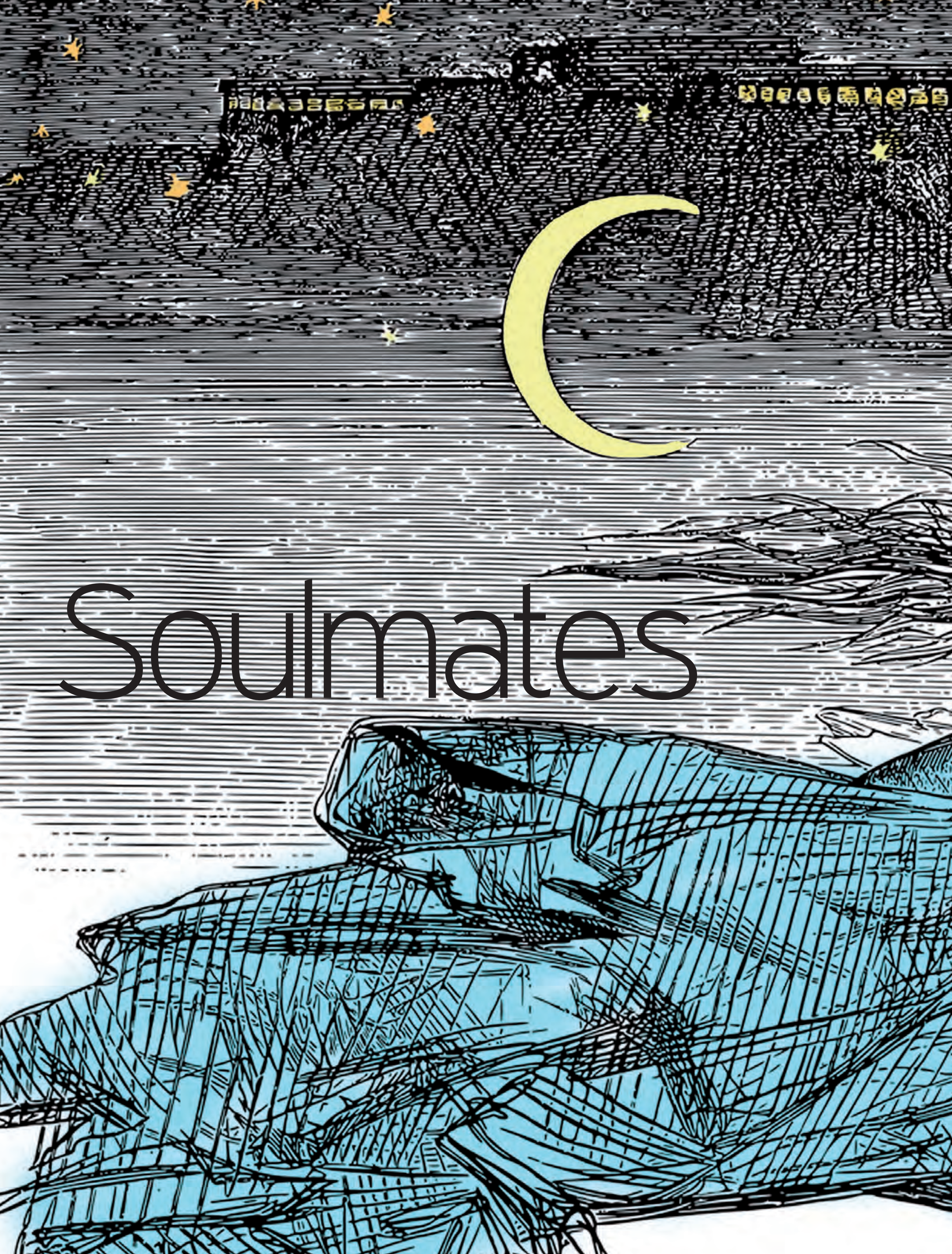

TEKST & BEELD: WINNIE GEURTSEN
LAND: NEDERLAND
RUBRIEK: KUNST

al lang weer weg zijn. In gedachten en dromen gaan ze, denk ik, verder met zichzelf vragen stellen over het waarom van hun eigen vorm, functie, eh doel misschien?'
'Ja, en dan, wat hebben ze eraan? Brengt het ze verder?'
'Dat weten we niet, maar wij zijn hier nou eenmaal, en we dragen ons steentje bij. Iets in me zegt me dat we hier in deze vorm zijn, omdat degene die ons zo gemaakt heeft, iets belangrijks wilde uitdrukken. En dat komt misschien wel op een heel andere manier over dan wij denken.'

De twee mensen hadden een lange, zware periode achter de rug. Verlies van dierbaren had zijn sporen achtergelaten. Het was te zien aan hun houding, aan de groeven in hun gezicht. Een van de twee wilde alweer verder lopen, maar de andere draalde nog, liep aarzelend om de beeldengroep heen. 'Vind je het zo bijzonder, dit tweetal?' 'Ja, er gaat iets vanuit dat ik niet kan benoemen maar het spreekt me aan.' 'Nou, ik kan er niet veel mee.' 'Mij intrigeert het. Die schaalvorm, en al die stralen die samen komen, alsof ze verder willen stralen, alsof daar een fontein wil ontstaan. En dan dat ontvankelijke deel, dat erop steunt.' Er werd nog een foto gemaakt, de zoveelste. 'Nou, het doet je wel goed, het is voor het eerst sinds tijden dat ik je zie glimlachen.' 'Ja, ik word er blij van, dat klopt, maar hoe dat komt…? Nou, kom, zullen we weer verder gaan?'

Peter Randall *Slip of the lip*, Tremenheere sculpture gardens, Penzance, Cornwall UK

Soulmates

Echte vrienden worden

▷	TEKST:	ANNEKE STOKMAN
▷	LAND:	NEDERLAND
▷	BEELD:	SOULMATE/GORDON JOHNSEN
▷	RUBRIEK:	TIJDGEEST

Jullie zijn echte vrienden hè? Ja, hij is echt mijn soulmate. Hé, waarom wordt hier een Engels woord gebruikt? Is het toch een beetje gênant om te zeggen: hij is een echte zielsvriend. Hebben we wel zo'n woord in het Nederlands?
Wat kun je allemaal voor benamingen plakken op een vriendschap? Er zijn gezamenlijke ervaringen/herinneringen/interesses/doelen, er is wederzijdse herkenning van gevoelens en denkbeelden, het is je bij elkaar thuis voelen, altijd een beroep op de ander kunnen doen, voor de ander klaar staan, voor de ander opkomen, ach we weten het allemaal wel. Een vriendschap kan groeien, maar je kunt ook in een vriendschap teleurgesteld worden. Als het geven en nemen niet meer met elkaar in evenwicht is, kan het zelfs tot een breuk komen.
Als kind begint het vaak met samen geheimen delen, samen een plechtige gelofte afleggen, er een schuilplek op na houden die je samen deelt en die verder niemand mag weten, en ook: samen ruzie maken en het weer goed maken. Kortom, intens op elkaar gefocust zijn.
Als je als volwassene daarop terugkijkt is er vaak heimwee, nostalgie: ach, het was mooi, maar het leven heeft zich heel anders ontwikkeld dan je toen dacht. Op een bepaald moment ben je begonnen je eigen vragen te stellen, je eigen zoektocht te ondernemen, en als de ander daar niet in mee gaat, dan groei je uit elkaar. Dat kan een pijnlijk proces zijn. Uiteindelijk zijn er geen raakvlakken meer, het verwatert, en je ontmoet weer nieuwe vrienden op basis van nieuwe interesses en ervaringen. Ja, dat is het leven, zeg je dan.
Maar soulmate, wat moet je dááronder verstaan? Een vriendschap op een gezamenlijke zielebasis, wat is dat? Stel je bent intensief bezig met de waaromvragen: waarom dit leven, waarom mijn leven, wat is de bedoeling? En tijdens die zoektocht ontmoet je een ander, of anderen, die daar ook mee bezig zijn, waar je herkenning vindt. Je komt tot het inzicht dat het niet gaat om het ik, om jouw ik, maar om de eeuwige zielekern in je hart. Wat een vreugde als je ontdekt dat een ander, of meerdere anderen, hier ook zo naar kijken. Je staat niet alleen, je bent omringd door zielsverwanten. Er is een gezamenlijke subtiele trilling van het hart, een gezamenlijk zielsverlangen, een gezamenlijk hoger doel.
Begint dit idee steeds meer vorm te krijgen, begin je elkaar daarin steeds meer te vinden, dan gaat dit veel verder dan van dezelfde muziek genieten, of van dezelfde natuur, of literatuur, of wat dan ook. Het is veel subtieler. Het is een overeenkomend innerlijk weten naar hetzelfde hoge zielendoel te streven, en ook, te weten dat je dat doel alleen gezamenlijk dichterbij kunt brengen. Dan word je soulmates. Je gaat proberen elkaar te ontmoeten op basis van dat groeiende zielebeginsel. Op basis van het weten allemaal op weg te zijn, allemaal fouten te maken, het ik nog lang niet overwonnen te hebben.
Je probeert die ik-krachten (in jezelf en in de ander) niet de overhand te laten krijgen, maar steeds weer terug te keren naar de stilte in je hart, te luisteren naar de stille stem van de ziel, in jou en in de ander. Op dat subtiele trillingsniveau ben je één, dat kan niet anders. De verschillen vallen weg. Je bent soulmates.

Vriend

Vriend, metgezel, die meer en minder is
dan vader, moeder, minnaar, kind
hetzelfde als ik, maar anders
onafhankelijk en toegewijd
ouder, jonger, van dezelfde tijd.
Trooster, die getroost kan worden
baken en verhanger van de borden
broeder, maar van andre moeder, zonder rivaliteit
met wie ik samenloop en die mij begeleidt.
Hij gunt mij om te leven en als ik dood
zou willen, geeft hij mij gelijk.
Soms is het, dat ik om hem alleen
verdragen blijf, wat zonder hem ondraaglijk scheen.
Zonder een enkele verplichting
loop ik en loop altijd in zijn richting.

M. Vasalis

Schouwend weten

▷	TEKST:	FRANS SPAKMAN
▷	LAND:	NEDERLAND
▷	BEELD:	LUNA ROSSA/NICOLE BENJAMIN
▷	RUBRIEK:	FILOSOFIE

Een nieuw perspectief op de eenheid van het Al

Meer dan ooit zoeken onze zielen de universele, allesomvattende eenheid. Niet zozeer om 'uit te rusten' van de veeleisende taken en plichten die het leven, en vooral de sociaaleconomische dwangpositie van onze cultuur ons lijken op te leggen, maar veeleer doordat we loslaten wat ons vasthoudt, ook afscheid kunnen nemen van de benauwenis die het bestaan in de stofsfeer nu eenmaal met zich meebrengt.
Die allesomvattende, kosmische eenheid verdraagt zich niet goed met de op productie, prestaties en opgedrongen consumptie gerichte cultuur in deze 3D-realiteit. Een afscheid daarvan lijkt daarom een geestelijke voorwaarde voor het zielebeleven van de eenheid van het Al.

Uitgaande van het verheven veld van de nieuwe aarde, dat ons wenkt om een verhoogde bewustzijnsradiatie te realiseren richting volkomen harmonie, kennen meerdere zielen zo'n sterk heilsverlangen dat zij bij wijze van spreken bereid zijn hun persoonlijke vrijheid op te geven om maar in die absolute vrede te worden opgenomen. Zij zouden dat willen omdat het evident is dat zij op basis van onze wereld van tegenstellingen de kloof naar die eenheid niet kunnen overbruggen en hun belangstelling voor non-dualiteit en alomtegenwoordigheid – als mogelijke exponenten van eenheid – groter is geworden.
Het is dan ook niet eenvoudig om de eenheid van het Al in het perspectief van onze wereld van tegenstellingen te plaatsen. Die eenheid is meer dan het bekende mystieke eenheidsbeleven; omdat het niet anders kan dan dat de redelijke bewustzijnsstaat ook daarin betrokken is. En als je puur rationeel naar onze werkelijkheid kijkt dan lijkt er – paradoxaal – geen redelijkheid in de natuur te zijn. Wel schoonheid, maar geen redelijkheid. Maar met welk oog kijken we dan? Met het oog dat ziet dat schoonheid verwelkt?
Vroegere culturen stonden wellicht dichter bij de bron die eenheid vertegenwoordigt dan de onze. In de westerse cultuur heeft sinds Descartes de opvatting postgevat dat eenheid van geest en lichaam een redelijke onmogelijkheid is. Daarmee werd een dualisme in onze cultuur op basis van ons ik en de waarneming door de vijf zintuigen stevig 'verankerd'. Velen vergeten daarbij dat Descartes ook heeft gewezen op de hogere werkzaamheid van de geest in ons lichaam, namelijk de hogere werkzaamheid van de *pinealis* (epifyse). Vaak wordt bovendien uit het oog verloren dat er in het schouwende weten een eenheid van lichaam en geest bestaat die voorbij ligt aan de dualiteit die ons cultureel-wetenschappelijk lijkt te gijzelen.
Daardoor is die eenheid niet een redelijke onmogelijkheid, maar juist een resultaat van de werking van de rede, zoals onder andere door Spinoza wordt aangegeven (als de derde kennisweg in het vijfde deel van de *Ethica*). Er is dus een redelijk-zedelijke bewustzijnsstaat die binding heeft met de eenheid van het Al en de verhouding met de materie niet veronachtzaamt. Dat deed een zeventiende-eeuwse wetenschapper verzuchten:
'Mij is het heelal, wat zou ik nog meer wensen?
En let wel, niet als in een mystieke vervoering, maar als een redelijk inzicht.
Dat inzicht kan alleen redelijk genoemd worden als het een relatie heeft met ons handelingsleven in de stof. Daarom geeft Spinoza ook aan dat de werkzaamheid van 'het schouwende weten' zoals hij het schouwen in het licht van de eeuwigheid ziet, aanzet tot het steeds beter functioneren van juist ons handelingsleven. Een functioneren dat mede het lichaam als basis heeft en gevoed wordt door het lichaam.
'De toegenomen macht van de geest in het schouwende weten komt niet alleen tot uitdrukking in dat lichaam, maar ook in de gaandeweg complexere en rijkere vormen van interactie die dit lichaam aangaat met de wereld,' zo schrijft Jeroen Bartels in het boek *Van Bacterieel Bewegen naar Menselijke Cultuur*. Dit zou je kunnen aanmerken als een 'harmonie in de wisseling van de activiteiten'.
We slagen er zo in door de macht van geest, die de kracht van eenheid in zich draagt, de ideeën te vormen van ons leven, ons handelen en onze emoties – en deze ideeën te betrekken op wat we hebben leren zien als de grond van ons bestaan, 'God', oftewel de oneindige natuur. De rede in de 'derde kennissoort' blijkt ons niet weg te voeren van de dagelijkse realiteit en zo ruimte te bieden voor vluchtgedrag en mystiek zonnen, maar voert ons juist weer terug

Bijschrift vorige pagina

Luna Rossa
Acrylic and oil on canvas.
Nicole Benjamin is een Franse kunstenaar geboren in 1949 en woont en werkt in Bacoli, bij Napels in Italië.

naar de werkelijkheid.
Ziet dat schouwende weten dan niet hoe schoonheid in de werkelijkheid verwelkt? Kan en wil de rede duurzame schoonheid co-creëren in het veld van ruimte en tijd? Of is ademen in de eenheid niet gelijk aan het bereiken van menselijke vrijheid?

Vrijheid houdt niet in dat we ooit zouden kunnen ontsnappen aan de algemene wetmatigheden van de natuur of deze straffeloos te ontkennen.
'Het zijn integendeel juist deze wetten en onze kennis van deze wetten, die ons in staat stellen ons vermogen tot zelfstandig, actief handelen te ontwikkelen en tot vrije(re) mensen uit te groeien,' zo geeft Bartels aan in het hoofdstuk 'De eenheid van lichaam en geest in het schouwende weten' van voormeld boek. Dit vloeit logisch voort uit definitie 7 uit Spinoza's *Ethica*:
'Men noemt vrij, iets wat alleen krachtens de noodzaak van zijn eigen natuur bestaat en dat alleen door zichzelf tot handelen wordt aangezet. Noodzakelijk, of liever 'gedwongen' noemt men iets wat door een andere zaak tot een welbepaalde wijze van bestaan en handelen wordt aangezet.'
Spinoza geeft aan dat lichaam en geest geen verschillende werkelijkheden zijn, maar onderscheiden expressies van één werkelijkheid. Hij werd daarom ook wel de redelijke mysticus of de mystieke rationalist genoemd. Centraal in zijn benadering is het gezichtspunt van de eeuwigheid, het schouwen in het licht der eeuwigheid. Wanneer Spinoza schrijft over het schouwende weten, gaat het dus niet over kennis van een andere, zogenaamd 'hogere' werkelijkheid 'achter' of 'boven' de ons omgevende werkelijkheid. Het gaat over *dezelfde* werkelijkheid maar dan aanvaard *in de ware verhoudingen* en in het juiste perspectief. De nieuwe wijze van kennen, het schouwende weten, geeft volgen Spinoza zicht op de werkelijkheid die al van meet af aan de grond was van de dagelijkse werkelijkheid van ons handelen (die immers tegelijk God is). We krijgen echter pas zicht op deze grond naarmate we ons tot vrijere mensen hebben ontwikkeld. We noemen het tegenwoordig veelal de Bron.
Dit 'concept' van de universele eenheid die gekend en beleefd kan worden in het menselijke bewustzijn als eenheid van lichaam, ziel en geest, heeft de eeuwen sedertdien weliswaar velen geïnspireerd, maar het dualisme van lichaam en geest als gevolg van Descartes' inzichten heeft veel sterker de cultuur bepaald. Dat wil zeggen dat kunst, wetenschap en religie vooral dat dualisme tot uitgangspunt hebben genomen en voor een groot deel nog steeds hanteren.
Pas met de komst van de kwantummechanica zien we een nieuwe oriëntatie naar voren treden op een alomvattende eenheid. Ervin Laszlo geeft in zijn recente boek *Worden wie je bent (Reconnecting to the source)* aan hoe we ons kunnen verbinden met het kwantumuniversum ('de Bron') dat onze kosmische baarmoeder en het fundament ('de grond') van ons leven is. De Bron bestaat buiten ieder religieus of filosofisch kader en is te allen tijde voor iedereen beschikbaar, aldus Laszlo. Als we verbonden zijn met de Bron, zijn we in contact met onszelf, onze intuïtie, onze dierbaren, de natuur en de gehele mensheid.
Het bekende 'Gij zijt goden' slaat primair op die verbinding, op het weer en meer werkzaam maken van de Bron in ons leven, waarmee de universele eenheid volstrekt gekend kan worden. Die eenheid kan (alleen) gezocht en gevonden worden in de Bron.
'Wie de eenheid zoeken gaat en zo in het God ontmoeten staat, ontsluit al de getallen,' zo stelt J. van Rijckenborgh. 'Al de getallen' betekent daarin de volheid van het geheel, dat wat de oude gnostici *pleroma* noemden.

Literatuur

Spinoza, Benedictus de, *Ethica*, Prometheus, Amsterdam, 2017 (vertaling Henri Knop)
Bartels, Jeroen, *Van Bacterieel Bewegen naar Menselijke Cultuur.* Een evolutionair verhaal vol verassingen, RU Groningen. Liaturches, Haren, 2020
Laszlo, Ervin, *Worden wie je bent*, ervaringen voorbij de grenzen van het dagelijks bewustzijn. Edicola Publishing bv, Deventer, 2021

Tarot XVI
La Maison Dieu

De droom van Christiaan Rozenkruis speelt zich af in een toren. Hij ziet zichzelf in zijn droom als actieve deelnemer aan een groep worstelende mensen op de bodem van de toren, gelijkvloers. Met grote inspanning van buitenaf wordt het deksel van de toren geschoven en worden een beperkt aantal ingezetenen opgetrokken en bevrijd. Om dan meteen zelf, daarboven, mee te werken in het toekomende bevrijdingswerk.

De grote arcana nummer XVI van de Tarot de Marseille heet la Maison Dieu, het Huis God. Niet het huis ván God, niet het godshuis. In de Engelse Tarot wordt dat The Tower, in het Nederlands De Toren. Er gaat wel wat verloren bij de vertaling. Die betekenisverschuiving reflecteert zich in de afbeeldingen. De afgebeelde Toren wordt vaak grondig vernield door een inslaande bliksem en je ziet de mannen vallen. De kaart maakt deel uit van het derde zevental in de serie van 22 grote arcana's.

Van La Maison Dieu uit de Tarot de Marseille gaat duidelijk enkel het dak eraf. Een dak in de vorm van een kroon. Er is geen scène van vernieling. Het openen maakt hier twee bewegingen mogelijk: iets, een wolkachtige, kleurige bundel krijgt toegang tot de toren. We weten niet of die verzameling van krachten eerder ook de kroon heeft gelicht. Het Huis God spuwt daarop een regen van muntjes of snoepjes of manna uit in verschillende kleuren, voor eenieder die maar in de ruime omgeving komt, zonder onderscheid des persoons. Aan de voet van de toren buitelen twee mannen. Kunstenmakers die de aandacht trekken op het plein voor de kathedraal? Of zijn zij uit de toren gevallen? Eentje lijkt uit de poort te kruipen. In de aarde laten zij enkele gouden voetsporen na.

We kunnen de afbeelding analyseren. Psychologisch kun je de toren zien als een efficiënt omhulsel, een beschermende structuur, waarbinnen het bewustzijn op en neer kan bewegen en, na het openen van de toren, wijsheid of liefde of energie kan uitdelen.

Wat volgt is een meer intuïtieve overdenking van een mogelijke betekenis van de prent, een spel. Zij wil de lezer enkel uitnodigen zelf mee te denken. Ze begint bij verlangen.

▷	TEKST:	ERIC OP 'T EYNDE
▷	LAND:	BELGIË
▷	BEELD:	TAROTKAART
▷	RUBRIEK:	SYMBOOL

XVI De Toren

Een behoefte, een gemis, mijn verlangen.
Een onvervulde behoefte kan een tekort doen ontstaan.
Een tekort belemmert het verlangen.

De behoefte zal betrekkelijk blijken
in het licht van het bewustzijn dat het verlangen kent.
Het bewustzijn dat zich herinnert,
dat zich de broeder herinnert, die in het land van het licht gebleven is.

Het verlangen en de wil om dat land van verwondering te zoeken
om de verloren broeder daar opnieuw te ontmoeten.
Een broeder is een andere zoon van de vader.

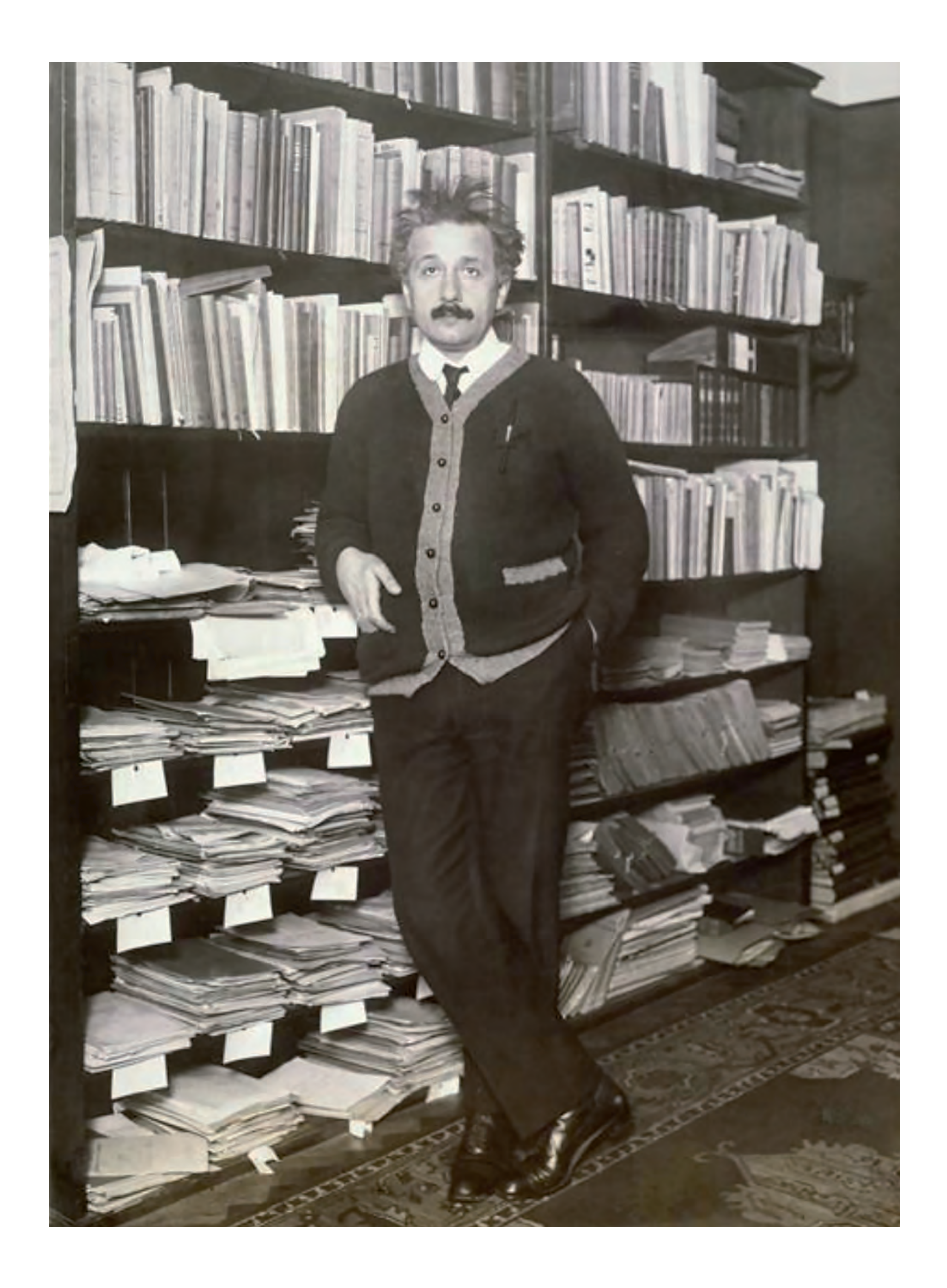
Misschien, maar ik ben er bijna zeker van.
Misschien, zal mijn broeder uit het land van het licht komen
om me te vinden en me te helpen
in deze realiteit van het duister.

In ieder geval, het is niet aan mij
om het dak van de toren van mijn wezen te openen
en de valse kroon van mijn ik van mijn hoofd te slaan.
Dat alles is het werk van de adem van God.

Ik kan alleen het verlangen leven,
het verlangen dat slechts een weerspiegeling is van mijn ziel,
en bereid zijn tot deconstructie
en het vallen van de deelpersoonlijkheden die, zoals ik,
hun leven op de begane grond hebben te leven.

Alleen de open toren, gevuld met de adem van God,
zal het vermogen kracht en licht te spreiden
voor allen die het verlangen kennen.

Als de tijd daar is,
zal hij die is de toren verlaten,
om zijn verloren broeder weer te vinden.
Zijn broer,
zijn engel,
hij die is.
Gouden voetsporen in de aarde.

▷	TEKST: ALBERT EINSTEIN
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: AKG
▷	RUBRIEK: TIJDGEEST

De onbekende kracht een brief aan Lieserl

Een brief van Albert Einstein aan zijn dochter

Aan het eind van de jaren tachtig schonk Lieserl, de dochter van het beroemde genie, 1400 brieven, geschreven door Einstein, aan de Hebreeuwse Universiteit, onder voorwaarde dat de inhoud ervan pas twee decennia na zijn dood gepubliceerd zou worden. Deze brief voor zijn dochter Lieserl Einstein is mogelijk belangrijker dan zijn relativiteitstheorie.

/Tijdgeest

T

'Toen ik de relativiteitstheorie presenteerde, begrepen maar weinigen mij, en wat ik nu zal onthullen om aan de mensheid door te geven, zal ook botsen met het onbegrip en de vooroordelen in de wereld.
Ik vraag u de brieven zo lang als nodig te bewaken, jaren, decennia, totdat de samenleving zover is dat zij kan accepteren wat ik hieronder zal uitleggen.
Er is een extreem machtige kracht waarvoor de wetenschap tot nu toe geen formele verklaring heeft gevonden. Het is een kracht die alle andere omvat en bepaalt en zelfs achter elk fenomeen staat dat in het universum actief is en nog niet door ons is geïdentificeerd.
Deze universele kracht is *liefde*.
Toen wetenschappers op zoek waren naar een allesomvattende theorie van het universum, vergaten ze de machtigste onzichtbare kracht. Liefde is Licht,

έρως ανίκητος – liefde overwint alles

dat degenen verlicht die het geven en ontvangen. Liefde is zwaartekracht, omdat het ervoor zorgt dat sommige mensen zich tot anderen aangetrokken voelen. Liefde is macht, want het vermenigvuldigt het beste dat we hebben, en zorgt ervoor dat de mensheid niet wordt uitgeroeid in haar blind egoïsme. Liefde ontvouwt zich en openbaart zich. Voor de liefde leven en sterven we. Liefde is God en God is liefde.
Deze kracht verklaart alles en geeft zin aan het leven. Dit is de variabele die we te lang hebben genegeerd, misschien omdat we bang zijn voor liefde, omdat het de enige energie in het universum is die de mens niet naar believen heeft leren sturen.
Om liefde zichtbaar te maken, heb ik een eenvoudige vervanging gemaakt in mijn beroemdste vergelijking.
Als we in plaats van E = mc2 accepteren dat de energie om de wereld te helen kan worden verkregen door liefde te vermenigvuldigen met de lichtsnelheid in het kwadraat, komen we tot de conclusie dat liefde de machtigste kracht is die er is, omdat er geen grens aan is.
Na het falen van de mensheid in het gebruik en de controle van de andere krachten van het universum die zich tegen ons hebben gekeerd, is het dringend noodzakelijk dat we ons voeden met een ander soort energie...
Als we willen dat onze soort overleeft, als we zin in het leven willen vinden, als we de wereld willen redden en elk voelend wezen dat erin leeft, dan is liefde echt het enige antwoord.
Misschien zijn we nog niet klaar om een bom van liefde te maken, een apparaat dat krachtig genoeg is om de haat, het egoïsme en de hebzucht die de planeet verwoesten, volledig te vernietigen.
Elk individu draagt echter een kleine maar krachtige generator van liefde in zich waarvan de energie wacht om vrij te komen.
Wanneer we leren deze universele energie te geven en te ontvangen, beste Lieserl, zullen we bevestigd zien dat liefde alles overwint, alles en allen kan overstijgen, want liefde is de essentie van het leven.
Ik betreur het ten zeerste dat ik niet heb kunnen uitdrukken wat in mijn hart leeft, dat mijn hele leven stilletjes voor jou heeft geklopt. Misschien is het te laat om mijn excuses aan te bieden, maar aangezien de tijd relatief is, moet ik je zeggen dat ik van je houd en dat ik dankzij jou het ultieme antwoord heb gevonden!’

Je vader, Albert Einstein

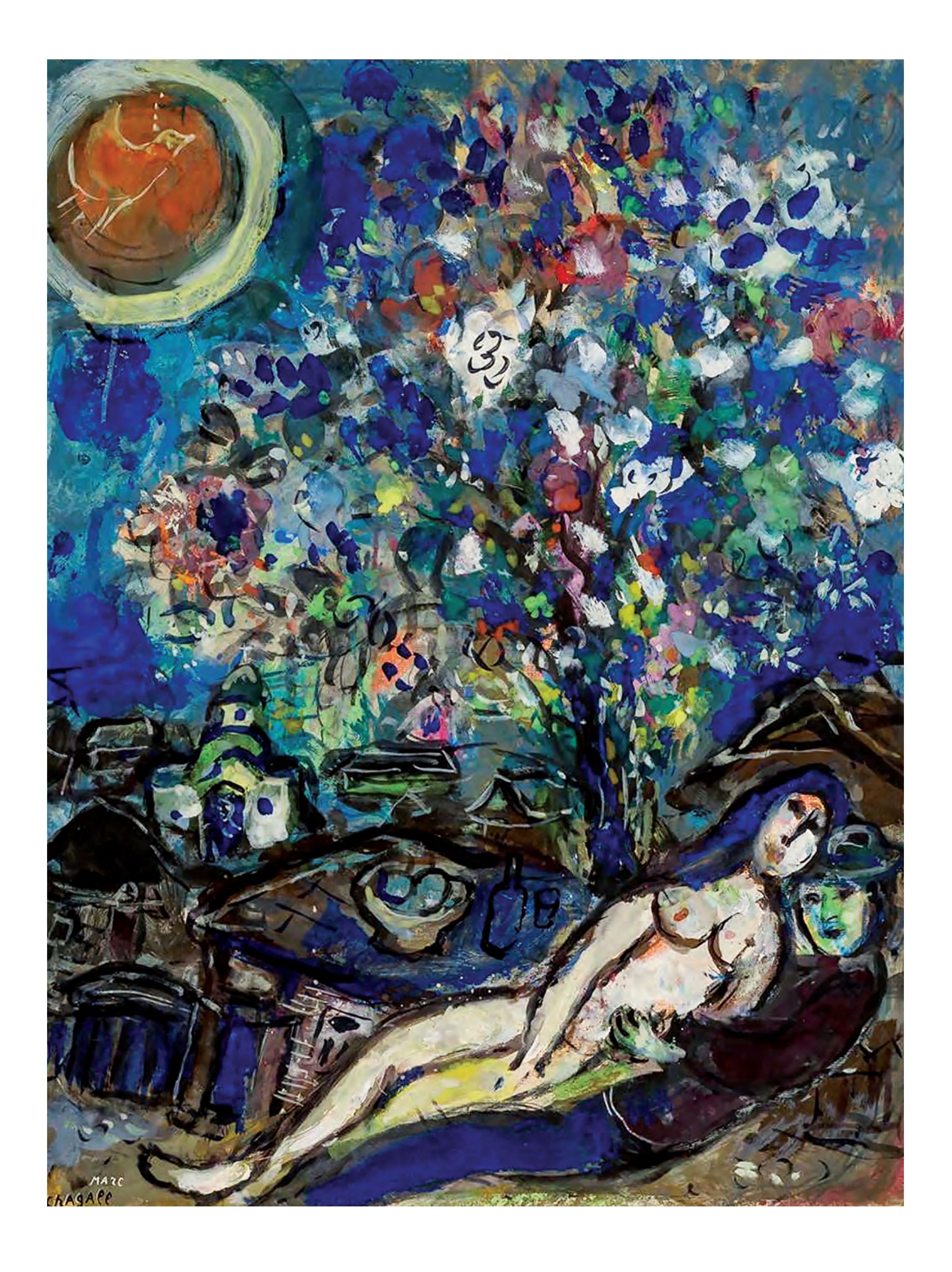
TEKST: ANKIE HETTEMA
LAND: NEDERLAND
BEELD: MARC CHAGALL
RUBRIEK: OVERDENKING

De boom die luistert

Men zegt wel dat we het rechteroor hebben om de stem van de aarde te horen, het linkeroor voor de stem van de oorsprong. Soms vraag je je af of er nog wel iemand is die er iets van hoort?

Het poëtisch prentenboek De boom met het oor van Annet Schaap gaat over een kleine jongen, die iets te vertellen heeft maar nergens een luisterend oor vindt. Een vogeltje raadt hem aan naar 'de allerhoogste boom in het park' te gaan. Die boom heeft een oor in zijn stam en niet zomaar een oor. Het is een oor dat echt luistert. Het kan het gras horen groeien, de wind horen ritselen en als het nog beter luistert, hoort het hoe zijn wortels in de grond boren, hoe ze groeien, geruisloos dieper en dieper. Een hele rij kevertjes, torren, muizen en duizendpoten staat al bij de boom om hun verhaal te vertellen als de jongen aankomt. Gewend aan de luidruchtigheid van de stad hoort hij niet de zachte stemmen, die opklinken uit de rouwstoet van de insecten. Zij vertellen van Trude, het overleden kevertje. Met zijn grote voeten bonkt hij over de dieren en het al dode kevertje heen. De dieren zijn verontwaardigd, vinden hem 'een lomp, onhandig mensenkind', en dan luistert hij naar wat zij hem, 'die grote lummel', te zeggen hebben. En dan mag hij toch zijn verhaal vertellen. De boom legt zijn oor te luisteren. 'En wie zijn verhaal ertegen vertelt, voelt dat het gehoord wordt door de aarde, de lucht en de sterren. Het wordt verstaan door de diepte, de ruimte, de tijd.' Van gehoord worden, groeien we. Wie niet gehoord wordt, blijft klein, lezen we. Een luisterend oor vinden of zelf bieden is belangrijk. Waar vertel je je verhaal? Waar leg je je oor neer?
Het oor bestaat uit drie samenwerkende delen. De oorschelp, het buitenoor, dat de hele dag door geluiden opvangt. Het middenoor, dat de trillingen opvangt met het trommelvlies en de gehoorbeentjes. De trillingen worden doorgegeven aan het slakkenhuis, het derde deel, een opgerolde buis met vloeistof waar

MARC
CHAGALL

Marc Chagall 1887-1985
Le Bouquet d'Amour –
het Liefdes boeket

duizenden trilhaartjes zitten, het binnenoor. De gehoorzenuw brengt het geluid over naar de hersenen, waar het herkend en vertaald wordt in 'horen'. De trillingen volgen de weg van buiten naar binnen. Ons oor ligt in de wereld. Soms zijn we één en al oor. Soms luisteren we met een half oor en gaat wat we horen het ene oor in, het andere uit. Maar er gebeurt meer dan alleen geluiden horen. De geluiden scheppen vervolgens ook beelden. Op lieflijke muziek dromen we bijvoorbeeld weg, zien we visioenen. Op oerritmen komen we in beweging. Tijdens een lezing dwalen we af. Het gehoorde roept nieuwe beelden in ons wakker. Wij kunnen ons oor ook bij een vriend, bij de ander leggen, verwachtingsvol, nieuwsgierig, troostend, aandachtig, teder.

Het oor is een bijzonder orgaan. 'Wie heeft de bolvorm der ogen geboetseerd? Wie heeft de openingen van de neusgaten en de oren geboord? Als je God wilt waarnemen in en door de sterfelijke wezens, overdenk dan,' zegt in het Corpus Hermeticum Hermes tot zijn zoon Tat, 'hoe de mens in de moederschoot wordt opgebouwd; overweeg nauwkeurig de kunstvaardigheid van deze wording en leer wie de bouwheer is van deze prachtige en goddelijke beeltenis van de mens.'

Zoals uit het 'onbeweeglijke zijn', de eerste trilling als het Woord klinkt, waarin het plan van alle wording besloten ligt en het vervolgens Licht wordt, bezieling krijgt en Leven in de vorm aanneemt, zo zijn het de oren die tijdens de ontwikkeling van het kind in de baarmoeder als eerste van de zintuigen gaan werken, daarna de ogen en vervolgens de tastzin, trappelende voetjes van leven. Het gehoor is eerder dan het oog. De roep van de gnosis trilt als een machtige vibratie door het al. Een gevoelig hart reageert, het resoneert mee met de roep dankzij de aanwezige goddelijke vonk. Leg je oor in je hart, dan vang je de subtiele klanken van de gnosis op. Het innerlijk gehoor vormt beelden, genereert een groot verlangen. Het geeft aanwijzingen om je weg te gaan. Luisteren naar het hart is het begin van inzicht, het is de deur tot innerlijk zien.

'Wie niet horen wil, moet voelen,' is een bekend gezegde. Diepzinnig wil het zeggen dat wie niet luistert naar de stem van de ziel, de weg van ervaring zal gaan met alle ups en downs die daarbij horen, totdat het oor in het hart gelegd wordt.

In het hart verneemt het oor de zachte fluistering van de ziel. Zij die dit innerlijke zintuig ontwikkelen, zij die waarlijk luisteren kunnen, in hen kan het Woord, het plan van God, ingang vinden want zij hebben 'oren om te horen en ogen om te zien'. Zij laten de oren niet meer hangen. Ook al dreigen zij moedeloos te worden, zij houden moed.

De boom met het oor hoort elke fluistering in het park en ver, ver daarbuiten. Daar kunnen de dieren van op aan.

Hermes richt zich biddend met geheel zijn ziel en al zijn krachten tot het universele oor dat echt luistert, het onuitsprekelijke zijn: 'Leen het oor aan mij dat ik nimmer verbroken zal worden van de gnosis, de ware kennis, die aan mijn kernwezen eigen is. Neig u tot mij en vervul mij met uw kracht: ik zal met deze genade het licht brengen aan hen die in onwetendheid verkeren.'

In de diepte, in de ruimte, door de tijd, wordt ieders verhaal, ieders staat van zijn gehoord en met licht omgeven. Wie wordt gehoord en luistert, blijft niet klein maar groeit, wordt groot in het bewustzijn van de ziel en de geest.

Je kan het weleens mis hebben…

Met betrekking tot meningsvorming nemen we over het algemeen voor lief dat mensen meningen hebben. Sigmund Freud formuleerde het na nader psychologisch onderzoek iets anders: hij zei dat meningen mensen hebben. Dit is zeker iets wat we kunnen beamen, bijvoorbeeld in de politiek maar ook als we een familielid of iemand in onze vriendenkring tegenkomen die niet alleen voorstander van een bepaald argument is maar ook moeilijk te benaderen is voor een open gesprek.

Soms lijkt het wel of iemand van een mening ‘bezeten’ is en natuurlijk, zoals altijd, kunnen we dit bij iemand anders veel makkelijker zien dan bij onszelf. Van onszelf denken we het liefst dat we het bij het goede eind hebben, ‘want ik,’ zo redeneren wij, ‘heb toch goed genuanceerd alles bekeken en ben dan tot een kloppende conclusie gekomen?’

Het effect dat een mening door meer en meer mensen wordt gedeeld, begint bij het individu, door het vragen om bevestiging en een neiging om bij voorkeur met mensen om te gaan die ongeveer het eigen zicht op de dingen delen. Als we ons gesterkt voelen in de mening die wij hebben, dan wordt het voor anderen ook moeilijker om tot ons door te dringen en het een of ander weer open bespreekbaar te maken.

De verharding van fronten van meningen die tegenover elkaar staan en daarmee ook mensen die elkaar als polariserende fronten ervaren, is psychologisch gezien op hetzelfde principe gebaseerd als stammenbewustzijn – waar aan de grenzen van het stammengebied een verdedigingslinie ontstaat.

Een bijkomend problematisch effect van polariserende meningen en groepen is dat er een waargenomen psychologische druk of stress ontstaat om tot actie over te gaan. Iedere groep houdt dan vol, zoals we dat als individu ook zullen doen, de betere argumenten te hebben, maar eigenlijk gaat het dan over het winnen van de woordenstrijd en de tegenpartij de discussie te laten verliezen.

De negatieve effecten van polarisatie zijn gemakkelijk te onderscheiden, of het nu over politiek gaat of om andere aanzichten van een maatschappij, zoals religieuze groepen.

Weerstand om toe te geven dat men het niet bij het goede einde had, kan nog versterkt worden doordat groepen die bepaalde meningen innemen ook een bestuur of leider of vertegenwoordiger kiezen. Bij een controverse staat dan tegelijkertijd de positie of carrière van de leider op het spel, of de reputatie van de hele groep leidinggevenden. De vraag is dan of we op deze manier wel ooit tot zoiets als waarheid of ten minste een realistische waarneming en kloppende oplossing kunnen geraken?

U kent ze zeker, voorbeelden van ‘oplossingen’ in situaties waarbij een partij of groep of leider zijn standpunt door kan zetten. Dit loopt vaak uit op besluiten, regels en, in het geval van overheden, in wetten. Maar of deze in de praktijk het beoogde bewerkstelligen of daadwerkelijk een oplossing bieden is nog de vraag. Ook bij religieuze groepen kan het gemakkelijk gebeuren dat bepaalde meningen of denkbeelden overheersend zijn en dat toch gedogmatiseerde religieuze stromingen bij lange na niet al hun leden gelukkig maken.

Wat zou het alternatief kunnen zijn?

Als tegenhanger van een groepsbewustzijn, gevormd door gedeelde opvattingen en gewoontes, kan het principe van de waarde van het individu en diens vrijheid worden gezien – met ondersteunende principes als geweldloosheid en een open discours van opinies in plaats van de afgrenzing tegenover mensen met andere opvattingen. Maar je kunt je ook afvragen of het wel nodig is zo veel waarde aan meningen, groepering en

bevestiging te hechten. Is het niet beter meer tijd te nemen om de aspecten die aan een thema verbonden zijn goed te bestuderen?
Betere opties zijn er zeker en veelal lang bekend, maar ze zijn minder gemakkelijk vol te houden omdat wij dan onze automatische – meestal egocentrische – piloot zullen moeten loslaten. Het houdt in: zichzelf en de eigen vooringenomenheid ten eerste te herkennen, en dan een poging te doen deze volledig los te laten. In managementopleidingen kom je dan uit bij technieken of methoden om tot een mening te komen die minder beïnvloed is door polariserende zienswijzen.
In wijsheidsstromingen of -leringen en religieuze praktijken die hetzelfde doel trachten te bereiken, komt men tot een ander beginpunt door inkeer en introspectie, stilte of meditatie en het behoedzaam en rustig observeren van alles wat voor ons met het thema te maken heeft. Uiteindelijk komen we bij alle alternatieve beginpunten ook het advies tegen naar je hart te luisteren na alles goed overwogen te hebben.
Belangrijk is dat het hier niet alleen om conflictvermijding of een zo realistisch mogelijke analyse gaat, terwijl dit wel voor de hand ligt als we naar de negatieve effecten van sterke polarisatie kijken.
Advies tot inkeer, stilte, introspectie en het loslaten van egocentrische neigingen berust op eerstehands ervaringen die mensen opdoen door de toepassing hiervan. En dan gaat het in eerste instantie niet meer om het vormen van een mening, maar om waarheidsvinding.
We weten dat alles wat we over onszelf denken – dus wie wij zijn, waar wij van houden en wat we liever niet hebben – onze eigen waarneming voortdurend van een filter voorziet. Door zoveel mogelijk onze bestaande definities van onszelf en de wereld los te laten kan onze waarneming sensitiever worden, nemen we meer met ons hele wezen waar. We bevorderen de mogelijkheid tot een waarneming van binnenuit met zo min mogelijke persoonlijke filters.
Zo kunnen wij de vraag benaderen of er een werkelijkheid is, onafhankelijk van wat wij tot nu toe zelf definieerden door onze eigen interpretatie.
Uiteindelijk kan deze praktijk alleen maar een nieuw en werkelijk ander resultaat baren als er – daar binnenin ons – daadwerkelijk iets leeft of is dat een dergelijke directere waarneming kan ondersteunen. Anders is het resultaat een misschien kleurrijkere interpretatie, gebaseerd op het waarnemen van meer details van het geheel... maar toch niet wezenlijk anders.

MEN KOMT TOT EEN ANDER BEGINPUNT DOOR INKEER EN INTROSPECTIE

Veel wijsheidsleringen en religies verhalen over iets wat uit de oorspronkelijke eeuwige natuur in ons is.
Er bestaat in ons hart een overblijfsel, een zielekern of zielebeginsel dat eeuwig is in aard en natuur. Deze zielekern kan zijn impulsen steeds beter laten gelden naarmate wij minder egocentrisch in het leven staan en rust en stilte opzoeken, en in die rust alle eventueel bevooroordeelde, op eigen voorwaarden berustende neigingen en meningen los kunnen laten. Dan kan het vrije bewustzijn van deze oorspronkelijke zielekern tot ons doordringen.
Het zal een heel andere inspiratie bevorderen dan alles wat wij eerder hebben beleefd en een ander zicht op de dingen mogelijk maken, en dan kunnen wij ook zonder moeilijke uiteenzettingen met andere mensen en gepolariseerde meningen vergelijkend tot de conclusie komen hoe makkelijk het kan gebeuren dat wij het weleens mis hebben...

Om de menselijkheid van de cultuur
H.E.S. Woldring
Het streven naar cultuurvernieuwing bij Comenius, in relatie met rozenkruisers en vrijmetselaars.
Uitgeverij Damon, Eindhoven.

Het woord menselijkheid in de titel spreekt aan. Het begrip gaat spontaan in verbinding met de hedendaagse uitdrukking 'misdaden tegen de menselijkheid', in het internationale Engels crimes against humanity. Humanity kan ook mensheid betekenen.
Het boek begint met een vraag: Waarom deed Comenius in zijn pleidooi voor een menselijke cultuur een beroep op de Europeanen? In zijn tijd werd Europa geteisterd door langdurige en gruwelijke oorlogen, die talloze mensen het leven kostten. Wat bezielde hem met dit pleidooi en deze oproep?
Enkele pagina's verder wordt een begin gemaakt met een antwoord: Comenius' denken over Europa heeft echter ook een andere kant. Hij houdt Europa een spiegel voor, een spiegel die moet leiden tot zelfkritiek en inkeer. Zo zegt hij dat de zogeheten 'christenen' in Europa niet in staat zijn gebleken om in hun betrekkelijk kleine werelddeel een duurzame vrede tot stand te brengen.
Zonder expliciet te worden over de multiculturele samenleving raakt de auteur in zijn benadering van Comenius talrijke actuele maatschappelijke problemen, zoals de botsing van culturen, de nood aan verdraagzaamheid in dat proces, het belang van onderwijs in het proces van cultivering, de verwevenheid van cultuur en religie.
Overigens: Deze boekbespreking is een derdehands stuk. Het behandelt het boek van Prof. Woldring, waarin de scheppende auteur Comenius en zijn eerstehandse gedachten worden besproken.
Auteur(s) :
Prof. Dr. H.E.S. Woldring, emeritus hoogleraar politieke filosofie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, heeft verscheidene publicaties over Comenius op zijn naam staan. Prof. Dr. E. Ruijsendaal, verbonden aan het BeNeLux Universitair Centrum, is lid van de Raad van Advies van het Comenius Museum in Naarden.

Indruk:
In de catalogus van Damon wordt het boek gepresenteerd samen met de uitgave van de werken van Comenius. Je kan het boek dan ook lezen als een inleiding op en een situering van het denken van die grote figuur uit het verleden.
Het streven naar meer menselijkheid wordt geplaatst in de context van cultuur, cultuurvorming en cultuuroverdracht. Voor Comenius betekent dit: het verwerven van wetenschap door onderzoek - de kennis van de dingen zoals ze zijn -, onderwijs en leven. De verschillende wetenschappen wil hij integreren tot de pansofie. Zijn methode van onderzoek noemt hij: de synkritische methode. Dat laatste betekent dat gevonden analogieën worden doorgetrokken naar een ander werkelijkheidsterrein, wat daar nieuwe inzichten kan opleveren.
Comenius wordt geschetst als een belangrijk cultuurvormend element in het christelijke westen. Hij neemt die verantwoordelijkheid op zich op basis van zijn relatie tot God en de medemensen. Einddoel is voor hem het ingaan in de hemel. De weg daarheen wordt onder andere uitgedrukt in een reeks van zeven stadia, met als laatste de Uitgang. De oplossing van het vraagstuk van de menselijkheid ligt voor Comenius in de metamorfose van de mens tot een tempel van God.
De relatie tot de klassieke rozenkruisers wordt onderzocht (de 3 publicaties van Johan Valentin Andreae) aan de hand van interpretaties van Jan van Rijckenborgh, de grondlegger van het moderne rozenkruis. Er zijn veel elementen van herkenning. Comenius lijkt in zijn tijd eerst een kritisch standpunt in te nemen en later de ideeën van de rozenkruisers positief te bevestigen.
Ook een mogelijke relatie tot de vrijmetselaars wordt onderzocht en, hoewel er analogieën, gemeenschappelijke domeinen en contacten zijn geweest, toch uiteindelijk ontkend.
Het werkje raakt een aantal elementen uit het werk van Comenius aan tegen diverse achtergronden: cultuur, wetenschapsfilosofie, rozenkruiserij en vrijmetselarij. Comenius wordt duidelijk als een belangrijke invloed in de ontwikkeling van het vroegmoderne Europa opgevoerd. Zijn denken bevat elementen die

▷	TEKST:	REDACTIE
▷	LAND:	NEDERLAND
▷	RUBRIEK:	BOEKEN

brandend actueel blijken in hun gedrevenheid om in een verscheurde wereld aan vergroting van de menselijkheid te werken. Het bovenwereldse doel van alle denken en handelen schijnt af en toe in de presentatie door.
De inhoudelijke lijnen die de denkwerelden van Plato, Egypte, hermetisme, gnostiek, middeleeuwen, renaissance, rozenkruisers en vrijmetselaars verbinden monden uit in het actuele nu. Ook onze wereld heeft nood aan het ontdekken van universaliteit en het streven naar integratie.

Inhoud

Cultuur wordt gedefinieerd als beschaving, waarin mensen zich door intellectuele en morele idealen laten inspireren om een hoger niveau van menselijkheid te bereiken. Het is de mens als microkosmos die zoekt naar het realiseren van harmonische relaties met de medemens, de samenleving, de natuur, de kosmos en God.
Elke cultuur heeft haar eigen normen en vergt dus de moed tot cultuur, tegen de weerstanden van interactie met andere culturen in. Door het tonen van deze moed werd Comenius een grondlegger, respectievelijk een vernieuwer van de vroegmoderne Europese cultuur. Hij was een van de weinigen die in zijn tijd inzicht toonde in de betekenis en de strekking van de idee van religieuze tolerantie, dat is: de ander als medemens aanvaarden, ondanks dat hij behoort tot een andere cultuur. De ontkoppeling van religie en overheid was een eerste stap in die richting. Comenius erkende de processen van religieuze individualisering en pluralisering. Voor hem was er één universele en blijvende kerk: een huis van God. Comenius wilde de filosofie rehabiliteren als natuurlijke theologie, aan de hand van een rationele methode. Hij wilde alle kennis integreren in de pansofie. Scholen noemde hij 'werkplaatsen van menselijkheid'. Wijsheid omvat de kennis van de dingen zoals ze zijn. Zij wordt geïnspireerd door de kracht van bezielende religieuze overtuiging en een goede morele omgang met de medemens.
Comenius verzet zich tegen een abstracte, rationalistische en wetenschappelijke benadering van de werkelijkheid. Dergelijke benadering beschouwt hij als in strijd met de transcendentale openheid van de ervaring van de werkelijkheid. Professor Woldring legt de verbinding tussen de wetenschapsfilosofie van Husserl (20ste eeuw) en het denken van Comenius. Voor deze laatste is elk ding ontstaan naar zijn eigen idee, naar een bepaald beginsel van de rede, waardoor het kan zijn wat het is. Het denken van Comenius functioneert analytisch, synthetisch en syncretisch.

Citaat:

Comenius' pansofie, gekenmerkt door een kentheoretisch realisme, bevat een aantal samenhangende ideeën, begrippen en categorieën om verschijnselen elk naar hun eigen aard beter te begrijpen. Hij gebruikt de synkritische methode om overeenkomsten tussen verschijnselen op te sporen en de essentiële gemeenschappelijke component of analogie te ontdekken die het beoogde resultaat veroorzaakt.

EEN LEERLING ROZENKRUISER HEEFT ONTDEKT DAT DE ALWIL ZICH IN ZIJN DIEPSTE WEZEN MANIFESTEERT

Rozenkruisers

De Fama Fraternitatis (J.V. Andreae, 1614) bevat een kritische beschrijving van de verscheurdheid van Europa op religieus, filosofisch en wetenschappelijk gebied. Onvermogen tot samenwerken leidde ertoe dat diverse resultaten van onderzoek niet konden worden geïntegreerd in een omvattende nieuwe kennis.
De persoon van Christiaan Rozenkruis staat symbool voor eenheidsdenken in de westerse cultuur. Hij streefde naar een gewenste hervorming van de westerse manier van kennisverwerving en wetenschapsbeoefening door middel van een synthese met Arabische spiritualiteit. De rozenkruisers vormen thans een internationale beweging waarin mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn. Hun devies is: de grootst mogelijke verdraagzaamheid in de meest strikte onafhankelijkheid. Een

leerling rozenkruiser heeft ontdekt dat de Alwil zich in zijn diepste wezen manifesteert. Deze goddelijke kracht geeft hem de rust en zelfverzekerdheid om met zelfopoffering de liefde in praktijk te brengen. Professor Woldring deelt de interpretatie van Comenius' werk door dr. Carlos Gilly, die stelt dat Comenius goed was ingewijd in de kennis van de rozenkruisers. Comenius stelde zijn eigen plan tot hervorming gelijk aan dat van de rozenkruisers. Deze verbinding wordt onder meer gelegd in de publicatie 'Via Lucis' van Comenius. Woldring wil, in tegenstelling tot Gilly, Comenius geen nakomeling van de rozenkruisers noemen. Hij geeft er de voorkeur aan Comenius een nauwe geestverwant van de rozenkruisers te noemen, vanwege de zelfstandigheid van zijn gedachtenvorming, de pansofie en zijn eigen methode van onderzoek.

Conclusie

Het boek biedt een interessante inleiding op het gedachtegoed en de betekenis van Comenius voor de Europese cultuur. Hij wordt geplaatst in zijn historisch denkkader en daarin verbonden met mensen als Erasmus en Bacon. Inhoudelijke verbanden tussen het denken van Comenius en dat van rozenkruisers en vrijmetselaars worden grondiger onderzocht. Voor mij biedt vooral de impliciete vergelijkbaarheid tussen de problemen in Comenius' tijd en de onze, en dus ook de betekenis voor onze tijd van zijn antwoorden, de meerwaarde van dit boek.

Eric Op 't Eynde

Gesprek met de Ander – Mikhail Naimy

Ooit zei de mysticus Osho: 'Er zijn miljoenen boeken in de wereld, maar Het boek van Mirdad steekt ver boven elk bestaand boek uit.' Dichter en filosoof Mikhail Naimy dankt zijn bekendheid voornamelijk aan dit boek. Aan het einde van zijn leven, op de drempel van de dood, overziet hij nogmaals zijn leven. Hij ziet vanuit zijn ziel en verwoordt dit in poëtische taal in zijn laatste boekje Gesprek met de Ander. Naimy nodigt allen uit het pad van de liefde te bewandelen, zoals ook hij met veel vrienden die weg is ingeslagen. De liefde als drijvende kracht, de sleutel tot alle levensgeheimen.

Beschrijving

Het boekje Gesprek met de Ander is al een aantal decennia geleden geschreven, dat merk je aan de taal. Maar de ervaringen en vragen, die Mikhail Naimy binnen in zichzelf waarneemt en beluistert zijn de moeite waard. Hij schrijft over de talloze wonderen die hem omgeven. De duizend wonderen van de wereld – van manen, zonnen en melkwegstelsels tot en met het hart van een mug en de kleinste cellen van het menselijke brein; 'en zo peinzend komt het mij voor dat ik zelf het grootste van alle wonderen ben. (. . .) Mijn ziel is een wonder. . .' Hij bejubelt de symfonie van de aarde, dle woning voor planten en insecten, vogels en andere dieren. Die de bergen met hun pracht herbergt, rivieren, zeeën en seizoenen, die het oog en hart van mensen verblijden. En na dit danklied zoomt Naimy in op de mens.

NAIMY NODIGT ALLEN UIT HET PAD VAN DE LIEFDE TE BEWANDELEN

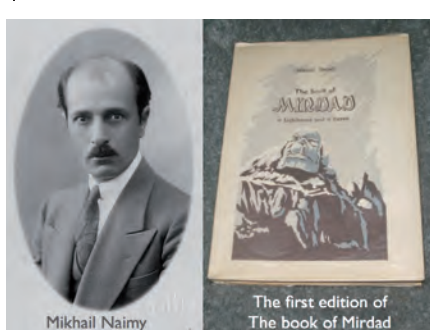
'Mij en mijn soortgenoten hebt u met gaven begiftigd, ver uitstijgend boven het instinct.' Hij dankt de schepper voor deze gaven en stelt tegelijkertijd vast dat mensen met die gaven de aarde onbewoonbaar maken. Hij laat zien dat iedere gave twee kanten heeft. Zo is taal als een tweesnijdend zwaard, met een helende en delende snede: we communiceren door taal én er ontstaan misverstanden door. 'Met woorden zing ik, strooi bloemen; met woorden klaag ik en zaai haat.' Hij gaat in op het verstand, die wonderbaarlijke schatkist. Het doet alsof het problemen oplossen kan, maar in werkelijkheid kan het dat niet. Hij vraagt zich af hoe hij in deze innerlijke tweestrijd moet leven. Fantasie biedt uitkomst. 'Op haar vleugels verhef ik mij (. . .) Fantasie opent de deuren van mijn ziel. . .' En intuïtie, 'die als een bliksem de wolken vaneenscheurt (. . .) en de zaden van licht in mijn hart laat vallen.'

Wanneer hij onderduikt in de diepten van zijn ziel en vertelt van zijn onwetendheid en zijn eigen wil, los van God, is hij verontrust en worstelt hij met de vergankelijkheid. Hij klaagt opstandig de

dood aan, het lijden van mens en dier, de verwarring in mensen, de duisternis van de wereld. Maar 'op een dag (. . .) zullen we het leven zegenen en begrijpen, dat het slechts een overgang was van het ene hoofdstuk naar het andere in het boek van uw prachtige, oneindige universum.' We lezen van zijn overgave aan de liefde. Het is de liefde die alle tegenstrijdigheden samensmelt. Niet de acrobaat en koorddanser 'verstand' moet ons leven bepalen en leiden, maar het hart, waarin de liefde woont. 'En nu is er niets dat meer aantrekkingskracht op me uitoefent dan de liefde. En ik wou dat alleen zij de schatkist in mijn hoofd vulde en dat zij haar magisch zou verzegelen.' Hij kent geen angst bij de gedachte dat de dood dichtbij is, dat de zon van zijn leven zal ondergaan, want hij weet dat deze ondergang een opgang zal zijn.

Auteur

Mikhail Naimy wordt in 1889 in Baskinta in Libanon geboren. Zijn schoolopleiding begint op een Russisch college in Nazareth en dankzij een beurs kan hij zijn opleiding vervolgen bij het Theologisch Seminarie in Poltava in Oekraïne.

Mikhail Naimy
The first edition of The book of Mirdad

In 1911 emigreert hij naar de Verenigde Staten waar hij aan de universiteit van Washington zijn begonnen rechtenstudie afsluit. Samen met zijn vriend Kahlil Gibran richt hij Ar-Rabita al-Qalamiya op, een schrijversvereniging van geëmigreerde Libanese en Syrische schrijvers. Gibran was de voorzitter en Naimy de secretaris. Naimy schreef poëzie in het Russisch, Arabisch en Engels. In 1932, na 21 jaar in de Verenigde Staten te hebben gewoond, keerde Naimy terug naar Baskinta in Libanon, waar hij tot zijn dood in 1988 teruggetrokken leefde.

Fragment

Zo verging het mij, mijn God, voordat ik de grootsheid en onvoorwaardelijkheid
van de liefde begreep
en doorhad dat zij het leven is.
Dat leven liefhebben is en dat er tussen die twee
geen grens en ook geen verschil bestaat.
(. . .)
En ik weet,
dat ik de weg der liefde bewandel.
Maar hoe ver ik daarop gevorderd ben,
dat weet ik niet.
Dikwijls betwijfel ik
of ik wel voldoende kracht bezit
om deze weg tot het einde toe te gaan,
vooral als het om mij heen donker wordt,
als onweersbuien in alle hevigheid losbarsten,
als ik het geklets en geroddel
van mensen moet aanhoren,
hun hartstochten en nukken meebeleef,
hun woordentwist en strijd.
Dan dreigt de olie van mijn lamp
op te raken
en vrees ik dat het licht daarin dooft.
Maar telkens als ik op het punt sta te vertwijfelen,
voel ik een zachte hand
die op mijn schouder wordt gelegd,
terwijl een andere hand
de olie in mijn lamp bijvult.
In het opvlammende licht,
ontdek ik hier en daar
de sporen van hen die mij zijn voorgegaan.
Dan vat mijn ziel weer moed,
en groeit mijn vastbeslotenheid
en ik begrijp,
dat ik niet alleen op weg ben,
dat ik vrienden heb
die mij zijn voorgegaan,
die mij nooit vergeten
en mij niet opgeven.
Mijn hart is vervuld
van de genade der liefde
en in mijn ziel weerklinkt een lied.

Bevindingen

Het is onmogelijk een beschrijving van dit boekje te geven. Het is te prachtig, het moet in zijn geheel gelezen worden. Het neemt je mee in de schoonheid van de natuur, het stelt je voor de eigen innerlijke roerselen en levensvragen en bepaalt je aan het eind bij de alles overvleugelende liefde. Er gebeurt wat criticus Issa J. Boullata schreef over Naimy: 'Zijn meditatieve stemming, in combinatie met de aantrekkingskracht van zijn fluisterende, rustige toon, wint de lezer als iemand die de ervaring deelt met de dichter.'

Naimy oriënteert zich in verheven ruimten. Zijn bezinning op wat wezenlijk is en waar zijn hart naar uitgaat, richt zich tot God. Meerdere malen is te lezen 'mijn God'. Je ervaart dat het niet zomaar God is, zoals gewoonlijk over God gesproken wordt. Naimy voert een innerlijk gesprek met wat groter is dan hij, de Ander. Het goddelijke binnen in hem, die mysterieuze eenheid, heilig en eeuwig, ieder begrip te boven gaand, dat liefde ís.
Naimy bemoedigt. Als je twijfelt of je voldoende kracht bezit om de weg van de liefde te gaan, als je bang bent onvoldoende olie te hebben in de lamp van je ziel, dan is er altijd die liefde die een hand op je schouder legt en met de andere hand de olie bijvult, om je blijvend te kunnen bij lichten bij het bewandelen van de weg. Een bijzondere poëtische tekst, die je meerdere malen zult willen herlezen.

Ankie Hettema

De Fundamenten
Ramsey Nasr

Dat er een kentering plaatsvindt in de samenleving blijkt zeker ook uit de boeken die verschijnen.
Om er een paar te noemen: *21 lessen voor de 21e eeuw* van Yuval Harari, de snelle technologische ontwikkelingen, brengen de noodzaak met zich mee dat wij ons afvragen: wie willen wij worden? *Homo Universalis, moreel kompas voor een nieuwe Europese Renaissance*, van Klaas van Egmond, roept op om van de harde fysieke materiële wereld te bewegen naar het midden, naar de kernwaarden 'het goede, ware en schone' van Plato. *Het is aan ons* van Merlijn Twaalfhoven laat zien hoe mensen al musicerend met een belangeloze inzet met elkaar verbonden kunnen worden.
In het menselijk bewustzijn rijpen de vragen: wie zijn wij? Waar gaat het heen? Waar gaan wij heen? En nu is er een nieuwe essaybundel, *De Fundamenten*, van Ramsey Nasr gepubliceerd. Ramsey Nasr is acteur, dichter en schrijver. Een krant kopt: 'Er is een opstand van de geest, van het geweten nodig.' Ramsey Nasr zat door de coronacrisis thuis en schreef zijn essays over de huidige tijd. 'Alles kwam naar ons toe. Vrijheid, welvaart, we vonden het vanzelfsprekend. Die gedachte staat nu onder druk en dat is goed.'
In het kranteninterview vertelt hij over zijn burgerplicht om te schrijven over de coronacrisis en hoe deze verbonden is met een veel grotere crisis, die van het klimaat. Het neoliberalisme heeft, zo zegt hij, decennialang de politiek en economie bepaald en heeft de fundamenten van de samenleving aangetast. Het onderwijs. De zorg. Kunst en cultuur.
'De fundamenten zijn wij als ornamenten gaan zien. Nu Covid-19 ons leven beheerst, kunnen we beginnen daarvan terug te komen. (. . .)
Ik begeef me op een vlak waar ik me niet eerder op begeven heb. De economie, het bredere politieke stelsel – niet mijn expertise. En ja, dan moet je een vorm van nederigheid betrachten. Aan de andere kant: als ik die dingen al kan bedenken, dan is het kennelijk niet zo ingewikkeld.'
Terwijl ik zijn boek lees, verwondert het mij niet dat de meeste dingen die hij bedenkt gerelateerd zijn aan de kunsten, behalve wanneer hij José Mujica, president van Uruguay (2010-2015) citeert: 'Ofwel je bent gelukkig met erg weinig zonder jezelf over te belasten, omdat je blijdschap in jezelf hebt, ofwel je komt nergens. Dit is geen pleidooi voor armoede. Het is een pleidooi voor soberheid.' Ramsey Nasr ontmaskert de tijdgeest, de overwaardering die gegeven wordt aan politiek, economie en het ego. Voor onze maatschappij, gebaseerd op groei, op steeds meer, is 'een omslag onvermijdelijk. We moeten onze invloed op de natuur en het klimaat afremmen'. We moeten minderen.
Een andere bijzondere insteek vindt Ramsey Nasr in een van de gedichten van Rainer Maria Rilke. Rilke stond in het Louvre voor de Torso van Milete, een klassiek beeld van de godheid, een torso zonder hoofd en toch. . . toch bekeek het hem in plaats van andersom. Na deze ontmoeting schreef Rilke het onsterfelijk geworden gedicht 'Archaïsche Apollotorso', waarvan enkele regels luiden: 'Wij hebben nooit zijn ongekend gezicht gezien, de oogappels die rijpten. Maar zijn torso gloeit nog als een kandelaar, (. . .) Anders leek deze steen beknot en stuk (. . .) en zou niet als een ster losbreken uit zijn grenzen: want met heel zijn wezen ziet hij wie jij bent. Zo doorgaan kun je niet'.

▷	TEKST:	REDACTIE
▷	LAND:	NEDERLAND
▷	RUBRIEK:	BOEKEN

Wij mensen denken het centrum van de wereld te zijn. Wij kijken vanuit onszelf naar al wat in de wereld is en hoe wij dat alles kunnen gebruiken. Maar er is geen plek die niet ook ons ziet, zo laat Ramsey Nasr met Rilke ons voelen. Apollo ziet ons. De wereld ziet ons. De bomen en de zee, het varken ziet ons. Het virus ziet ons. Deze omdraaiing tot je laten doordringen, niet 'ik kijk' maar 'ik word ook bekeken', betekent een keerpunt in jezelf. Wij zijn niet de enigen die kijken, er is in alles een oogopslag, in alles is leven! Laten we dan de definitie van welvaart maar herijken en rekening houden met al wat leeft. 'Het geweten is de enige plek in ons lichaam die zowel van ons is als van een ander. (. . .) Dit is het moment, vandaag, niet morgen, om te veranderen.'
Het verrassendst vond ik de brieven van Vincent van Gogh aan zijn broer Theo, die Ramsey Nasr aanhaalt: 'Waarvoor zou ik kunnen dienen, zou ik niet dienstbaar kunnen zijn en in zekere zin nuttig?' Dit was de vraag die Vincent zichzelf bij voortduring stelde. Het is een heel andere benadering van ons huidige idee van nut: rendement.
'Als jij in staat zou zijn in mij iets anders te zien dan een nietsnut van het slechte soort, dan zou ik daar heel blij om zijn. En als ik ooit iets voor je zou kunnen doen, weet dan dat ik tot je beschikking sta. (. . .) wij zijn tamelijk ver van elkaar verwijderd en we kunnen (. . .) verschillende zienswijze hebben, maar op zeker moment, op een zekere dag zou de een de ander toch van dienst kunnen zijn.'
Van Gogh worstelde met zichzelf en vond uiteindelijk iets wat groter was dan hijzelf, de kunst, die over de tijd heen reikt. 'Een schilder is daarom gelukkig omdat hij in harmonie is met de natuur zodra hij (. . .) kan weergeven wat hij ziet (. . .). Men is dan ook minder alleen omdat men denkt, ik zit hier wel eenzaam doch terwijl ik hier zit en mijn mond houd, spreekt mogelijk mijn werk met mijn vriend en wie het ziet zal me niet verdenken van liefdeloosheid.'
Vincent vond geluk door in harmonie met de natuur te zijn. We weten hoe het met hem afliep; persoonlijk geluk kende hij niet. Maar zijn liefde voor de pracht van de natuur, voor de kleur geel, omdat het Gods kleur is, legt hij in zijn werk, voor wie het zal zien. Hij overstijgt hiermee het persoonlijke. Het is de ervaring van iemand die zich deel weet van een groot geheel. Volgens Ramsey Nasr zijn wij het verleerd om onbeduidend te zijn. Wij realiseren ons niet meer dat wij deel zijn van iets wat veel groter is dan wij zelf.
'Deze crisis kan enkel ten goede worden gekeerd indien we persoonlijk geluk niet langer opvatten als iets geïsoleerds, iets wat bestaat naast of ten koste van de wereld. Het is er onderdeel van. Is het dat niet, dan is het te wantrouwen.'
'Er is maar één uitweg – overgave – de acceptatie dat er zaken zijn die groter zijn dan onszelf. Van Gogh wilde natuur kunnen vatten in een opstand van kleuren – die toentertijd belachelijk werden geacht – blauwe bomen – zot! Maar hij had hoogst particulier aansluiting gevonden met de natuur. Van Gogh veranderde de schilderkunst, hij veranderde ons, onze manier van kijken, met twee handen, wat verf – en verder niets dan onbegrip en weerstand. Hij volhardde omdat hij het niet deed voor zichzelf – hij deed het voor ons, voor een wereld die na hem zou komen.'

Zelf denk ik dat onze tijd vraagt om een opstand, om het opstaan van de geest – door over het eigen leven heen te zien, voorbij het kortetermijndenken van 'ik wil'. Dan blijkt dat de lange termijn van 'leven' de klimaatproblematiek en het daarmee samenhangende bedreigde voortbestaan van de aarde ver overstijgt! Het is leven in dienst van het licht.
Het aantal mensen dat zo in het leven tracht te staan, hoeft niet groot te zijn. Dat zijn geestesscholen die mensen onderricht gaven en nog steeds geven in de werkzaamheid van het licht ook nooit geweest. Maar het gaat om de glans van licht dat van hen afstraalt. Ook al is er 98% duisternis, wil duisternis het licht overwinnen, dan moet zij echt 100% duister zijn. Want één kier licht verdrijft het donker. Twee procent licht in mensen, tot waarheid geworden, is voldoende om een gouden schakel te smeden. . . voor allen die na ons komen! Dankzij deze onpersoonlijke liefdedienst van mensen blijft de broederschap van licht stralend aanwezig en werkzaam in de wereld..

Ankie Hettema

Zwijgend goud
Astrid Esmeralda Klompstra
Uitgeverij Dichterbijmij

Astrid Esmeralda Klompstra is een veelzijdige vrouw. Zij studeerde klassieke homeopathie, natuurgeneeskunde en psychosociale en geestelijke begeleiding en was daarnaast haar hele leven al bezig met taal. Ze werkte als docent, voert een eigen coaching praktijk en ontwikkelde een training voor kindertolk. In 2015 werd ze ernstig ziek, waardoor ze onder andere jarenlang niet kon eten en drinken. Ze moest stoppen met haar werk maar juist in die stilstand ontwikkelde haar innerlijke leven zich enorm. Terwijl haar connectie met de innerlijke bron steeds sterker werd, ontving zij naar haar zeggen vanuit een veld voorbij zichzelf teksten die als inspiratie voor anderen zijn opgenomen in het boek *Zwijgend goud*. In haar woorden: 'Jouw stille plek is de poort naar een ruimer veld. Voorbij het zelf dat jij nu kent. Het zelf dat wil en niet wil, het zelf waarin gedachten, emoties en handelingen vaak op de automatische piloot staan. Dit boek wil een richtsnoer zijn voor eenieder die in deze steeds meer polariserende wereld het verlangen voelt dieper te verankeren in vrede en waarheid. De gedichten en teksten nemen je mee in dit veld.'

Citaat
Het breken van duister
Duister is onwetendheid. Boos zijn op,
het gevecht aangaan met het duister,
levert meer duister op

De enige manier om duister mee te
krijgen in het Licht, is een gevoel van
verlangen wakker te maken in het duister

Zolang het wordt aangevallen, verandert
er niets, het duister is gewend aan
aanvallen en verdedigen

Maar wat als Liefde het duister ontvangt,
het Licht voorleeft, heldere woorden
spreekt,
niet veroordelend maar uitnodigend?

Laat het duister voelen hoe het eigenlijk
verlangt naar Licht en Vrede, laat het
duister
breken en huilen en hou haar vast

Elke bloem gaat op haar eigen tijd open
Eén voor één zal het Licht ons veroveren
opdat wij het waarlijk zullen belichamen

Het duister zal ofwel uit zichzelf verdwijnen
of zich aansluiten bij het Licht, zij zal
de uitzondering op de regel worden

WWW.LOGON.MEDIA

Vormgeving Studio Ivar Hamelink

Redactie-adres
LOGON
Bakenessergracht 5
NL-2011 JS HAARLEM

e-mail: info@rozekruispers.com
website: www.rozekruispers.com

België
Lectorium Rosicrucianum v.z.w Lindenlei 12, B-9000 Gent
e-mail: secr.lectoriumrosicrucianum@skynet.be
website: www.rozenkruis.be

Abonnementsprijs
Nederland:
Per jaar € 30,–
Losse nummers: € 7,95
Proefabonnement (2 nummers): € 10,–
Andere landen: per jaar € 40,–

Abonnementenadministratie
Stichting Rozekruis Pers, Bakenessergracht 5, NL-2011 JS Haarlem
IBAN: NL11ABNA0560177593. BIC: ABNANL2A

Nieuwe abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan

De wolk, schilderij van Bertram Brooker, 1942,
Musée des beaux-arts du Canada, Ottawa. Photo: MBAC

